magazin istoric

ANUL V Nr. 11 (56) NOV. 1971

HOTEL

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul V — Nr. 11 (56)
noiembrie 1971

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

În numărul viitor:

28 istorici în vizită la revista „Magazin istoric" • Datini de Anul Nou la români • Alarmă în Munții Banatului • Corsica primul teritoriu liber al Franței • 25 000 stăpîni ai străzii • Tomis — de la un orășel la metropola Pontului stîng • Thomas Mann martor al vremii • Cuba insurgentă • Focul Londrei • Cum a fost scos la licitație Imperiul roman

COPERTELE NOASTRE

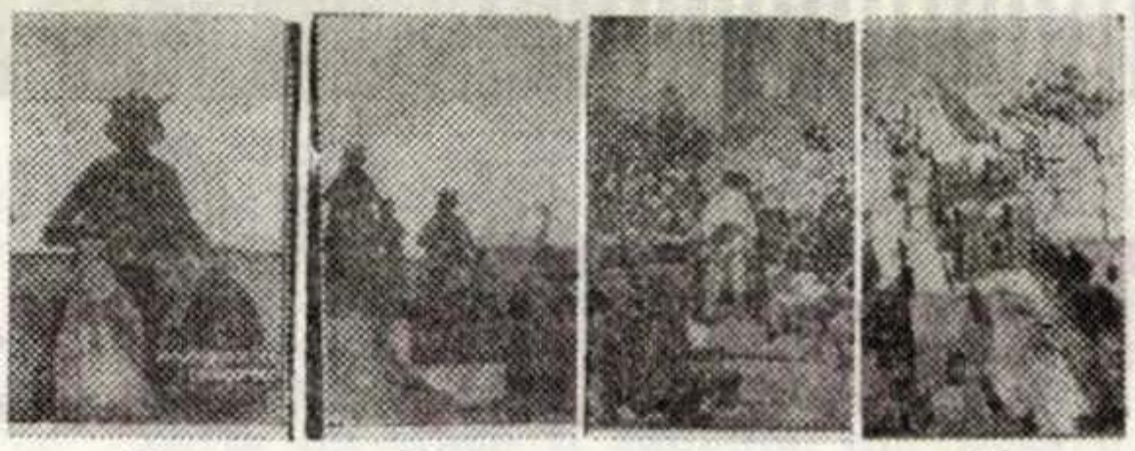

① ④ ② ③

① Cel mai vechi document care s-a păstrat din ④ cancelaria Țării Românești : Privilegiul acordat de voievodul Vladislav-Vlaicu în 1368 negustorilor brașoveni ; imaginea lui Mircea cel Bătrîn — mare și demn continuator al voievozilor începători de țară din veacul XIII **(Temeliile străvechi ale Țării Românești,** p. 2)

② Baricade în timpul Comunei din Paris. Pictură de A. Devambez **(Împotriva tuturor privilegiilor,** p. 54)

③ Cea mai mare metropolă a Orientului antic, așa cum au reconstituit-o specialiști contemporani **(Nabucodonosor și cea de-a doua strălucire a Babilonului,** p. 81)

SUMAR

Temeliile străvechi ale Țării Românești : G. D. FLORESCU, DAN PLEȘIA . . 2
Zece luni cu Lenin : ALBERT RHYS WILLIAMS 10
Mihail Gheorghiu-Bujor : 1881-1964 . . 20
Cărți sosite la redacție 37
„Minutul lumii" la Waterloo : STEFAN ZWEIG 38
La Porțile de Fier 47
Împotriva tuturor privilegiilor : MARCEL WILLARD 54
Creanga putredă : TUDOR TEODORESCU-BRANIȘTE 58
Wilhelm Taciturnul : MICHEL RICHARD 65

1848 — ȘI DUPĂ 73
- **Și totuși Bălcescu a pășit în 1852 pe pămîntul țării :** ILIE CORFUS
- **Înflăcăratul patriot Aron Pumnul :** IOAN N. VLAD
- **Dascălul Zaharia Boerescu :** GH. PĂRNUȚĂ

Nabucodonosor : DUMITRU TUDOR . 81
FIȘE DE ISTORIE POLITICĂ : 25 ANI DE LA VICTORIA ÎN ALEGERI A B.P.D. . 88
- **Noiembrie 1946. Cronică postelectorală :** MIHAI FĂTU
- **P.N.L. și P.N.Ț. — în căutarea unei șanse în contratimp cu istoria :** E. PETREANU, G. URECHE

Poșta redacției 98

Temeliile străvechi ale ȚĂRII ROMÂNEȘTI

G. D. FLORESCU, DAN PLEȘIA

Este îndeobște admis în istoriografia noastră că întemeierea statului feudal Țara Românească a fost opera lui Basarab I și că, deci, acest important act istoric a avut loc în prima jumătate a veacului XIV*. Rezultatele cercetărilor arheologice întreprinse în ultimii ani la Curtea de Argeș** justifică, credem, reluarea discuțiilor în jurul știrilor documentare din veacul XIII, pentru închegarea unei imagini precise a etapelor premergătoare întemeierii și a rolului jucat de predecesorii lui Basarab I în pregătirea ei.

Tradiția istorică despre întemeierea Țării Românești ni s-a păstrat prin intermediul cronicii intitulate *Istoria Țării Românești de cînd au descălicat românii*, numită și *Letopisețul Cantacuzinesc*. În forma pe care o cunoaștem astăzi, aceasta a fost redactată în sec. XVII, pe temeiul unor izvoare mai vechi, între care și o cronică din vremea lui Radu de la Afumați, întocmită în anii 1525-1529. Dacă înlăturăm anumite confuzii datorate influențelor cărturărești sau intereselor dinastice din sec. XVII, constatăm că, pentru începuturile Țării Românești, departe de a transmite niște născociri legendare, *Letopisețul Cantacuzinesc* conține știri de o izbitoare veridicitate, confirmate de alte surse documentare ce ne stau astăzi la îndemînă. Astfel, cronica a păstrat conștiința stăpînirii romane întinse pînă în Maramureș, înregistrînd totodată, pentru veacul XIII, existența unui voievodat în dreapta Oltului, care s-ar fi închinat lui Negru Vodă. Remarcabil este faptul că în cronică a fost consemnată o tradiție *internă* a Țării Românești, deoarece în sec. XVII documente precum faimoasa diplomă a cavalerilor Ioaniți, din anul 1247, încă nu erau cunoscute istoriografiei noastre.

---

* Basarab I este atestat ca domn în 1316 și moare în 1352.

** Vezi „Magazin istoric", nr. 4/1970, pp. 64-68.

Un adevărat certificat de naștere

Către mijlocul sec. XIII, menținerea poziției cheie a Severinului în sistemul de apărare al regatului maghiar cerea un efort pe care Ungaria, sleită de invazia tătarilor din 1241, nu-l putea face. Misiunea a fost încredințată ordinului ospitalier al Sfîntului Ioan de Ierusalim — cu alte cuvinte cavalerilor Ioaniți — cărora regele Bela IV, prin diploma din 2 iunie 1247, le oferea mari privilegii peste întregul teritoriu al Olteniei și al Munteniei propriu-zise.

Documentul din 1247 constituie un adevărat certificat de naștere al formațiunilor politice românești de la sud de Carpați, care sînt recunoscute drept state cu o puternică structură feudală și o stare economică înfloritoare. Această situație, bineînțeles, nu putea lua naștere dintr-o dată, mai cu seamă într-o regiune de-abia izbăvită de prăpădul invaziei mongole. Voievodatul oltean, consemnat în cronică, trebuie să fi existat, desigur, cu mult înainte, fie ca o rămășiță a vechiului ducat bănățean al lui Glad și Ahtum, distrus în sec. XI și care de la Mureș se întindea pînă la Orșova, fie ca un organism de sine stătător — una din acele formațiuni statale care începuseră a lua ființă între Dunăre și Carpați spre sfîrșitul primului Imperiu bulgar (1018).

Prevederile diplomei din 1247 dovedesc că suzeranitatea ungară, statornicită asupra ținuturilor de la sud de Carpați o dată cu înființarea banatului de Severin *, în preajma anului 1233, se exercita efectiv asupra Olteniei. Pentru părțile de la răsărit de Olt, cărora în cuprinsul diplomei li se atribuia încă vechiul nume de Cumania, se face o subtilă deosebire. În vreme ce suzeranitatea asupra voievodatului lui Seneslau, aflat în aceste părți, apare ca efectivă, restul ținutului, căzut după 1241 sub dominația tătară, pare să fi fost pentru Ioaniți un teritoriu abia *de cucerit*; de aici și avantajul deosebit ce li se oferea prin acordarea — evident, simbolică — a întregului venit pe 25 ani.

Pentru Oltenia, diploma cavalerilor Ioaniți indică existența a patru diviziuni teritoriale, a căror delimitare precisă pe hartă nu poate fi stabilită, din lipsă de amănunte. Se poate însă admite că banatul de Severin ocupa pe atunci teritoriul vechiului județ al Mehedinților, așa cum el mai ființa încă în prima jumătate a veacului XIX, cînd se întindea pînă aproape de Jiu și de porțile Craiovei; spre nordest se oprea fie la Motru, fie poate chiar la Tismana, unde se învecina probabil cu cnezatul voievodului Litovoi. Acesta din urmă stăpînea ambii versanți ai Carpaților, ținînd și Hațegul, ale căror venituri erau însă exceptate de la donație, fiind rezervate coroanei ungare.

Spre răsărit, voievodatul lui Litovoi, după chiar termenii diplomei, pare să fi atins Oltul, pe al cărui mal — la Rîmnicul Vîlcea — a fost probabil și reședința voievodului. Afirmăm aceasta, deoarece o formațiune statală cu un teritoriu destul de întins, dispunînd de resurse importante și avînd un pronunțat caracter feudal, trebuia neapărat să aibă și un centru politic. Părerea nu este nouă, ea a fost emisă încă din 1906 de N. Iorga, și pare confirmată și de alte izvoare. Astfel, pomelnicul episcopiei de Rîmnic începe cu Basarab I. El ar putea deci dovedi că, cel puțin la începutul sec. XIV, exista la Rîmnicul Vîlcea un important lăcaș de cult, poate chiar

* Unitate administrativ teritorială cu funcție militară, asemănătoare mărcilor de graniță apusene, care cuprindea zona din jurul cetății Severin.

Fragment din diploma cavalerilor Ioaniți (1247)

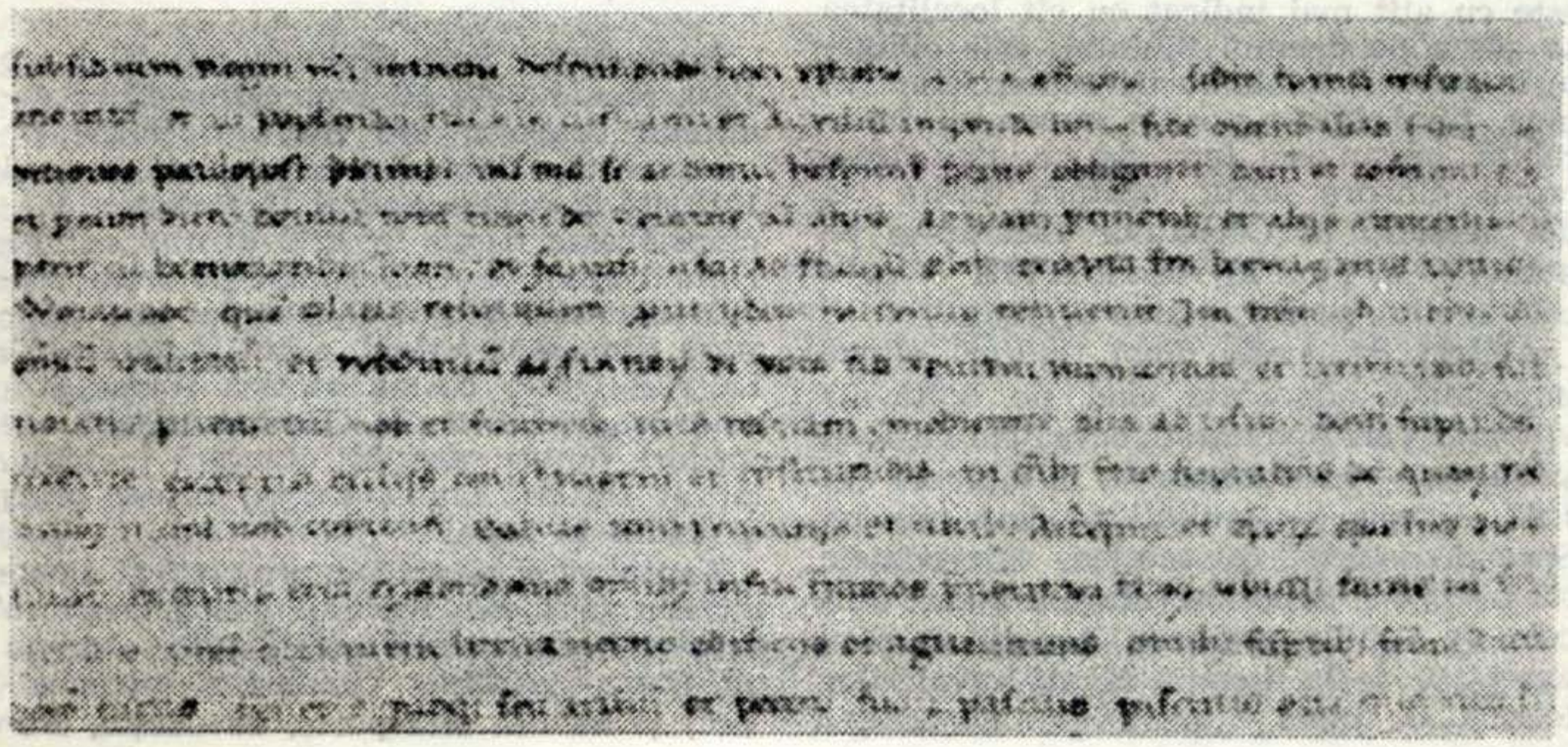

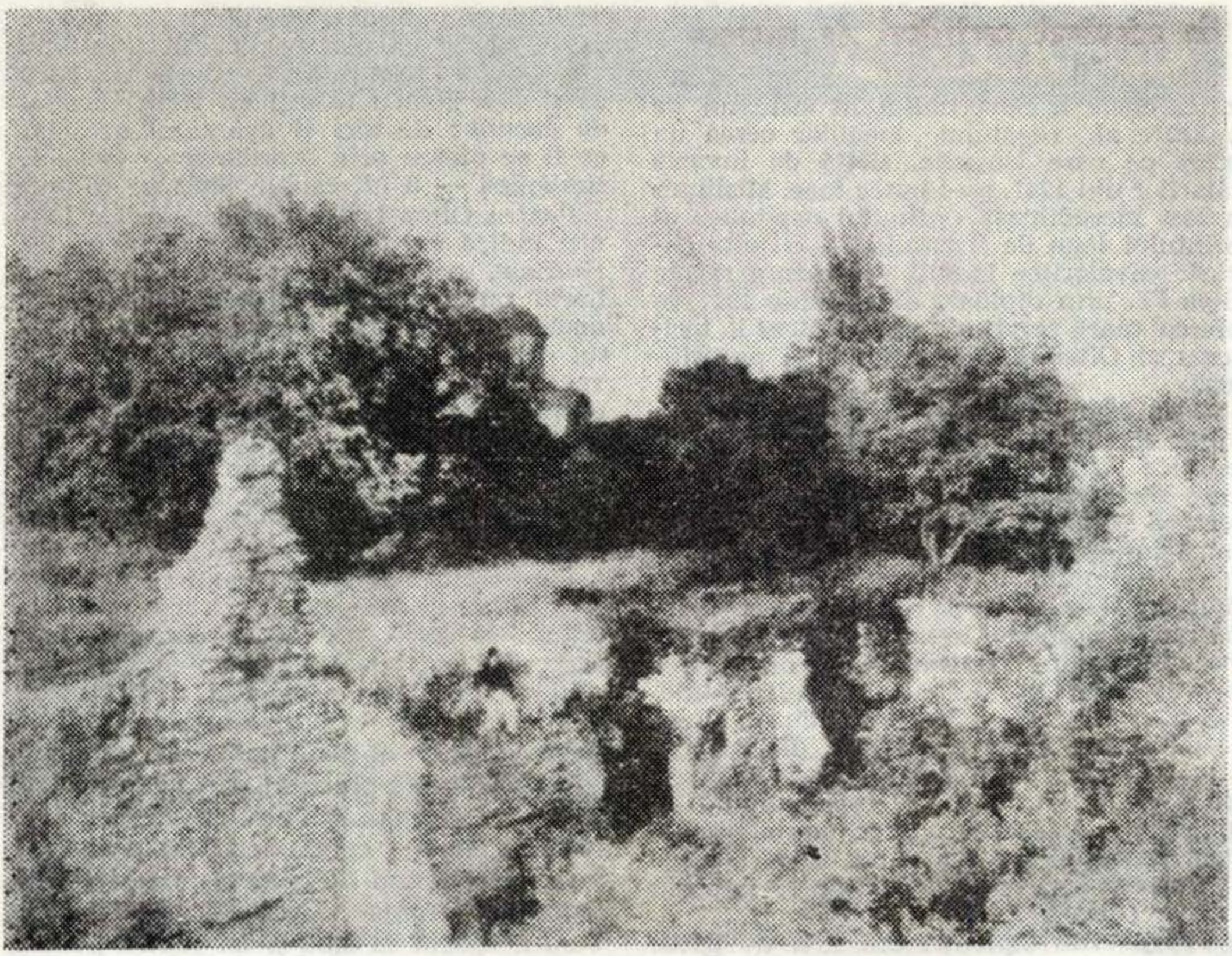

Ruinele casei domnești de la Curtea de Argeș

o episcopie. Ipoteza nu este de loc hazardată, existența unor episcopii ortodoxe la sud de Carpați fiind atestată încă din 1234, într-o bulă papală privitoare la episcopii „eretici" din această regiune.

A admite că tot la Rîmnic se afla și un centru politico-economic mai important este cu atît mai indicat cu cît localitatea se găsea pe drumul Sibiului, cale obligatorie pentru schimburile comerciale. În plus, fiind într-o poziție strategică favorabilă, orașul era ferit de un atac neașteptat dinspre nord, legătura dintre cei doi versanți ai Carpaților făcîndu-se pe atunci — și pînă în veacul XVIII — pe o cale ocolită, prin Loviștea argeșană.

Alături de aceste două ținuturi oltene importante, adevărate chei de boltă ale viitoarei Țări Românești, cnezatele lui Ioan și Farcaș — menționate tot în diploma din 1247 — apar ca entități feudale minore. Spre deosebire de acestea, voievodatele lui Litovoi și Seneslau (ultimul așezat dincolo de Olt, în regiunea Argeșului) erau exceptate de la donația făcută cavalerilor Ioaniți. De pildă, „pămîntul cnezatului voievodului Litovoi" era lăsat românilor *„așa cum l-au stăpînit ei și mai nainte"* (subl. autorilor), în timp ce regele pare să aibă o mai accentuată autoritate asupra cnezatelor lui Ioan și Farcaș. Ne întrebăm deci dacă nu cumva, în cazul lor, este vorba de stăpînirile a doi din cei trei duci „cumani", căzuți în lupta de la rîul *Obetz (Olteț ?)*, din anul 1213 și luate apoi pe seama coroanei ungare.

Mențiune dintr-o cronică rimată

Într-adevăr, prin diploma din 23 iunie 1250, regele Bela IV reconfirma fiilor comitelui Ioachim din Sibiu o moșie pe care acesta o dobîndise ca răsplată, în anul 1213, de la regele Andrei II. Comitele Ioachim fusese trimis în 1213 în ajutorul țarului Asan Burul (Borilă), împotriva răsculaților din Vidin. Oastea lui era compusă din „sași, valahi, secui și pecenegi". La rîul *Obetz* oastea ungară fusese atacată de *„trei duci din Cumania"* (subl. autorilor), dintre care doi căzuseră în luptă, iar al treilea, numit Karaz, fusese prins și trimis la rege.

Faptul că oastea a fost recrutată și a pornit din preajma Sibiului (unde, cam în aceeași vreme, este menționată, într-un alt izvor, „pădurea vlahilor și pecenegilor") și nu din altă parte, dovedește, cre-

dem, că drumul urmat de ea a fost de-a curmezișul Olteniei. Astfel, pomenirea celor trei duci „cumani" ne îndreaptă gîndul firește către cele trei cnezate oltene existente în 1247, ale lui Litovoi, Ioan și Farcaș. Cei trei duci trebuie să fi fost predecesorii lor în fruntea formațiunilor politice din dreapta Oltului.

O altă informație importantă pentru istoria începuturilor Țării Românești este cuprinsă în cartea de judecată dată în 1220 de arhiepiscopul de Ohrida în pricina dintre arhonții Litovoi și Milea pe de o parte, și Ioan Tihomir și Ioan Constantin pe de altă parte.

Se poate face o apropiere între acest arhonte Litovoi și omonimul său, voievodul oltean de la 1247, în a cărui descendență directă se află, spre sfîrșitul veacului, Tihomir, tatăl lui Basarab cel Mare. Legătura devine și mai interesantă dacă ținem seamă că Ioan Tihomir și Ioan Constantin sînt jupanul Tihu sau Tihomir, ginerele regelui sîrb Ștefan Nemania, și fiul său Constantin, viitor țar al Bulgariei între 1257-1277, sub numele de Constantin Asan.

Dacă Litovoi este într-adevăr voievodul oltean, înrudirea sa cu despoții sîrbi din dinastia Nemania s-a datorat, fără îndoială, marelui prestigiu de care s-a bucurat în această parte a Europei neamul voievodului român încă de la primele sale atestări.

Mențiuni documentare despre existența unor formațiuni statale românești între Carpați și Dunăre înainte de 1247 se mai găsesc și în cronica lui Faz'l ul-Lah Rașid, scrisă după 1300 la curtea hanului mongol al Persiei. În ea este relatată marea invazie tătară din 1241, care, după ce a distrus Imperiul cumanilor Kipčak și a supus cnezatele rusești, a dus groaza pieirii pînă în inima Europei.

Sînt pomeniți în această cronică: *Bezerenbam*, adică banul unguresc din Severin, de care în țara „Ilaut" s-a lovit hanul Ordu; popoarele Ulag (Vlahi), atacate de hanul Budjek, care a străbătut munții țării

Migrația tătarilor. Gravură din cronica lui Thuróczi (sec. XV)

Sasanilor, adică a sașilor — învinși de hanii Kadan și Buri după trei lupte, ultima fiind încheiată cu nimicirea în Cîmpia Bîrsei a oastei comandate de voievodul Ardealului — spre a intra în Kara Ulag (Vlahia neagră); „țara lui Myschlav", în care, după înfrîngerea ulagaților, Budjek a pătruns străbătînd munții Bahac Bere.

Această din urmă mențiune este poate cea mai importantă, căci dacă identificarea acestor munți cu masivul Papuc-Planina — localizat de cronicarul raguzan Luccari la izvoarele Bîrsei, între Bran și

Timiș (muntele Păpușa) — este exactă, înseamnă că tătarii au pătruns în „țara lui Myschlav" prin pasul Branului. Așadar, respectiva „țară" poate fi localizată fără greutate în regiunea Cîmpulungului. Pe de altă parte, numele Myschlav vine de la radicalul slav „Mysli" (a gîndi), care, după istoricul Myklosich, mai dă variantele: Myslav, Smyslav și *Snyslav* — ultimul nume, cum se vede, similar celui al voievodului Seneslau din 1247, al cărui voievodat se afla tocmai în acele părți.

La aceste știri despre români, înainte de 1247, se mai poate adăuga și mențiunea din cronica rimată a francezului Philippe Moutskès — care răsună ca un strigăt de bucurie — despre înfrîngerea tătarilor de către „*li rois de la tierre dis Blas*" (regele țării Vlahilor).

Primii pași spre unificare

După aceste mențiuni, culminînd cu diploma din 1247, voievodatul din dreapta Oltului este din nou consemnat în izvoare în anul 1285, în legătură cu o faptă de mare răsunet istoric.

În diploma din 8 ianuarie 1285, prin care magistrul Gheorghe este răsplătit pentru faptele sale de arme, regele Ladislau Cumanul (1272-1290) arată că „în sfîrșit, *cînd începusem noi a domni*, (subl. autorilor) fiind încă copil", voievodul Litovoi *(Lython)* cu frații săi, în necredința sa, cuprinse pe seama sa o parte din regat, aflătoare „dincolo de munți". Cu toate îndemnurile, nu s-a îngrijit să plătească veniturile ce se cuveneau regelui din „acea parte; [de aceea] l-am trimis împotriva lui pe numitul magistru Gheorghe". Litovoi a căzut în luptă, iar fratele său Bărbat a fost făcut prizonier și, spre a se putea răscumpăra, a

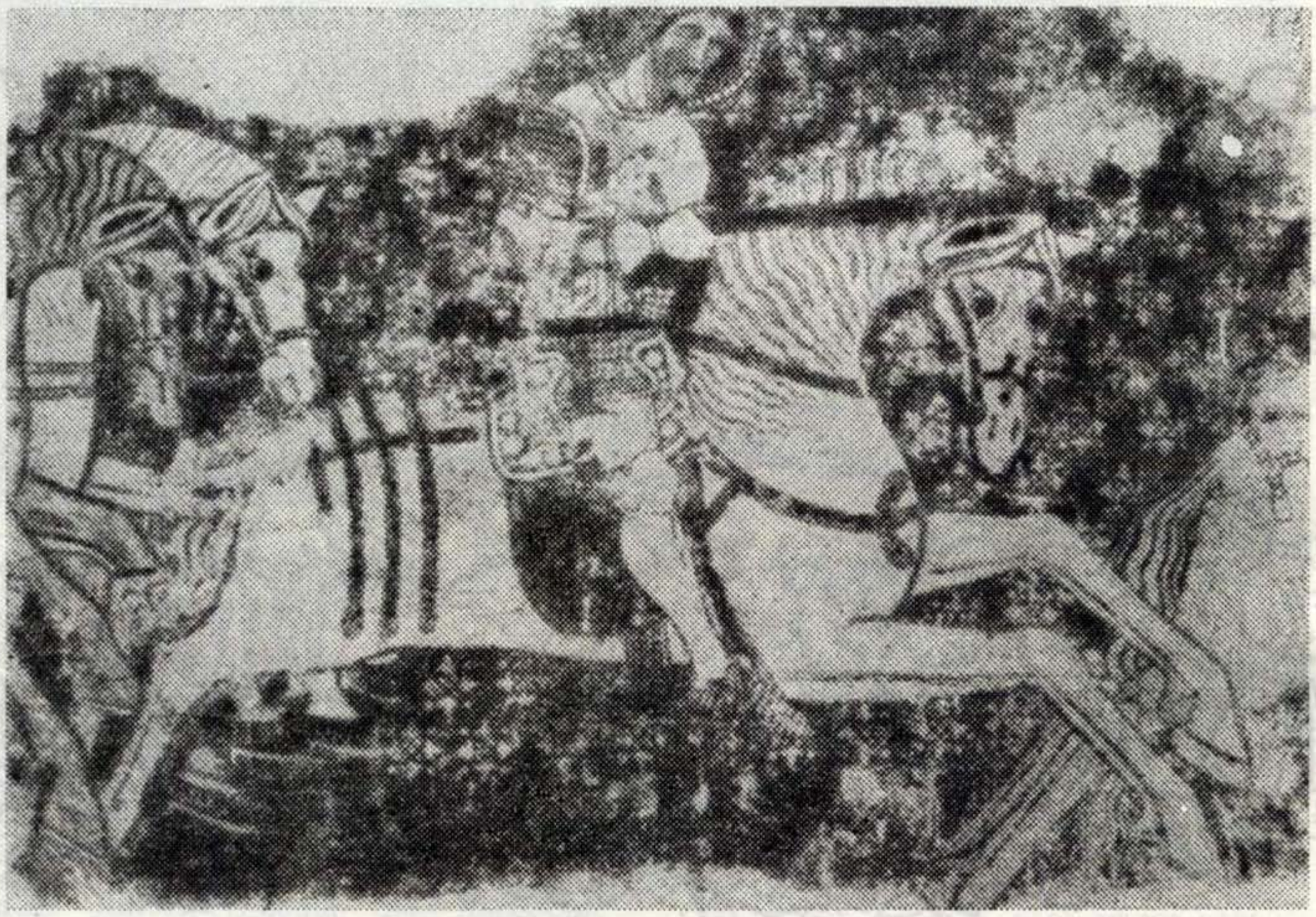

Scenă de luptă cu cumanii. Detaliu de pictură din biserica de la Dîrjiu (1410)

plătit o mare sumă de bani. „Și astfel, prin slujbele acelui magistru Gheorghe s-a *așezat iarăși tributul* (subl. autorilor) ce ni se datora din acele părți..."

În enumerarea tuturor faptelor de arme ale magistrului, lupta purtată împotriva lui Litovoi este așezată, în cuprinsul documentului, după o primă expediție împotriva regelui Boemiei — bătălia „cea mare" — și înaintea reprimării răscoalei cumanilor. Trei ani mai tîrziu, la 6 octombrie 1288, magistrul Gheorghe, la rîndul său, răsplătea pe un tovarăș de arme, între ale cărui vitejii pomenește și pe cea arătată „cînd pe voievodul [din] Litua *(Litua Vaivodum)* necredincios, cu numele de Bărbat, l-am adus prins" în fața regelui. Și acum lupta cu românii este plasată între cea cu regele Boemiei și expediția împotriva cumanilor.

Ordinea cronologică a înșirării evenimentelor — identică în ambele documente — ne dă posibilitatea să fixăm cu o aproximație destul de mică anul expediției împotriva lui Litovoi. Ea a avut loc după cele două bătălii cu regele Ottokar al Boemiei (din care prima este datată cu probabilitate între 21 noiembrie 1276 și 6 mai 1277; a doua fiind marea bătălie de la Dürnkrut pe Morava * unde la 26 august 1278 regele Boemiei a fost învins și ucis) și înaintea reprimării răscoalei cumanilor, eveniment care s-a întîmplat în 1280.

Cuprinderea teritoriului de peste munți de către Litovoi avusese, deci, loc încă în primii ani de domnie ai lui Ladislau și fusese urmată de tratative îndelungate înainte ca regatul ungar, zbuciumat de anarhie și ocupat pe alte fronturi, să se hotărască să intervină cu armele. Probabil în cursul acestor negocieri, ca mijloc de presiune și ca sancțiune împotriva lui Litovoi, a fost ocupat Hațegul, căci în 1276 apare atestat documentar primul comite de Hațeg.

Diploma din 1285 este prima mărturie despre pașii făcuți de voievozii români ai veacului XIII pe calea unificării teritoriale a Țării Românești. Este cît se poate de importantă, deci, identificarea ținutului ocupat de voievodul oltean.

Urmările jertfei lui Litovoi II

Părerile din istoriografia noastră în legătură cu teritoriul ocupat de Litovoi au fost foarte diferite. După unii autori ar fi vorba de teritoriul oltean al banatului de Severin, după alții de voievodatul argeșean al lui Seneslau, sau de Hațeg. În sfîrșit, alții au socotit fie că Litovoi II (Litovoi I trebuie considerat cel menționat în diploma din 1247 — *n.r.)* nu a întreprins vreo lărgire a stăpînirilor sale, ci că s-a mărginit doar la neplata tributului — ținutul menționat fiind însuși voievodatul său (!), fie că Litovoi II și Bărbat nu erau voievozi olteni, ci urmașii lui Seneslau și că ei au pornit de la răsărit de Olt, ținutul ocupat fiind deci Oltenia (!)

În lumina datelor cunoscute astăzi, care ne îngăduie să avem o vedere de ansamblu mai largă asupra vremurilor de atunci, adevărul pare a fi de partea celor care vedeau încercarea lui Litovoi îndreptată spre dobîndirea voievodatului lui Seneslau.

De ocuparea banatului de Severin, întreg sau în parte, nu putea fi vorba. Teritoriul acestuia era într-un contact direct cu regatul ungar; atacîndu-l, Litovoi s-ar fi ciocnit de oștile regale.

Este evident că nu putea fi ocupat decît un teritoriu tributar, legat de Ungaria doar prin raporturi de vasalitate, ceea ce exclude și cnezatele lui Ioan și Farcaș. Textul diplomei din 1285 arată, de altfel, destul de limpede, că regele nu avea nimic de obiectat împotriva gestului ocupării teritoriului respectiv de către voievodul român. Ceea ce îi reproșa lui Litovoi era nerespectarea obligațiilor lui față de suzeran, adică neplata tributului. Din text rezultă că, după ce Bărbat, învins, a acceptat să se supună, plătind acest tribut, teritoriul i-a fost lăsat în deplină stăpînire. De asemenea, răstimpul de cîțiva ani scurs între acțiunea lui Litovoi și expediția de pedepsire pornită împotriva lui, dovedește că ceea ce interesa în primul rînd regatul nu era teritoriul în sine, ci tocmai respectarea drepturilor sale de suzeran, al căror simbol era acel tribut. Această deducție atrage după sine și o altă concluzie: ținutul respectiv pare să fi fost ieșit de sub suzeranitatea ungară în momentul ocupării lui de către Litovoi, deoarece altfel acesta s-ar fi substituit de drept vechiului vasal în toate obligațiile sale și nu ar fi existat temei să refuze tributul.

Un astfel de teritoriu nu se putea afla decît la răsărit de Olt, în acea „Cumanie", pe care în 1247 regele Bela IV o „dăruise" Ioaniților, dar care, precum s-a văzut, trebuia mai întîi să fie cucerită de aceștia, căci încă din 1241 devenise tributară tătarilor. Dintr-această Cumanie, căreia numele îi rămăsese doar ca o amintire a vechilor stăpîni (ajunși acum și ei supuși), făcea parte, în colțul de nord-est (județele Argeș și Muscel), și voievodatul lui Seneslau.

Cum despre soarta acestuia nu ni s-a păstrat nici o știre după 1247, nu putem face decît unele presupuneri. Va fi devenit și el tributar tătarilor, după cum ar părea să indice o tradiție păstrată la Rîmnicul Vîlcea (pe malul drept al Oltului, la Cetățuia, se afla Negru Vodă, *în luptă cu tătarii, care ocupau malul stîng).*

Teritoriul argeșan a rămas astfel liber de orice legătură de vasalitate în momentul ocupării sale de către Litovoi. Este deci explicabil de ce acesta — profitînd și de o conjunctură favorabilă — a refuzat să mai recunoască suzeranului vreun drept asupra lui.

Litovoi a fost învins și ucis, dar de îndată ce fratele său a acceptat restabilirea tributului, i-a fost lăsată deplina stăpînire

* Dürnkrut se află situat pe Cîmpia Marchfeld (vezi și *Habsburgii* în „Magazin istoric", nr. 8/1971).

a ţinutului. Ştirbirea teritorială suferită prin pierderea Haţegului a fost, astfel, în parte, compensată.

Este chiar posibil ca, după împăcarea cu Ungaria, noul voievod să fi primit, în schimbul Haţegului, unele posesiuni în Făgăraşul vecin cu noile sale stăpîniri. Aceste posesiuni, primite ca feude, puteau asigura o legătură mai trainică între regat şi voievodatul românesc decît cea reprezentată de nesigura suzeranitate asupra teritoriilor de la sud de Carpaţi. Întărirea credinţei vasalului prin astfel de donaţii era frecventă în politica timpului şi, pe de altă parte, nici acordarea unei feude adversarului din ajun nu era lucru neobişnuit *.

Voievodul Litovoi a stăpînit ambele versante ale Carpaţilor. Biserica de la Densuş este una din numeroasele ctitorii ale feudalilor români din Haţeg

În anul 1291, un mare feudal, magistrul Ugrinus, recăpăta domeniile sale aflate în chiar inima Făgăraşului, pierdute de părinţii săi. În această restituire, cu consecinţa ei firească, părăsirea Făgăraşului de către voievodul român, credem că se găseşte explicaţia legendei despre „descălicatul lui Negru Vodă", adică a trecerii peste munţi a enigmaticului voievod care a întemeiat ţara. Într-adevăr, după 1291 a început etapa finală a constituirii statului feudal Ţara Românească. Făgăraşul o dată părăsit, acţiunea de unificare politică s-a desfăşurat exclusiv în zona dintre Carpaţi şi Dunăre.

În cei 10-12 ani cît a durat stăpînirea Făgăraşului, pentru uşurarea atît a comunicaţiilor cu acest ţinut, cît mai ales a administrării teritoriilor recent ocupate, scaunul voievodului trebuie să fi fost mutat la stînga Oltului, de bună seamă chiar în vechea reşedinţă a lui Seneslau. Recentele săpături efectuate în biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş au scos la iveală, sub biserica actuală, temeliile unei biserici mai vechi, din veacul XIII **, iar alături de ea, rămăşiţele unei curţi domneşti care — deşi în cea mai mare parte aparţin epocii lui Basarab I —, conţin şi unele elemente anterioare.

Jertfa lui Litovoi II nu a fost, deci, inutilă. Prin unirea celor două voievodate româneşti, ale lui Litovoi I şi Seneslau, de la sud de Carpaţi, el a lăsat urmaşilor săi o ţărişoară întărită, un nucleu din care Basarab I *** „împingînd hotarele pe sub podgorie pînă la Gurile Siretului şi în jos pînă la Dunăre", va desăvîrşi opera întemeierii Ţării Româneşti.

---

* În istoriografia noastră s-a crezut că termenul *„nova plantatio"*, folosit în diploma prin care Vladislav I (1364-1374) era investit cu feudele de peste munţi (Făgăraş şi Almaş), ar dovedi că acestea erau pentru prima dată acordate unui domn român. Interpretarea nu este însă concludentă, căci un termen aproape identic : *„nova donatio"*, este folosit în 1525, cînd domeniul Geoagiului este *restituit* banului Pîrvul I Craiovescul, de la care fusese confiscat în 1523. Aşadar, şi pentru Vladislav I a putut fi vorba de o restituire măcar a uneia din aceste feude, desigur Făgăraşul.

** Confirmînd astfel părerea exprimată încă acum cîteva decenii asupra existenţei acestui monument de către prof. A. Sacerdoţeanu.

*** Mult timp discutată, descendenţa lui Basarab I din voievozii olteni este astăzi, în general, admisă.

1

■ Persepolis rediviva

Străvechea cetate persană a Persepolisului a constituit centrul festivităţilor care au marcat, în luna octombrie, cea de-a 2 500-a aniversare a Iranului. In deşertul care înconjoară măreţele ruine ale trecutului au apărut, ca prin farmec, grădini şi parcuri strălucind în miile de culori ale florilor, fîntîni arteziene şi o miniaturală păâure de pini, o aglomeraţie de corturi în autentic stil persan, fără a mai vorbi de şosele, hoteluri şi ultramodernul aeroport.

Renaşterea cetăţii are loc la peste 22 veacuri de la ieşirea ei din circuitul principal al istoriei. In anul 330 î.e.n., oştirile lui Alexandru cel Mare au cucerit Persepolis, jefuind-o de toate avuţiile sale. Uriaşa pradă recoltată cu acest prilej a fost transportată pe spinarea a 5 000 cămile şi 20 000 catîri.

În clişeul 1 : *Oraşul de corturi la umbra măreţelor ruine.*

În clişeul 2 : *Imaginea păsării mitice Homa care, conform legendei, l-a ajutat pe Cyrus cel Mare în întemeierea Imperiului.*

2

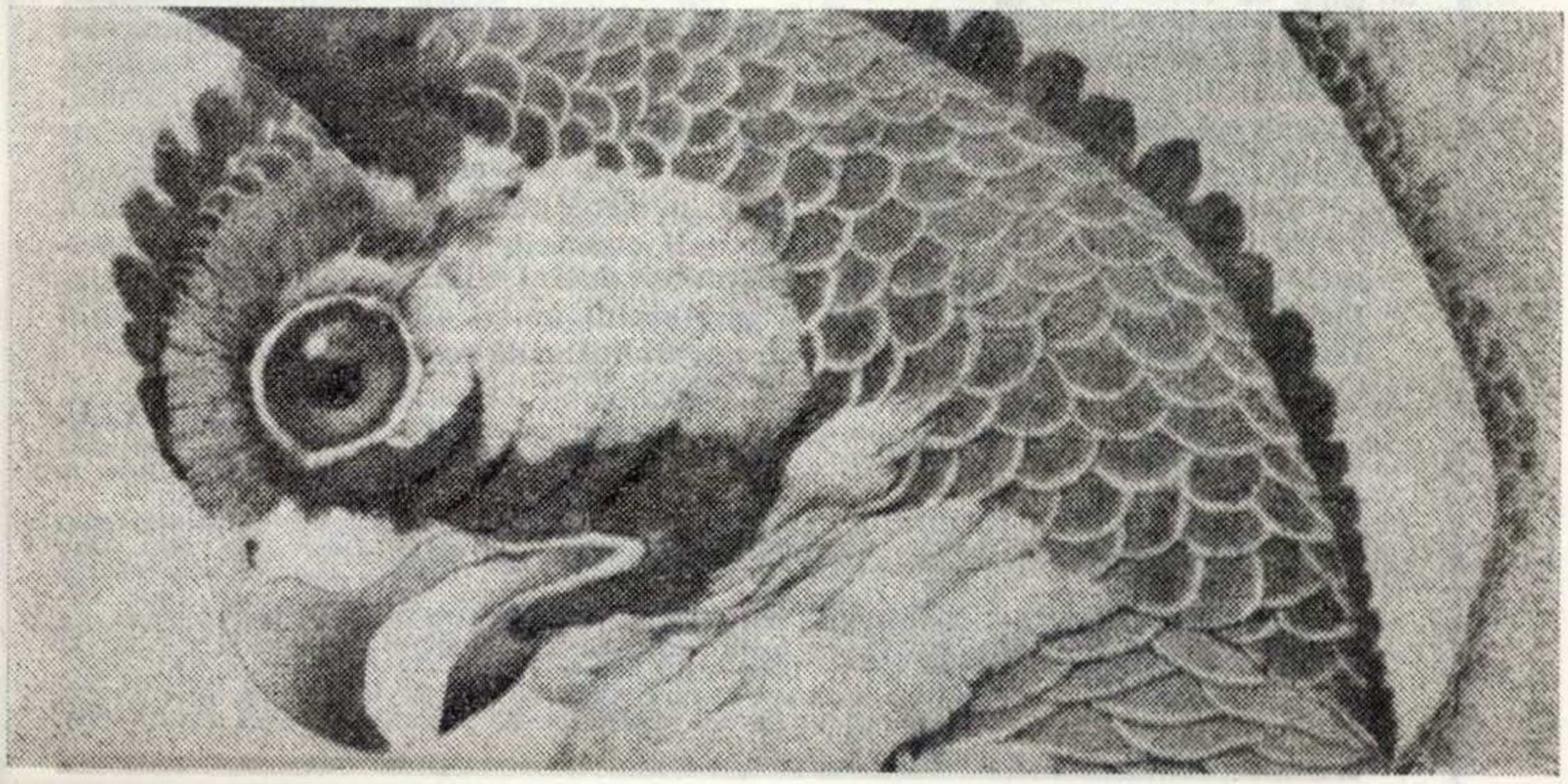

ZECE LUNI

Cotitură istorică în viaţa întregii omeniri, Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie a inaugurat era prăbuşirii capitalismului şi a triumfului socialismului în lume. Sub conducerea încercată a partidului bolşevicilor, în frunte cu V. I. Lenin, muncitorii, ţăranii şi intelectualitatea progresistă din Rusia au instaurat dictatura proletariatului, au smuls mijloacele de producţie din mîinile moşierilor şi capitaliştilor, transformîndu-le în bunuri ale întregului popor şi au pornit să construiască temelia unei orînduiri noi, socialiste, fără seamăn pînă atunci în istoria omenirii.

Referindu-se la acest eveniment epocal, tovarăşul Nicolae Ceauşescu arăta că „Victoria proletariatului din Rusia, condus de Partidul Comunist făurit de Lenin, ideile lui Octombrie au stimulat spiritul revoluţionar al clasei muncitoare, al maselor largi populare de pe toate meridianele globului, răsunînd ca un îndemn înflăcărat la lupta pentru realizarea aspiraţiilor lor de libertate şi progres, pentru eliberare socială şi naţională". Într-un manifest difuzat la sfîrşitul anului 1917, la Bucureşti, în condiţiile cumplitei ocupaţii germane, se saluta cu un vibrant entuziasm victoria Marii Revoluţii, spunîndu-se, printre altele: „Cetăţeni şi muncitori! Strigaţi şi cîntaţi de bucurie! [...] Pacea, dorinţa tuturor popoarelor, nu ne este adusă nici de papa de la Roma, nici de împăraţi şi de regi, nici de boieri şi fabricanţi; pacea a fost cucerită pe baricadele oraşelor Rusiei, cu sîngele revoluţionarilor, muncitori şi ţărani, călăuziţi de lumina socialismului! [...] Muncitori! [...] Aţintiţi-vă privirea şi îndreptaţi-vă paşii numai într-acolo unde flutură steagul roşu. Trăiască proletariatul internaţional! Trăiască republica socialistă! Trăiască socialismul revoluţionar al lui Lenin! Trăiască pacea între popoare!"

Solidaritatea muncitorimii române cu proletariatul victorios din Rusia s-a exprimat în cadrul a numeroase manifestaţii şi demonstraţii de masă. Mii de muncitori români, care se aflau evacuaţi cu întreprinderile pe teritoriul Rusiei, şi mulţi dintre prizonierii români, foşti ostaşi în armata austro-ungară, au format unităţi revoluţionare, luptînd cu devotament şi dăruire pentru idealurile nobile ale revoluţiei. Totodată, revoluţionari români, oameni de cultură, personalităţi din ţara noastră au avut prilejul nu numai să sprijine cu generozitate tînărul stat sovietic dar şi să-l vadă pe V. I. Lenin, să-l cunoască personal sau să discute cu conducătorul primului stat socialist. Amintirile acestora sînt întrunite fie în volumul Lenin văzut de români, **apărut sub îngrijirea unui colectiv al Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. fie — unele din ele — în paginile revistei „Magazin istoric"*. O viziune asupra personalităţii luminoase a lui Lenin au avut şi alţi revoluţionari străini, unii cunoscîndu-l îndeaproape, din primele zile ale Revoluţiei şi ale începutului operei titanice de zidire a socialismului. Printre aceştia se află şi publicistul american A. R. Williams, din notaţiile căruia publicăm cîteva extrase. Subtitlurile aparţin redacţiei.**

V. U.

---

* Din articolele apărute în revista „Magazin istoric" consacrate Revoluţiei din Octombrie şi lui V. I. Lenin amintim: *Români în Armata Roşie*, de Gh. Unc (nr. 7/1967), *Revoluţia din Octombrie* de N. D. Cocea (nr. 10/1968), *Cicerin, diplomatul roşu* de V. Urum (nr. 4/1969), *Octombrie Roşu* (nr. 11/1969), *Români care l-au cunoscut pe Lenin* de I. Babici (nr. 4/1970), *Învăţătura leninistă se răspîndeşte în România*, de A. Deac (nr. 3/1970), *In lagăre şi închisori studiam învăţătura lui Lenin* de N. Goldberger (nr. 5/1970), *V. I. Lenin şi ştiinţele istorice* de M. Constantinescu, (nr. 4/1970), *Alături de un om numit Vladimir Ilici* de N. K. Krupskaia (nr. 2/1970), *Lenin în memoria contemporanilor* de A. Lazea şi S. Rădulescu-Zoner (nr. 4/1970).

CU LENIN

Un om cu nimic deosebit de alţii

ALBERT RHYS WILLIAMS

Înainte de a face personal cunoştinţă cu Lenin,. am aflat despre el din povestirile a cinci tineri muncitori ruşi care, — pe noi americanii ce călătoream împreună cu dînşii — ne-au cucerit prin energia şi inteligenţa lor şi pentru că vorbeau limba engleză. Curînd, ei ne-au spus că sînt bolşevici. „Dar nu seamănă de loc a bolşevici“ — a remarcat unul din americani. În ziarul pe care acesta îl citea în fiecare zi, bolşevicii erau înfăţişaţi ca nişte oameni leneşi, cu bărbi lungi, ca nişte bandiţi mărginiţi şi cruzi, iar în faţa lui se aflau nişte bărbaţi proaspăt bărbieriţi, politicoşi, amabili, cu mintea ageră şi nu lipsiţi de umor. Nu se temeau de răspunderi, nu le era frică de moarte şi — ceea ce era mai cu seamă uluitor — nu se dădeau în lături de la nici o muncă. Astfel de oameni erau bolşevicii.

Amintirile publicate acum pentru prima oară în ţara noastră sînt reproduse după volumul Lenin şi Revoluţia din Octombrie, **apărut la Moscova şi aparţin publicistului şi militantului de stînga american, Albert Rhys Williams (1883-1962).**

Descendent dintr-o familie de muncitori minieri americani, a făcut de timpuriu cunoştinţă cu diferite scrieri socialiste, fără a-şi forma însă, în anii tinereţii, temeinice convingeri politice de stînga. Spirit viu şi observator lipsit de prejudecăţi, Williams şi-a însuşit ideile cele mai înaintate în contactul nemijlocit cu evenimentele revoluţionare din anii 1917-1918 din Rusia.

Ajuns în Rusia în vara anului 1917, Williams începe să desfăşoare o activitate laborioasă. El încearcă să cunoască adevărata stare de lucruri şi de spirit din Rusia intrînd în legătură cu exponenţii celor mai diferite categorii sociale şi partide politice. Concluzia firească la care ajunge este că revoluţia din februarie 1917 şi detronarea ţarului nu pot fi decît prologul unei alte revoluţii, cu mult mai profunde, comuniştii fiind aceia care vor constitui forţa politică principală în vîltoarea evenimentelor viitoare.

Williams l-a văzut prima dată pe Lenin în noaptea de 7 spre 8 noiembrie 1917, la Smolnîi, în primele ceasuri ale victoriei revoluţiei proletare. Cunoscîndu-l apoi îndeaproape, a devenit unul dintre primii publicişti care au căutat să prezinte lumii apusene figura luminoasă şi personalitatea lui Lenin.

A. R. Williams a apărat cauza dreaptă a revoluţiei proletare nu numai cu scrisul său, ci şi cu arma în mînă. La 23 februarie 1918, cînd trupele germane porniseră ofensiva spre Petrograd, el s-a înrolat în Armata Roşie, publicînd totodată în „Pravda“ un apel către toţi străinii care se aflau atunci în Rusia să constituie o unitate internaţională care să lupte pentru apărarea revoluţiei.

Reîntors în America în vara anului 1918, Williams a fost arestat şi i s-au confiscat toate însemnările şi materialele adunate în timpul cît a stat în Rusia. Împreună cu prietenul său, John Reed şi cu alţi americani reîntorşi din Rusia, a trebuit să apară în faţa unei comisii senatoriale.

Nici persecuţiile şi nici boala nu l-au putut însă reţine să scrie cărţile Lenin — omul şi cauza sa şi Prin revoluţia rusă **(New York, 1921). De asemenea, pentru a face cunoscut adevărul despre Revoluţia din Octombrie şi despre conducătorii ei, Williams a ţinut peste trei sute de conferinţe în diferite centre americane, publicînd şi o broşură-pamflet intitulată :** 76 de întrebări şi răspunsuri despre bolşevici şi soviete.

Notele şi traducerea aparţin lui E. LAZEA

Ei ne-au asigurat că Lenin, prin înțelepciunea și calitățile sale, era mai presus decît oricare alt bolșevic, decît oricare alt om din Rusia, din Europa și, în general, din toată lumea. Cu cît îi cunoșteam mai bine pe acești tineri entuziaști, cu atît mai mare era dorința noastră de a-l vedea pe cel pe care îl numeau dascălul lor.

Am așteptat toată vara și începutul toamnei anului 1917, observînd cum se

V. I. Lenin, în curtea Kremlinului, în perioada de convalescență, după atentatul comis împotriva sa — octombrie 1918

șubrezea treptat guvernul lui Kerenski. La 7 noiembrie, bolșevicii au declarat că acest guvern a încetat să mai existe și au proclamat Republica Sovietelor, cu Lenin în fruntea guvernului.

În timp ce masele de soldați și muncitori entuziasmați de victoria revoluției proletare umpleau uriașa sală de la Smolnîi, iar tunurile „Aurorei" vesteau pieirea vechii orînduiri și nașterea celei noi, în noaptea de 7 spre 8 noiembrie 1917, Lenin se urcă liniștit la tribună. Președintele anunță :

— Are cuvîntul tovarășul Lenin.

Noi ne-am încordat atenția. Însoțit de salutări zgomotoase, de strigăte, de bătăi din picioare și de aplauze, a urcat pe scenă, la tribuna care se afla la vreo zece metri de noi.

Acum îl vedeam foarte bine. Înfățișarea sa era aproape opusă celei pe care i-o atribuise închipuirea noastră. Ne așteptam să apară un uriaș. Înainte-ne se afla un om mai degrabă mărunt, robust, cu chelie și cu o barbă zbîrlită.

Așteptă să înceteze uraganul de aplauze, apoi rosti :

— Tovarăși ! Acum avem sarcina să construim un stat proletar socialist în Rusia.

Și, fără patos, dar cu pricepere, își începu expunerea. În felul lui de a vorbi, cam aspru și sec, nu se simțea dorința de a străluci ca orator. Ținînd degetele mari vîrîte în tăieturile jiletcei, se clătina înainte și înapoi. Ni-l imaginasem pe liderul partidului ca fiind întruchiparea tuturor calităților proprii acestui partid ; ne imaginasem că în el se află concentrată întreaga forță și tărie a partidului, cu alte cuvinte că era un suprabolșevic. Dar, în fața noastră, stătea un om ostenit, cu nimic deosebit de alții, care vorbea simplu și liniștit, dar cu o profundă convingere și forță.

Conducătorul bolșevicilor nu ne-a făcut la început, impresia unui om puternic. Și totuși, șase luni mai tîrziu, Lenin era pentru mine primul om și activist politic din Europa.

La 9 noiembrie 1917, am încercat să obțin aprobarea de a însoți pe gardiștii roșii, care porniseră lupta cu cazacii și cu contrarevoluționarii. I-am prezentat lui Lenin actele mele, iscălite de Hilgnit * și Huysmans ** pe care eu le consideram foarte convingătoare. Lenin, însă, le-a socotit altfel. Mi-a înapoiat hîrtiile cu un „nu" laconic.

Lenin a introdus o severă disciplină revoluționară. El știa că revoluția, amenințată de foamete, de intervenția străină și de reacțiune, putea fi salvată numai prin măsuri drastice. Față de burghezie, Lenin a fost necruțător. A introdus în toate instituțiile de stat ordinea și disciplina revoluționară. Simțul de răspundere al muncitorilor a crescut vizibil. Puterea sovietică a acționat energic și eficace. Lenin știa în ce cazuri să ia fără întîrziere o hotărîre, dar știa și cînd nu trebuia să se grăbească.

*** Conducător al Partidului Socialist din S.U.A., militant al Internaționalei II, reformist.**

**** Om politic belgian, socialist, militant al Internaționalei II.**

O dată a venit la el o delegație de muncitori, întrebîndu-l dacă n-ar putea decreta naționalizarea întreprinderii lor.

„Bineînțeles — a răspuns Lenin, luînd de pe masă un formular curat — dacă totul ar depinde de mine, atunci ar fi simplu de rezolvat. Ar fi suficient să trec pe acest formular denumirea întreprinderii voastre, să mă iscălesc, iar aici să indic numele comisarului respectiv.“ Muncitorii s-au bucurat. „Dar înainte să iscălesc această hîrtie — a continuat Lenin — am să vă pun cîteva întrebări. În primul rînd, știți voi de unde se poate obține materia primă pentru întreprinderea voastră ?“.

Delegații au fost de acord că nu știau. „Vă pricepeți voi la contabilitate ? Știți să elaborați metodele de mărire a producției ?“

Muncitorii au recunoscut că socotiseră toate acestea drept secundare.

„În sfîrșit tovarăși — i-a mai întrebat Lenin — ați găsit o piață de desfacere pentru producția voastră ?“ Ei au răspuns că nu.

„Atunci, tovarăși, a spus președintele Consiliului Comisarilor Poporului, nu vi se pare că nu sînteți încă pregătiți să luați în mîinile voastre uzina ? Întoarceți-vă acasă și începeți să vă ocupați de aceste probleme. Nu va fi o treabă ușoară, veți greși uneori, dar veți dobîndi cunoștințe și experiență. Veniți din nou peste cîteva luni și atunci ne vom putea reîntoarce la chestiunea naționalizării uzinei voastre.“

Pîinea neagră și fiertura de hrișcă

Viața lui Lenin a fost un exemplu în privința acelei discipline de fier pe care a impus-o pretutindeni. Supa de varză și borșul, pîinea neagră și fiertura de hrișcă, alcătuiau meniul din acea vreme al revoluționarîlor. Cu aceeași mîncare se hrănea și Lenin împreună cu soția și cu sora sa. Revoluționarii lucrau cîte douăsprezece—cincisprezece ore pe zi. Ziua de muncă a lui Lenin dura în medie optsprezece—douăzeci de ore. Uneori uita să mănînce. Cîteodată, cînd discuta cu cineva, soția lui se apropia de el cu cîte un pahar de ceai și-i spunea : „Uite, tovarășe, nu uita să bei !“. Adesea ceaiul era fără zahăr, pentru că Lenin primea aceeași rație ca și ceilalți. Soldații și curierii dormeau pe paturi de fier. Tot pe astfel de paturi dormeau Lenin și soția sa. Nu din convingeri ascetice suporta Lenin aceste privațiuni, ci pentru că respecta principiul egalității.

Locuiam la hotelul „Național“, cînd Lenin s-a stabilit acolo, într-o cameră de la etajul al doilea. Meniurile rafinate și scumpe fuseseră desființate : se putea obține fie supă și carne, fie supă și fiertură

de hrișcă. Nimeni nu căpăta altceva, fie că era comisar al poporului, fie simplu muncitor — conform lozincii : „Nimeni nu trebuie să mănînce prăjituri, pînă cînd nu vom primi toți pîine“. Uneori oamenilor nu le ajungea nici pîinea. Lenin primea exact cît primeau și ceilalți. În zilele cînd pîinea lipsea cu desăvîrșire, nu primea nici el pîine.

După atentat, medicii socotind starea sănătății sale gravă, îi prescriseră lui Lenin să se hrănească cu alimente care nu puteau fi obținute pe cartelă, ci doar de la speculanți. Fără să țină seama de insistențele prietenilor, el refuză să se atingă de tot ce nu intra în rația legală.

Mai tîrziu, cînd începu să se însănătoșească, soția și sora sa găsiră următorul mijloc ca să-i îmbunătățească alimentația : știind că el își ținea pîinea în sertarul biroului, în lipsa lui intrau în cameră și mai adăugau cîte o bucată de pîine la provizia lui. Cu gîndul la treburi, Lenin băga mîna în sertar, scotea pîinea și mînca, fără să bănuiască în vreun fel că beneficia de un surplus la rația obișnuită.

Bineînțeles că presa burgheză îl înfățișa pe Lenin cu totul altfel. Treptat, însă, chipul său real s-a conturat tot mai limpede, înlăturînd norul de minciuni ce-l înconjura. Aflînd că Lenin și colaboratorii săi împărțeau cu poporul și bucuria și necazurile, masele se uneau tot mai strîns în jurul lor.

Minerul din Ural știa că bucata lui de pîine neagră nu este mai mică decît a lui Lenin. Chinurile foametei nu erau adîncite de sentimentul chinuitor al nedreptății.

Țăranca ce tremura sub rafalele înghețate ale vînturilor de pe Volga îl cunoștea prea puțin pe omul care, în închipuirea ei, ocupa locul țarului. Dar auzise că și camera lui era adesea neîncălzită. Ea suferea de frig, dar nu mai suferea din cauza inegalității.

Metalurgistul din Nijni, căruia nu-i ajungeau cele șase sute de ruble cît primea pe lună pentru nevoile familiei lui,

era amărît. Dar își amintea că nici alții nu primeau mai mult ca el și gîndul acesta îl făcea să se împace cu situația.

Șeful misiunii americane în Rusia, W. Bullit scria în raportul său: „Cînd am venit la Lenin la Kremlin, am fost nevoit să aștept cîteva minute, pînă cînd a ieșit din camera lui o delegație de țărani. La ei în sat s-a aflat că tovarășul Lenin rabdă de foame și atunci au venit de la sute de kilometri aducîndu-i în dar opt sute de puduri de cereale. Cu puțin timp înaintea lor, fusese o altă delegație de țărani care auziseră că tovarășul Lenin lucrează într-o cameră neîncălzită. I-au adus o sobă și lemne pe trei luni. Lenin este singurul conducător căruia i se oferă asemenea daruri."

Trăind atît de aproape de popor, conducătorii comuniști îi cunoșteau gîndurile și dorințele.

Lenin n-avea nevoie să trimită comisii pentru a afla starea de spirit și părerile poporului. Omul care nu mănîncă destul, n-are nevoie să ghicească la ce se gîndește flămîndul. Știe. Răbdînd de foame împreună cu poporul, suferind împreună cu el de frig, Lenin simțea la fel ca și poporul, avea aceleași dorințe și făurea aceleași gînduri. De altfel, aceasta și este năzuința partidului comunist: să se conducă în mod nemijlocit după gîndurile poporului și să exprime dorințele sale.

Comuniștii spun: „Nu noi am creat Sovietele. Ele s-au născut din viața poporului. Noi n-am făurit un program pe care să-l impunem poporului, ci am luat programul nostru, în mod nemijlocit, de la popor. Poporul a cerut: «Pămînt țăranilor!», «Fabrici muncitorilor!», «Pace întregii lumi!». Noi am înscris aceste lozinci pe drapelele noastre și am venit cu ele la putere. Noi sîntem una cu poporul și aceasta este puterea noastră. Noi n-avem nevoie să ne străduim să înțelegem poporul, deoarece noi înșine sîntem poporul".

Un maestru al dialecticii

Lenin ținea adesea discursuri în care făcea analiza situației, punea diagnosticul, prescria leacul și convingea auditoriul să-l aplice. Observatorii erau uimiți de entuziasmul pe care îl provocau discursurile lui Lenin.

Lenin era un maestru al dialecticii și al polemicii; în timpul dezbaterilor avea o uimitoare stăpînire de sine.

Din cînd în cînd, făcea cîte o digresiune hazlie, sau răspundea cuiva din sală printr-o replică usturătoare. Alteori, ilustra noua orînduire printr-un exemplu simplu. El căuta să modeleze mințile, nu să atîțe pasiunile. Reacția auditoriului dovedea cîtă putere de influență emoțională avea logica leninistă.

În ianuarie 1918, la mitingul de la manejul Mihailovsk, organizat cu ocazia plecării pe front a primului detașament de apărători ai Țării Sovietelor, am avut ocazia să iau cuvîntul după Lenin. Făcliile luminau uriașa încăpere în care rîndurile lungi ale blindatelor se asemănau cu niște monștri antediluvieni.

Strigăte puternice vestiră sosirea lui Lenin. Se urcă pe unul din automobilele blindate și începu să vorbească. După terminarea discursului, izbucniră aplauze furtunoase. Coborî de pe automobilul blindat și N. Podvoiski * anunță: „Acum va lua cuvîntul un tovarăș american".

„Perfect, spuse Lenin. Vorbiți englezește; eu, cu îngăduința dumneavoastră, voi traduce". „Nu. Voi vorbi rusește", m-am încumetat eu într-un avînt necontrolat.

---

* Revoluționar rus; în 1917 a condus atacul asupra Palatului de Iarnă. Comisar al poporului pentru problemele militare etc.

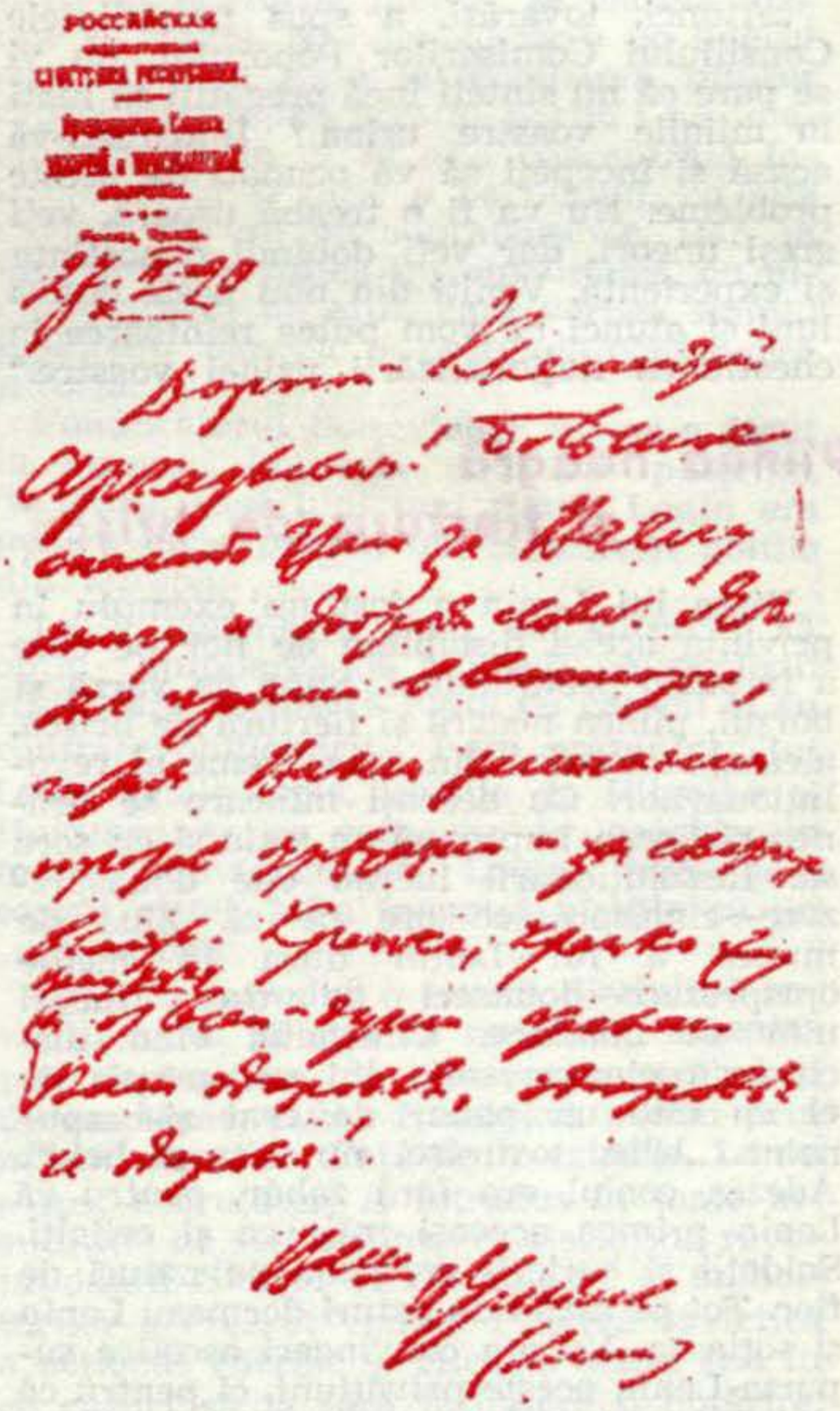

Manuscrisul scrisorii lui V. I. Lenin către K. A. Timiriazev, primul mare om de știință rus care a salutat Revoluția Socialistă din Octombrie — 27 aprilie 1920

Lenin mă urmărea cu ochi scînteietori, bucurîndu-se parcă dinainte de ocazia de a se înveseli. N-a trebuit să aştepte mult. Epuizîndu-mi întreg bagajul de fraze pregătite, m-am poticnit şi am tăcut. Cu mare greutate am mai găsit cîteva cuvinte. Ruşii sînt îngăduitori faţă de străinul care se exprimă în limba lor. Ştiu să aprecieze străduinţele începutului. De aceea, cuvîntarea mea a fost întreruptă de aplauze prelungi, care îmi permiteau să mai găsesc cîteva cuvinte. Voiam să le spun că, în cazul în care situaţia se înrăutăţea, eram gata să intru cu bucurie în rîndurile Armatei Roşii. M-am oprit, chinuindu-mă să găsesc cuvîntul potrivit. Lenin a ridicat privirea şi m-a întrebat: „Ce cuvînt vă trebuie?“ „Enlist“, i-am răspuns eu. „A se înrola“, mi-a şoptit el. Apoi, de fiecare dată cînd mă poticneam, Lenin îmi şoptea imediat cuvîntul necesar: eu îl preluam şi, cu accent american, îl aruncam în sală. Discursul meu a produs înviorare şi tunete de aplauze. Lenin rîdea din toată inima şi aplauda.

„Ei, iată, începutul în însuşirea limbii ruse s-a făcut, îmi spuse el. Dar va trebui să vă ocupaţi de ea în mod serios. Daţi un anunţ în ziar că vreţi să faceţi schimb de lecţii. Pe urmă citiţi, scrieţi şi vorbiţi numai rusește. Cu americanii nu discutaţi, căci discuţiile cu ei nu-s de folos, adăugă el rîzînd. Cînd ne vom întîlni data viitoare, vă voi examina.“

Puţin a lipsit ca următoarea întîlnire să nu mai aibă loc. În clipa cînd maşina lui Lenin ieşea din manej, s-au auzit trei împuşcături şi trei gloanţe au pătruns prin peretele automobilului. Criminalul, ascuns într-o ulicioară învecinată, încercase să-l nimerească pe Lenin, dar dăduse greş.

Viaţa conducătorilor comunişti era mereu în primejdie. Complotiştii burghezi îşi concentrau atenţia mai ales asupra lui Lenin.

Cu o linişte imperturbabilă, Lenin a mers pe o cale presărată la tot pasul de conspiraţii şi capcane. Contrarevoluţionarii şi imperialiştii străini care au urmărit să-l asasineze au înregistrat eşec după eşec. Dar în ultima zi a lui august 1918, conspiratorii erau cît pe ce să-şi atingă scopul.

Preşedintele Consiliului Comisarilor Poporului tocmai îşi încheiase discursul ţinut în faţa celor cincisprezece mii de muncitori de la uzina Michelson. Cînd se îndreptă spre maşină, alergă spre el o fată cu o hîrtie în mînă, vrînd parcă să i-o dea. El întinse mîna după scrisoare, dar, în acelaşi moment, o altă femeie, Kaplan, trase trei focuri. Două dintre gloanţe îl nimeriră, iar el căzu pe caldarîm. Fu urcat în automobil şi transportat la Kremlin. Fusese rănit cu mult mai grav decît se presupusese. Săptămîni de-a rîndul, viaţa sa a atîrnat de un fir de păr. Istovit de boală, Lenin s-a străduit din răsputeri ca molima răzbunării să nu se întindă în ţară. Masele indignate că forţele reacţiunii atentaseră la viaţa celui care întruchipa nădejdea lor în libertate şi speranţa într-un viitor mai bun, au dat frîu liber urii lor împotriva burgheziei şi monarhiştilor, proclamînd teroarea roşie. Indignarea poporului a fost atît de mare, încît ar fi murit sute de oameni, dacă Lenin nu i-ar fi cerut să-şi domolească mînia. Se poate afirma pe drept, că în această perioadă de neobişnuită agitaţie, el a rămas cel mai liniştit om din Rusia.

De altfel, în toate împrejurările, Lenin a dovedit o excepţională stăpînire de sine. Evenimentele în timpul cărora cei mai mulţi îşi pierdeau cumpătul au fost pentru el ocazii de a-şi demonstra echilibrul interior.

Unica şedinţă a Adunării Constituante s-a desfăşurat într-o atmosferă furtunoasă, cele două fracţiuni * încleştîndu-se pe viaţă şi pe moarte. Noi stăteam la balcon cu mîinile pe balustradă, strîngînd din dinţi, şi cu nervii încordaţi. Lenin şedea în primul rînd al primei loji, iar faţa lui exprima o lipsă totală de interes.

În cele din urmă se ridică, se îndreptă spre tribună şi se aşeză pe treptele acoperite cu un covor din faţa ei. Din cînd în cînd îşi ridica ochii şi arunca cîte o privire spre uriaşa adunare. Apoi, sprijinindu-şi capul în mîini, închise ochii, spunînd parcă în sinea lui: „Dacă atîţia oameni îşi risipesc zadarnic puterile, măcar unul să şi le cruţe“. Vocile tunătoare ale oratorilor şi vacarmul din sală treceau peste capul său; el însă continua să-şi păstreze calmul. În vreo două rînduri deschise ochii şi privi în jur, apoi plecă din nou capul. După ce se întoarse în lojă, folosind prilejul, am alergat împreună cu

* Bolşevicii şi socialiştii revoluţionari *(n.r.)*

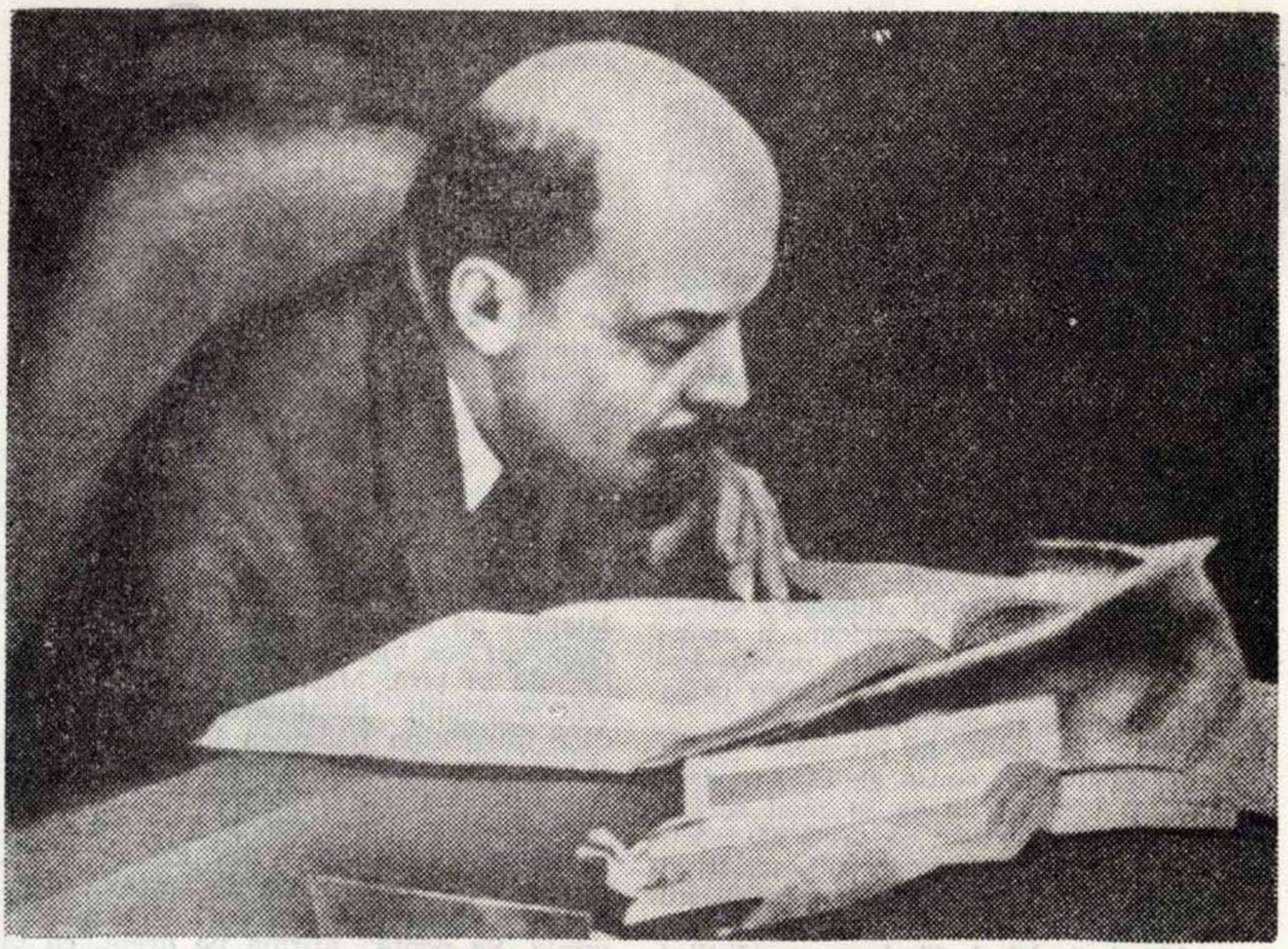

V. I. Lenin — 1920

John Reed * să-l întrebăm ce părere avea despre această ședință a Adunării Constituante. A mormăit ceva, și apoi s-a interesat de desfășurarea lucrărilor de propagandă. Cînd i-am comunicat că se tipăriseră materiale care fuseseră trimise peste liniile frontului, în rîndurile armatei germane, fața lui s-a luminat. I-am mai spus că întîmpinam dificultăți din pricina limbii germane. „Ah, da — a exclamat el și s-a înviorat, amintindu-și de discursul meu ținut pe automobilul blindat. Dar cum merge cu limba rusă? Sînteți în stare să înțelegeți aceste discursuri?"

Ședea aplecat peste lojă și vorbea subliniindu-și cuvintele cu gesturi expresive. Colegii noștri reporteri ardeau de invidie. Ei credeau că Lenin demasca crimele opoziției sau ne împărtășea planurile secrete ale Sovietelor. Dar se înșelau. Șeful guvernului sovietic ne explica, pur și simplu, vederile sale asupra metodelor de studiu a limbilor străine.

În timpul dezbaterilor, cînd adversarii îl criticau, Lenin își păstra de obicei calmul. După cuvîntarea ținută la cel de-al patrulea Congres al Sovietelor, din locul său în prezidiu, a ascultat atent atacurile a cinci oponenți. Ori de cîte ori găsea că oponentul a făcut o manevră dibace, Lenin zîmbea larg și aplauda împreună cu toți. Iar cînd vreunul începea să spună bazaconii, Lenin zîmbea ironic și „aplauda" bătînd cu o unghie a degetului mare într-alta.

Cuvinte fără poleială

O singură dată l-am văzut pe Lenin foarte grăbit. Era prin februarie, cînd Palatul Tavriceski devenise din nou o arenă a disputelor aprinse: se discuta problema păcii sau a războiului cu Germania. Lenin apăru pe neașteptate și trecînd iute, cu pasul hotărît prin vestibul, se îndreptă spre ușa care ducea la tribună. Profesorul Kunz și cu mine îl așteptam și l-am strigat: „O clipă, tovarășe Lenin".

El s-a oprit din mers, rămînînd aproape în poziție de „drepți" și plecîndu-și capul, ne-a spus foarte politicos: „Vă rog, tovarăși, să mă iertați că de astă dată nu am timp nici măcar o secundă. Sînt așteptat în sală. Vă rog scuzați-mă, pe altă dată". Salutîndu-ne, ne-a strîns mîinile și a plecat mai departe.

---

* Publicist progresist din S.U.A., militant al mișcării muncitorești americane și internaționale. În 1917-1918, corespondent militar în Rusia. Autor al cărții *Zece zile care au zguduit lumea*. A murit de tifos în 1920 la Moscova și e înmormîntat lîngă zidul Kremlinului.

Să ajungi în audienţă la Lenin nu era uşor, dar odată ajuns la el, ţi se punea cu totul la dispoziţie. Îşi concentra întreaga atenţie asupra ta, ceea ce, uneori, te punea într-o situaţie delicată. Salutîndu-te politicos, se apropia cît mai mult de tine. În timpul discuţiei, se apleca adesea înainte, uitîndu-se fără încetare în ochii tăi, căutînd parcă să afle cele mai ascunse cute ale gîndului tău.

Unul din secretele forţei lui Lenin era uluitoarea sa sinceritate. Bineînţeles că se bucura de fiecare dată cînd un nou luptător se alătura revoluţiei, dar nu descria niciodată condiţiile de muncă şi perspectivele viitoare în culori trandafirii pentru a atrage oamenii. Era mai degrabă înclinat să înfăţişeze lucrurile în nuanţe mai sumbre decît erau în realitate. Multe din cuvîntările lui Lenin sunau cam aşa : „Ţelul pentru care luptă bolşevicii nu este atît de apropiat cum vi se pare ; noi am dus Rusia pe un drum spinos, pe care vom întîlni poate noi duşmani şi noi suferinţe ; oricît de greu va fi fost trecutul nostru, nici pe viitor nu vom fi scutiţi de greutăţi mai mari decît vă închipuiţi". Nu era o promisiune prea ademenitoare. Era un mod neobişnuit de atragere la luptă. Şi cu toate astea ruşii s-au unit în jurul lui Lenin.

Lenin era sincer chiar şi cu duşmanii cei mai înverşunaţi. Toate cuvîntările sale publice poartă amprenta sincerităţii. Se simţea că nu putea minţi chiar dacă ar fi vrut, nici pe altul, nici pe sine, pentru că stăpînea metoda ştiinţifică şi credea în forţa de neînvins a faptelor.

Sursele sale de informaţie erau vaste, oferindu-i o mulţime de fapte. El colecţiona aceste fapte, le aprecia şi le verifica folosindu-le apoi ca un strateg sau ca un matematician.

Lenin era diametral opus lui Wilson *. Slujind interesele sale de clasă, Wilson — orator de profesie — prezenta obiectul discursului său într-o formulare verbală strălucitoare, ascunzînd aspectul neplăcut al vieţii. Lenin însă era asemenea unui chirurg cu bisturiul în mînă. El înlătura poleiala de pe cuvinte, dînd în vileag motivele economice ascunse în spatele frazeologiei pompoase a imperialiştilor. Nu se împăca nici cu frazeologia celor de stînga care, atunci cînd erau în încurcătură, recurgeau la lozinci revoluţionare. Spunea că e de datoria sa să adauge oţet şi fiere în apa îndulcită a frazeologiei revoluţionar-democratice şi-i ironiza crunt pe demagogi şi pe palavragii.

Cînd nemţii au pornit ofensiva contra capitalei roşii, soseau la Smolnîi, din toate colţurile Rusiei, nenumărate telegrame care se încheiau cu lozinci : „Trăiască invincibilul proletariat rus !", „Moarte jefuitorilor imperialişti !", „Vom apăra capitala revoluţionară pînă la ultima picătură de sînge !".

După ce le-a citit, Lenin a dat ordin să se trimită telegrame tuturor sovietelor, cerînd să fie expediate la Petrograd, nu fraze revoluţionare, ci armată.

O dată cu ofensiva nemţilor, a început fuga străinilor. Eu luasem hotărîrea de a mă înrola în Armata Roşie şi, la 23 februarie 1918 am fost în audienţă la Lenin. În aceeaşi seară, am format un detaşament internaţional şi am lansat un apel ca toţi străinii să se înroleze în această unitate.

Lenin a urmărit neobosit desfăşurarea lucrurilor. De două ori a telefonat la redacţia ziarului „Pravda", dînd indicaţia ca apelul să fie publicat în limba rusă şi engleză şi transmis telegrafic în toate colţurile ţării.

Petrogradul în pericol

Lenin a mobilizat toate forţele în vederea războiului. A trimis un automobil cu gardişti roşii la fortăreaţa Petropavlovsk, cu ordinul de a aduce generalii contrarevoluţionari închişi acolo.

„Domnilor — li s-a adresat Lenin — v-am chemat aici în calitate de experţi. Petrogradul e în pericol. N-aţi putea elabora măsuri militare pentru apărarea lui ?" Generalii au răspuns afirmativ şi s-au apucat de lucru, iar către sfîrşitul zilei au prezentat planurile lor. „Va fi atît de amabil preşedintele să ne pună la dispoziţie o încăpere mai confortabilă ?" l-au întrebat ei, linguşitor, pe Lenin. „Regret, — le-a răspuns Lenin — acum nu e momentul. Încăperea dumneavoastră, domnilor, poate că nu e prea comodă, dar are o calitate — ea prezintă o securitate excepţională". Şi generalii au fost duşi din nou la Petropavlovsk.

Prin toate acţiunile şi decretele, Lenin şi guvernul sovietic au demonstrat cît de

* Woodrow Wilson (1856-1924), preşedinte al S.U.A. între anii 1913-1921.

mult i-au apreciat pe specialiști. În toate domeniile, Lenin se baza pe experți.

Nu înceta să scoată în evidență însemnătatea pe care o aveau contabilii experimentați, inginerii pricepuți, specialiștii în orice sferă de activitate.

A fost adesea acuzat că manifesta o simpatie deosebită față de America. În realitate, Lenin socotea capitalismul american la fel de nociv ca al oricărei alte țări. Dar America era departe și nu prezenta o amenințare directă pentru existența Rusiei Sovietice, iar, pe de altă parte, oferea mărfuri și specialiști de care Rusia Sovietică avea nevoie. De ce, în acest caz, nu s-ar putea încheia o înțelegere specială în interesul reciproc al ambelor țări? se întreba Lenin. Dar un stat comunist putea oare să întrețină relații cu un stat capitalist? — l-a întrebat odată, pe Lenin, ziaristul francez Naudot. „De ce nu? — i-a răspuns Lenin. Noi avem nevoie de tehnicieni și de diferite produse industriale și e clar că singuri, deocamdată, nu sîntem în stare să prelucrăm resursele nemărginite ale țării noastre. Oferim să plătim dobîndă pentru împrumuturile străine și, în lipsa valutei, vom da cereale, petrol și orice alte materii prime în care sîntem bogați. De asemenea am hotărît să oferim concesiuni forestiere și miniere cetățenilor din țările Antantei, cu condiția ca legile Rusiei Sovietice să fie respectate. Sîntem gata să oferim unui consorțiu concesiunea Marelui drum nordic. Acest drum trebuie să se întindă de la lacul Onega, peste Munții Urali, spre rîul Obi. Uriașe păduri virgine, întinse pe o suprafață de opt milioane hectare, precum și diferite minerale neprelucrate, vor putea fi folosite de constructorii companiei. Pretențiile noastre față de consorțiu nu sînt exagerate: cerem doar respectarea legilor adoptate de Puterea Sovietică, ca de pildă, cele cu privire la ziua de muncă de opt ore și la controlul organizațiilor muncitorești asupra întreprinderilor".

Batalioanele de fier ale proletariatului

Pentru Lenin, forța motrice a revoluției, sufletul și trupul ei, era proletariatul. În decursul anilor, el a subliniat de nenumărate ori înaltele calități ale poporului rus: fermitatea, statornicia, spiritul de sacrificiu, răbdarea și capacitatea de a înțelege marile țeluri politice; el a vorbit despre giganticele forțe creatoare ascunse în acest popor. Avea o încredere nemărginită în masele populare. Evenimentele ulterioare au justificat încrederea curajoasă a lui Lenin în clasa muncitoare rusă.

Capacitatea muncitorilor de a înțelege marile idei politice i-a uimit pe cei care au vizitat Rusia. Un diplomat american și-a exprimat astfel mirarea: „Cum a fost cu putință ca uriașa masă a poporului rus, considerat ignorant să-și însușească o filozofie socială înaintată, cu totul nouă pentru restul lumii?" Sute de tineri, trimiși de „Asociația creștină" și de alte organizații ca să lucreze în Rusia, au provocat nedumerirea muncitorilor ruși. Acești „luminători", absolvenți ai universităților americane, nu cunoșteau deosebirea dintre socialism, sindicalism și anarhism, — fapt ce constituia o axiomă pentru milioane de muncitori ruși.

Englezii au sosit la Arhanghelsk cu gem, wisky și pîine albă, ca să mituiască poporul. Oamenii, înfometați, au primit cu bucurie darurile, dar cînd și-au dat seama că vor trebui să le plătească cu libertatea și cu independența Rusiei, s-au ridicat împotriva ocupanților și i-au alungat de pe pămîntul lor.

La ce amenințări, mituiri și asasinate n-a recurs Antanta, ca să doboare guvernul bolșevic! Agenții englezi aruncau în aer podurile, ca să împiedice aprovizionarea cu alimente în orașele mari, iar agenții francezi, protejați de consulatele țării lor, sabotau transportul, introduceau nisip în rulmenții locomotivelor.

Lenin obișnuia să spună că dușmanii tinerei Republici Sovietice erau puternici, dar că ea avea împotriva lor batalioanele de fier ale proletariatului.

Pentru burghezia cuprinsă de spaimă, Lenin însemna un trăsnet din senin; pentru biserica reacționară, Lenin reprezenta antichristul. Preoții încercau să adune țăranii sub praporele și icoanele lor sfințite și să-i pornească împotriva Armatei Roșii. Dar țăranii spuneau: „O fi Lenin antichrist, dar el ne dă pămînt și libertate. Atunci de ce am lupta împotriva lui?"

Pentru cetățenii ruși de rînd, numele lui Lenin avea o însemnătate uriașă. El era făuritorul revoluției ruse, întemeietorul puterii sovietice, de numele său era legat tot ceea ce reprezenta Rusia.

Fără îndoială că orice interpretare a istoriei care leagă revoluția rusă de un singur om, sau de un grup este eronată. Lenin ar fi rîs primul la gîndul că în mîinile sale sau ale colaboratorilor săi, se afla soarta revoluției. Soarta revoluției ruse era în mase, în disciplina și în devotamentul lor față de cauza comună. Și trebuie spus, — dacă se poate spune așa — că ele au avut noroc. Cîrmaciul lor înțelept și exponentul gîndurilor lor a fost un om cu o minte titanică și cu o voință de fier, un om cu vaste cunoștințe, hotărît în acțiuni, un om cu cele mai înalte idealuri și cu cea mai trează și mai practică rațiune.

Acest om a fost Lenin.

■ În apărarea falnicei Veneţii

În ciuda lucrărilor de consolidare şi restaurare care se întreprind de cîţiva ani, Veneţia continuă să se cufunde în apele canalelor sale — o cufundare lentă, dar inexorabilă. Cauzele fenomenului sînt multiple: înălţarea nivelului mării şi, în paralel, „tasarea" lagunei în mijlocul căreia e construit oraşul, uzura temeliilor celor mai multe clădiri, modificarea regimului curenţilor şi a echilibrului lagunei etc.

Indiferent de factorii determinanţi, rezultatele sînt îngrijorătoare: în ultimii zece ani, numeroase statui s-au deteriorat, faţadele minunatelor palate s-au degradat considerabil, atmosfera unora dintre canale a devenit pestilenţială, pînă şi frescele şi tablourile din interiorul clădirilor au pierdut din strălucirea culorilor, acoperindu-se de o patină neagră-cenuşie.

După cum afirmă specialiştii, o mare parte din vină o poartă zona industrială din apropiere, unde se află Mestre, cel mai mare port petrolier de la Marea Adriatică. Dezvoltarea sa a impus crearea de noi canale, ceea ce a produs importante modificări în circulaţia apelor şi în microclimatul Veneţiei.

Întreaga Italie s-a angajat într-o aprigă bătălie pentru protejarea excepţionalului patrimoniu istoric şi artistic pe care-l reprezintă cetatea Dogilor. Lupta se dă pe uscat, pe mare şi în văzduh, în ciuda rezervelor şi pesimismului manifestat de unii experţi care prevăd sfîrşitul Veneţiei la capătul următoarelor trei decenii. Domneşte speranţa că unul dintre cele mai de preţ giuvaieruri ale omenirii va reuşi să fie salvat de la pieire.

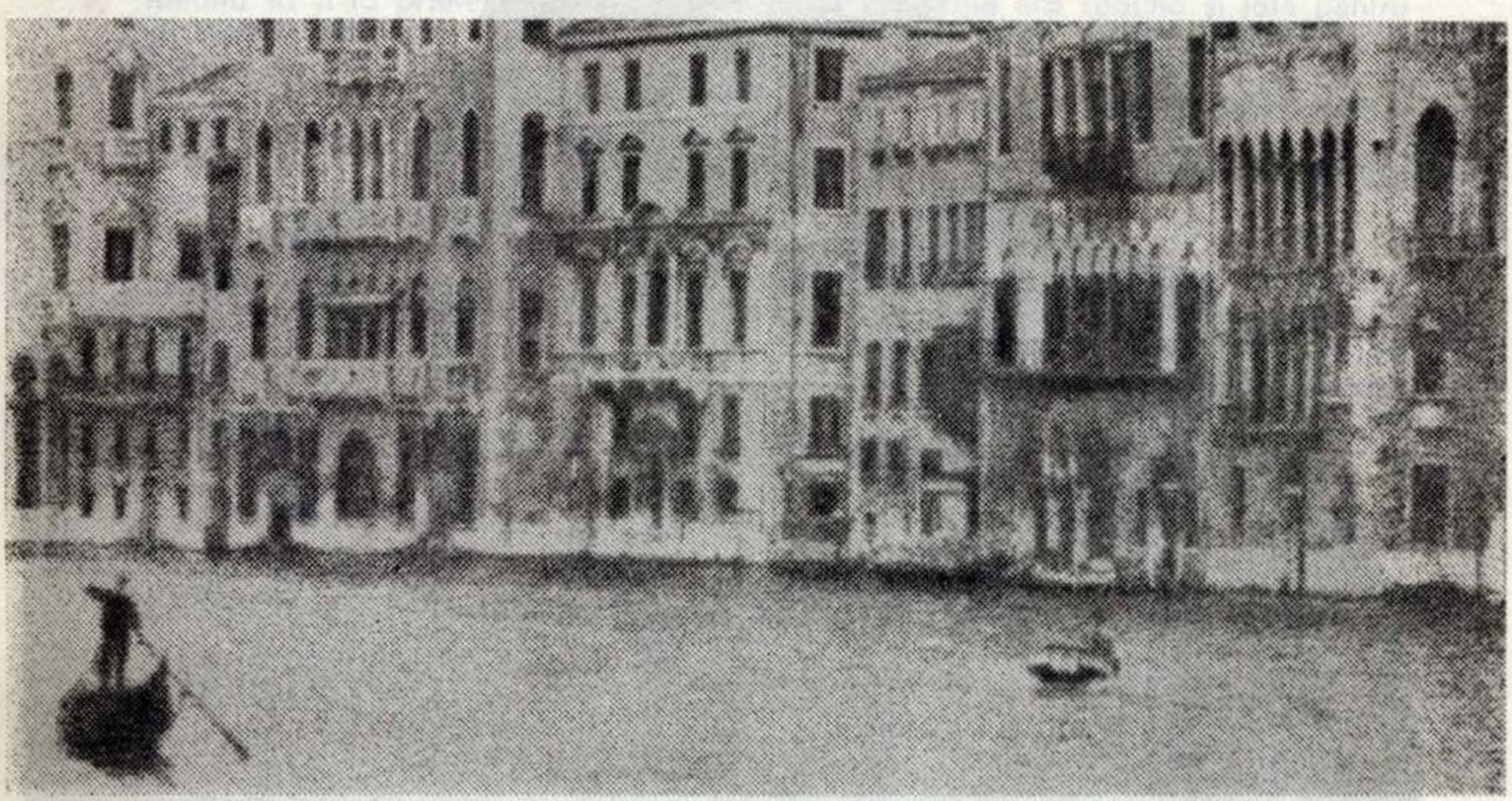

■ De la Nil în Munţii Ural

Cu prilejul unor lucrări de construcţii efectuate în apropierea oraşului Orsk, din zona munţilor Ural, săpătorii au avut surpriza să descopere vestigiile unei corăbii egiptene.

Nava, în general bine conservată, poartă inscripţii egiptene şi persane care arată că datează dintr-o perioadă cuprinsă între anii 525 şi 331 î.e.n. Rămîne acum ca specialiştii să stabilească în ce împrejurări şi condiţii a străbătut ambarcaţiunea drumul dintre Nil şi lanţul muntos care marchează hotarul între Europa şi Asia.

MIHAIL GHEORGHIU-BUJOR

O VIAŢĂ

„In celula solitară penitenciară... își făcea versurile și opera... fără creion și hîrtie...“ (M. Gh. Bujor pe timpul detenției la închisoarea Doftana)

1881-1964

SUB FLAMURA REVOLUȚIEI

Însemnările inedite pe care le publicăm aparțin cunoscutului publicist și eseist PETRE PANDREA (1904-1968), care l-a cunoscut îndeaproape și l-a prețuit mult pe omul și revoluționarul M. Gh. Bujor. Și în aceste cîteva rînduri Petre Pandrea se dovedește același intelectual puternic ancorat în realitățile pe care le-a trăit, gata să se alăture și să lupte pentru triumful nobilelor idei de libertate și demnitate umană. A fost un admirator al lui Bujor pentru că, așa cum subliniază, a văzut în el o „pildă patetică a intelectualului moldovan pus în slujba proletariatului revoluționar și a țărănimii muncitoare". (Insemnările se află în păstrare la Arhiva Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. ; titlul aparține redacției.)

...Mireasa lui N. Bălcescu fusese România încă neunificată.

Mireasa lui Bujor a fost revoluția marxist-leninistă în țara sa. S-a dedicat integral comunismului.

Cum să evoc prin cuvinte veneraţia de care s-a bucurat M. Gh. Bujor, la familia sa și la prietenii săi intimi ? Pe lîngă venerație era spaimă și jale pentru un destin nedrept și copleșitor. Din anul 1919 pînă la 23 August 1944, Bujor a fost în temniță sau în surghiun, năpăstuit de legi criminaloide [...] Ca să stai un sfert de veac în pușcării și în surghiun, fără a te clinti de la poziția comunismului revoluționar și umanist n-a fost un lucru ușor [...]

Pentru tragedia lui Bujor ne-ar trebui lacrimi, muzică de harfe, corale de Bach, versuri și marmoră.

Lacrimile mi-au secat.

M-am detașat în melancolie, în solitudine și în seninătate pentru a acoperi jalea și indignarea, care fac versuri la oameni de talent și cu vocație [..]

Viața de erou și de martir a lui Mihail Gheorghiu-Bujor este pilda patetică a intelectualului moldovan pus în slujba proletariatului revoluționar și a țărănimii muncitoare. Nu a cerut nimic pentru sine. A dat totul într-un curaj de erou antic și istoric : viață, carieră, sănătate, muncă manuală și intelectuală. A păstrat onoarea. A stat 16 ani prin pușcării burghezo-moșierești [...]

Cine era acest puscăriaș politic (prieten cu Lenin și cu dr. Racovski, elev al lui C. Dobrogeanu-Gherea) sosit pe neașteptate într-o căsuță de chirpici a Băneșii ? Acolo se ascundea un poet, care rima mereu, un filozof, un traducător din limbi străine, care tipărise, la reviste și în jurnale socialiste, traduceri și originale (versuri și articole). Verbul lui de avocat strălucise pînă în 1916 ca și condeiul împodobit cu diamantele credinței în revoluția lui Karl Marx, în libertatea popoarelor asuprite și în frățietatea oamenilor fără deosebiri de seminții sau de religii [...]

În toiul evenimentelor istorice dintre anii 1916-1920, Mihail Gheorghiu-Bujor a dovedit a fi un orator de mare elevație și de efect printre muncitori, soldați și țărani. S-a dovedit a fi un om de acțiune și un organizator de teren [...]

În îndelungata sa detențiune de pușcăriaș m.s.v. (muncă silnică pe viață, prescurtat „viețaș") a fost filozof, istoric, om de onoare, mîndru și intransigent. În celula solitară penitenciară s-a retras în visări și meditații. Își făcea versurile și opera în cap, fără creion și hîrtie (unelte prohibite prin pușcăriile conduse de tiranii cei mici, ascultători ai marilor tirani, care se tem de slove) [...]

Prestigiul lui Mihail Gheorghiu-Bujor, prin martirajul său îndelungat, a fost imens în cadrul proletariatului român manual și intelectual [...] Lumina sa pîlpîia mereu în celulele penitenciare și în anii cu domiciliul stabil la Băneasa, cu trupul lui firav dar sănătos, sănătos la minte, blînd și sfătos, ca un bunic [...]

După 23 August 1944, Mihail Gheorghiu-Bujor m-a vizitat în casa, cea din str. Barbu Delavrancea 20, pe unde trecuseră atîția ilegaliști [...]

Pușcăriașul eliberat proaspăt de la Băneasa nu răsărise din neant.

Era un moldovan crescut în dulcele tîrg al Ieșului, cu diplomă de avocat și cu harfă de poet, ca atîția poeți, juriști progresiști ai capitalei moldovenești [...]

Mihail Gheorghiu-Bujor a trăit toată drama Iașului, de la sfîrșitul sec. XIX și primul deceniu din sec. XX. A fost martor și părtaș tînăr la bătălia dintre „Contemporanul" și „Viața românească", dintre poporanism și social-democrația românească. A optat pentru Gherea și apoi pentru Lenin, în 1917.

M. Gh. Bujor a fost înmormîntat cu onoruri republicane. Cenușa lui zace în sicriul de plumb din Parcul Libertății, în Pantheonul cu flacăra nestinsă a eroilor și luptătorilor pentru România socialistă.

Scurtă istorie a vieții mele

Așa și-a intitulat Bujor cele cîteva file autobiografice care se păstrează în fondurile Arhivei Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. (fondul XV [3], dosarul nr. 72, mapa 1). Așternute pe hîrtie în ultimii ani ai vieții, ele probează încă o dată calitățile morale ale acestui înflăcărat revoluționar, modestia sa exemplară, marele său respect pentru adevăr. Răsfoindu-le, remarci încă o dată talentul său de povestitor și rămîi cu regretul că această „scurtă istorie" a rămas neterminată.

Prezentăm cititorilor revistei, „Magazin istoric" cîteva fragmente din acest document inedit.

[...] Pe timpul suzeranității turcești se afla la Iași, nu departe de Hală, pe lîngă vechea biserică Barnovski, palatul beiului, adică al reprezentantului Porții otomane. Acesta era de multe ori stăpînul de fapt al țării. Palatul lui se numea „beilic" și de aci își luă numele și partea aceasta a orașului. În jurul palatului mai erau cîteva clădiri care atîrnau de el și formau „curtea". În acest palat, beiul a invitat pe domnul Moldovei Grigore Ghica și i-a tăiat capul cu ienicerii (1777) [...]

Pe locul fostului palat, s-a făcut mai tîrziu o modestă grădină publică și un și mai modest monument: capul lui Grigore Ghica, înfipt ca pe-o prăjină, pe o coloană subțire.

Casa părintească se găsea și ea pe locul unde bîntuiseră sîngeroșii soldați ai semilunei. Împreună cu alte clădiri, ea a făcut, desigur, parte din „curtea beiului". Mai tîrziu s-a aliniat acolo și o stradă care s-a numit Bucșenescu.

Casa aceasta, în care m-am născut la 8 noiembrie 1881 și în care se păstrase vie amintirea sîngeroasei drame, era o zidire veche și masivă, toată din piatră, pe care un incendiu a redus-o la parter. Pereții ei erau groși de un metru. Avea șapte camere cam întunecoase și atinse de umezeală, o sală largă în care putea încăpea în voie o căruță înhămată sau un om călare, o pivniță lungă și adîncă; era înconjurată de un loc mare de curte și grădină. În dosul ei se deschidea o priveliște largă și măreață: în vale, de o parte și de alta, se revărsa o porțiune mare din partea săracă a orașului, ca mahalalele Țigănimea, Broscăria, Podul Roșu, Frumoasa, Nicolina, Socola; pe dreapta, Podul Bucșenescu și Chiurchi, pe stînga, apoi întinsul șes al Bahluiului și Jijiei, iar în fund tabloul acesta se închidea cu dealurile Gălății, Cetățuiei, Buciumului, Repedei, Tomeștilor [...]

Părinții mei se coborau din două familii trăite sub stăpîniri absolutiste și aduceau cu ei ereditați de luptă contra asupririi [...]

Mediul acesta în care m-am născut și am crescut a avut asupra formațiunii mele intelectuale și sufletești o influență hotărîtoare. Jugurile turco-austro-ungare care au apăsat pe înaintașii mei, au sădit în mine o ură înnăscută în contra oricărui jug. Lupta și zbuciumata lor viață mi-au transmis spiritul de răzvrătire, tendința instinctivă de a fi de partea celor mici și asupriți și în contra celor mari și asupritori. Tot aici s-a zămislit aversiunea contra militarismului și contra clericalismului. Paralel cu această serie de influențe și formațiuni de viitor combatant sub flamura socialismului, s-a produs și seria celorlalte influențe care au trezit în mine gustul frumosului, pasionata îndrăgostire de privelиștile naturii, iubirea de carte, darul poetic al

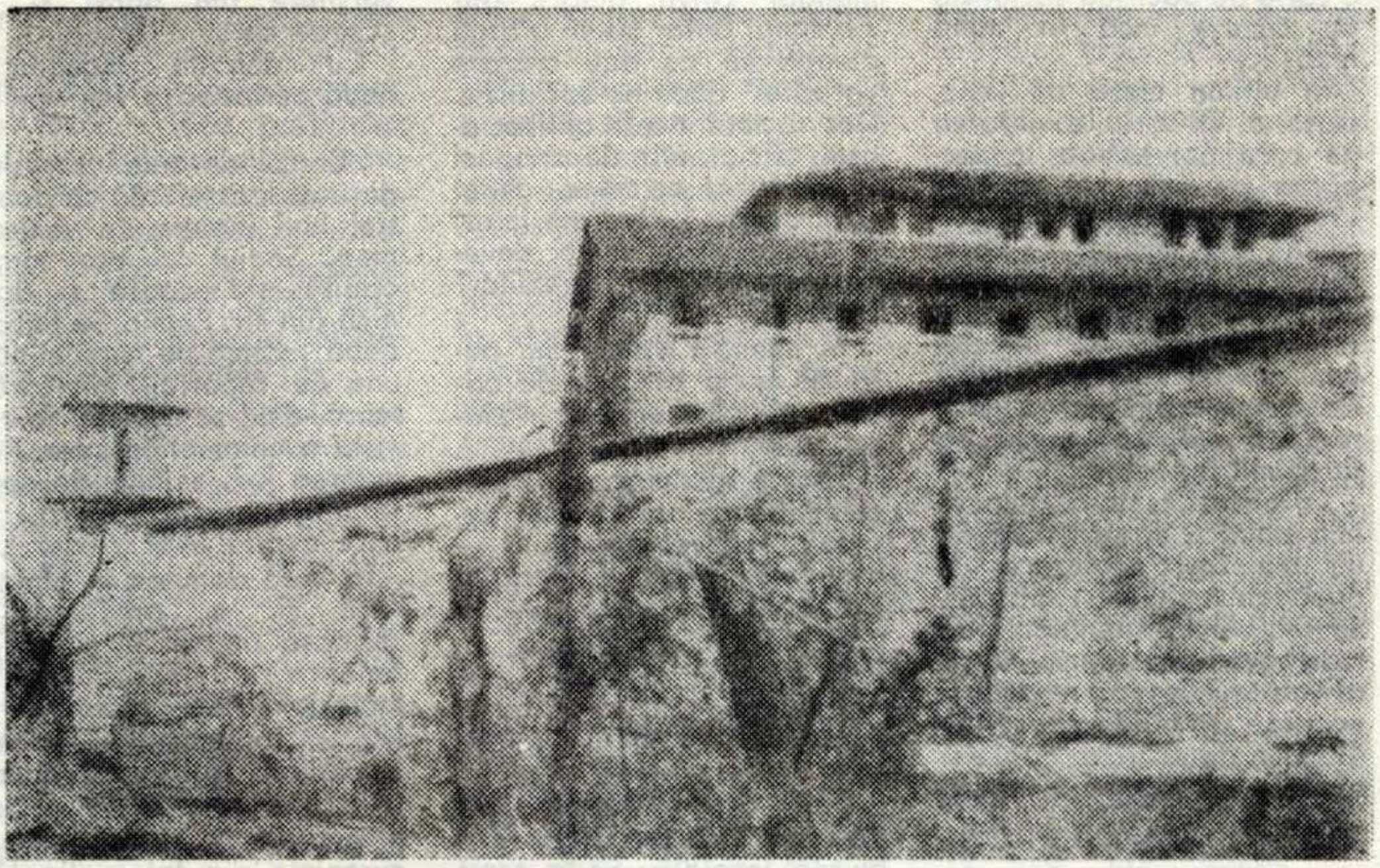

Închisoarea Doftana (fotografie executată de M. Gh. Bujor în anul 1934)

cuvîntului și al scrisului [...]

Priveliștea sărăciei de la țară și din mahalalele Iașului, pe care le cutreieram ades, strîmtoarea din casă, sumedenia de calici și nevoiași ce treceau pe la noi, istorisirile atîtor întîmplări tragice ale altora, lecturile al căror cuprins era în majoritatea cazurilor de aceeași natură, au ridicat de timpuriu în mintea mea problema sărăciei. O întîlneam la tot pasul și spectacolul ei, precum și cauza ei mă chinuiau tot mai mult. Ea mișca pînă la lacrimi sensibilitatea mea excesivă [...]

În acest timp, moartea a intrat pe neașteptate în casa noastră. O soră, nespus de frumoasă și de scumpă, în floarea gingașei vîrste de 15 ani și un frate iubit, ateul a cărui inteligență zbura vulturește spre piscuri, au fost mistuiți de tuberculoză galopantă, ea în mai, el în octombrie al aceluiași an. Spectacolul morții fioroase și nedrepte, înghițirea acestor făpturi tinerești și dragi de lutul rece și hidos, doliul și jalea din casă, m-au zguduit adînc [...]

După un an sau doi, gîndurile au început să se limpezească, încercarea aceasta — unită cu problema sărăciei și a durerii omenești — a avut drept consecință directă zdruncinarea credinței în existența lui Dumnezeu. Sub imperiul ei am scris atunci un șir de versuri în care, după ce zugrăveam tabloul durerilor și nedreptăților din lume, atît și așa cum le cunoșteam atunci, urma singura strofă de care îmi amintesc și care era scrisă sub influența lui Depărățeanu :

Mă aflu-n cumpănă, o Doamne,
Și nu știu dacă este bine
Să te hulesc și eu de-acum,
De-acum să nu mai cred în tine.

Îndoiala sub care se prezenta aci necredința era mai mult o floare de stil, pentru că după ea urma afirmația că dacă D-zeu ar exista și ar fi, „cum se spune", suprema „și atotputernica „bunătate", dreptate și înțelepciune, atunci el n-ar putea lăsa să se comită pe pămînt atîta nedreptate și să dăinuiască atîta mizerie.

În perioada aceasta, clasa a treia și a patra de gimnaziu, am versificat mult și am strîns versurile în 2-3 caiete legate, care au dispărut de mult.

Problema fundamentală a sărăciei nu mă părăsise, ci din contră, mă preocupa tot mai mult. Orizontul meu mintal se mai lărgise, citeam zilnic ziarele ce se găseau în casă, dar nicăieri nu dădeam de dezlegarea acestei probleme. De întrebat nu obișnuiam să întreb pe alții [...]

Lecturile noi din timpul ultimilor ani de liceu, între care și războinicile articole de critică și de polemică ale lui Emile Zola, mă îndreptau tot mai spre stînga. Dar este curios că în toată vremea aceasta nici o broșură de propagandă socialistă și nici

o carte de doctrină socialistă nu căzuse încă în mîna mea [...]

În ultima clasă de liceu, clasa a VII-a, în cuvîntarea pe care am ținut-o la serbarea publică de 10 Mai 1901, ca reprezentant al liceului, am susținut cu curaj ideea că idealul național de unire și independență o dată realizat, trebuie înlocuit acum cu alt ideal : acela de ridicare din mizerie și ignoranță a păturilor de jos, a țărănimii îndeosebi.

În această clasă, economia politică era predată de un minuscul profesoraș și după un manual și mai minuscul. Ambii minusculi au fost nevoiți să spună cîteva cuvinte și despre muncă și capital, „să-l dea gata" pe Marx în două fraze goale și să ne puie în gardă contra „ereziilor" socialiste.

În vacanță un profesor de economie politică de la Școala comercială din Galați, cu care mă întîlneam și discutam în Munții Neamțului, la Agapia, exprimîndu-i intenția de a studia economia politică, mi-a recomandat cîțiva autori, dar s-a simțit dator să-mi atragă atenția să nu dau crezare „greșitei" doctrine socialiste. Dar tocmai acest antisocialism oficial atît de stîngaci m-a făcut să cercetez ; astfel că în toamnă, cînd am intrat în Universitate, eu și devenisem partizanul „ereziilor" socialiste.

În această vreme am publicat multe articole de critică politică și socială în ziarul „Cronica".

Tot pe atunci, corifei [din cele] două partide de exploatare guvernamentală — Partidul Liberal și Partidul Conservator — în căutare de partizani, mi-au propus, la Iași, intrarea în tagma lor, oferindu-mi de la început deputăția „și alte avantagii".

Dar drumul meu era de-acum înainte deschis. Dibuirile încetară. Și la scurt timp după intrarea în Universitate am intrat și în „Cercul de studii sociale".

Cu aceasta începea o nouă perioadă a vieții mele.

„Cercul de studii sociale" din Iași luase ființă cu două, trei luni înainte de venirea mea. Sediul lui era într-o odăiță întunecoasă și dosnică din str. Pomir. Se țineau două ședințe pe săptămînă : una de reportaj, miercurea seara, cînd se treceau în revistă evenimentele interne și externe [...], și alta de conferințe, sîmbăta seara, în care excela Max Vexler [...]

În cerc domnea o atmosferă și o predispoziție serioasă de studiu și aprofundare a marxismului, a materialismului dialectic și istoric. Toți citeau și se documentau. Toți urmăreau cu aviditate publicațiile socialiste franceze și germane și curentele din Internațională [II — **n.r.**] Toate simpatiile

8 noiembrie 1913, în redacția ziarului „România muncitoare" ; primul din stînga, în picioare, M. Gh. Bujor

și orientările mergeau spre aripa stîngă de atunci a socialismului internațional [...]. Din punct de vedere intern, se făcea critica partidelor de guvernămînt și se arăta rolul lor. Se analizau structura și dezvoltarea economică a țării. Se cercetau cauzele căderii vechii mișcări și se trăgeau învățăminte pentru viitor [...]

Cînd zic cercul, înțeleg pe toți membrii lui activi. Noi nu eram școlari care învățam niște lecții predate de doi, trei profesori. Prin participarea noastră a tuturor plină de rîvnă și emulație se elaborau noul punct de vedere și noua atitudine, noua tactică, premisele noii lupte ce ne aștepta [...]

Mie mi-a plăcut de la început cercul acesta, cu localul lui întunecos și ascuns ca o catacombă, în care un mănunchi de partizani ai unei credințe mari și prigonite veneau, feriți și necunoscuți, să-și împărtășească crezul și să se întărească în el. Era ceva mișcător și înălțător, de-a dreptul cuceritor, în prietenia care îi lega și în lucrarea acestora sîrguincioasă și modestă și totuși stăruitoare și dîrză care cuprindea în profunzimile ei o dezvoltare viitoare uriașă, menită să cucerească și să înnoiască lumea și omenirea întreagă. Și cîtă îndrăzneală la acest pumn de oameni care porneau cu mîinile goale să dărîme un munte, fără să le pese că muntele s-ar fi putut prăvăli peste ei! Și asta într-o vreme de ofensivă oligarhică violentă contra socialismului, căruia prin zdrobirea vechii mișcări i se cînta „veșnica pomenire" [...]

La ședința de sărbătoare a unui an de existență a cercului am ținut prima mea cuvîntare în cadrul lui [...] Am semnalat că adevăratul socialist nu se poate mulțumi numai cu studiul teoretic, ci trebuie să-și pună teoriile în practică, să activeze. Cercul nu se poate izola de restul lumii, prefăcîndu-se într-un fel de sectă sau de societate academică. Activitatea lui lăuntrică trebuie să iradieze în afară. Conducătorii n-au combătut acest punct de vedere, dar lucrurile au continuat tot ca mai înainte.

Critica aceasta și punctul de vedere nu au rămas și nici nu puteau să rămînă fără urmări. Ele concretizau o stare de spirit și un gînd care preocupau și pe alții.

În 1901-1902 mi-am făcut serviciul militar de un an la un batalion de vînători [...]. Am avut destul prilej ca să observ și să cunosc viața militară. Am văzut inferioritatea intelectuală și morală, brutalitatea și răutatea uneori animalică a gradaților ; mi-am îndeplinit obligațiile punctual, dar fără nici o tragere de inimă. Nu mi-am însușit nici un obicei și nici un fel de a fi cazon și am ieșit din această școală, unde oamenii erau dresați cum să omoare pe semenii lor, cu o și mai mare aversiune și ostilitate decît am intrat, față de militarism.

În vremea aceea eram absorbit de literatură. După încercările de versificare și de schițe din gimnaziu, făcusem cunoștință cu scrierile lui Emile Zola. Pentru prima dată dădusem de numele lui în *Studiile critice* ale lui Gherea, care calificau într-un loc de „războinice" articolele sale polemice.

Prin mai 1901 a apărut la București ziarul „Cronica". Era scos de Toma Basilescu, proprietarul unei mari tipografii din str. Cazărmii, împreună cu fratele său N. Basilescu, profesor de economie politică la Universitatea din București. Prin iulie sau august i-am trimis primele articole. Erau descrieri literare ale unor excursii din munți și din împrejurimile pitorești ale Iașului [...]

La un moment dat, după primele articole, proprietarul îmi oferi conducerea ziarului său — „redacția și 300 lei pe lună", spunea Toma Basilescu în scrisoarea sa. Suma aceasta era mare pentru vremea aceea și foarte ispititoare pentru oricine. Eu am refuzat, nu pentru că eram prea tînăr — nu împlinisem 21 ani — ci pentru că ziarul ținea să facă din cînd în cînd frazeologie demagogică naționalistă-antisemită.

Articolele mele, afară de cele de la început, au apărut aproape toate la un loc de frunte, ca articole de fond. De pe tribuna unui mare ziar zilnic vorbeam, inspirat și călăuzit de învățătura noastră, despre socialism, despre mișcarea revoluționară rusă, biciuiam șleahta politicienilor, îi denunțam ca pe singurii vinovați ai decăderii morale și materiale a maselor și ai înapoierii țării, înfieram antisemitismul, apăram țărănimea apăsată și proclamam necesitatea vitală a înlocuirii monopolului lor politic prin guvernarea largă și democratică a poporului.

Această atitudine combativă de stînga se desfășura într-o atmosferă de neagră reacțiune [...]

În aceste împrejurări vitrege, încercarea făcută în 1902 cu „România muncitoare", prima serie, nu putea să aibă sorți de izbîndă. Larma reacționară era așa de mare și generală încît eu, care urmăream, ca socialist și ca intelectual, publicistica curentă și îndeosebi noile apariții, **nu am avut nici o cunoștință** de existența tre-

cătoare a acestui ziar, căruia i-aș fi dat tot sprijinul și tot entuziasmul și aș fi făcut totul ca să nu dispară. Se vede că mijloacele omenești, pe lîngă cele materiale, erau așa de reduse, încît propaganda în jurul lui era extrem de slabă, aproape nulă [...]

În primele zile ale lunii martie [1905 — **n.r.**], un manifest, în fruntea căruia figurau numele lui Const. Mille, directorul [ziarelor democratice] „Adevărul" și „Dimineața", a prof. dr. I. Cantacuzino, a prof. D. Voinov, a lui C. Dobrogeanu-Gherea, a dr. C. Racovski, a lui Ion Teodorescu, a lui I. C. Frimu și ale altora, anunța apariția ziarului „România muncitoare", seria II.

La 5 martie, ziua aniversării Comunei din Paris (18 martie stil nou), primul său număr văzu lumina zilei [...]

Așezat pe terenul solid și exclusiv al intereselor clasei muncitoare, ziarul ținea să remarce totuși că prin situația sa economică și politică „interesele proletariatului se confundă adesea cu ale altor pături ale populației... Singur proletariatul e în stare, moralicește și politicește, să-și ridice vocea în numele poporului întreg și **el poate fi mîndru de această misiune istorică și națională care va face dintr-însul factorul cheie al progresului și al civilizației în țara noastră".**

Căderea vechii mișcări * atîrna ca o lespede deasupra cugetelor multor începători, ca o bombă care încetinea pasul celor dornici de acțiuni și servea de argument adversarilor noștri care încercau să fluture „exemplul trecutului" ca un steag al îndoielii și al morții. Lespedea și bomba trebuiau din capul locului înlăturate și argumentul zdrobit.

„Ar fi o greșeală grosolană", spunea primul articol, de a pretinde că prin trecerea intelectualilor socialiști în partidele burgheze „socialiștii au dispărut din România". Au dispărut **conducătorii** — și chiar aceștia nu toți — **partidul** a fost prin aceasta decapitat și dezorganizat, dar marea majoritate a **muncitorilor** atinși de propaganda de odinioară „au rămas credincioși idealului lor... Muncitorii din București nu au încetat niciodată de a da semne de vitalitate socialistă". „În momentul cel mai tragic al istoriei socialiste române", cînd șefii propagau pesimismul, descurajarea, îndoiala și, plecau, muncitorii „și-au menținut organizarea, și chiar au încercat în două rînduri întîi cu «Lumea nouă» săptămînală, și în urmă cu «România muncitoare» seria I, să ducă mai departe propaganda socialistă" [...]

Ziarul acesta, care apărea în zorile noii mișcări muncitorești socialiste din România, a fîlfîit ca o flamură a deșteptării și a speranței în mîinile noastre. El a turnat o picătură de bucurie în multe suflete însetoșate de adevăr, de dreptate și de acțiune. Cuvintele lui frumoase, înțelepte, hotărîte, exprimau propriile noastre gînduri, propriile noastre năzuințe [...]

Lupta era purcesă așa cum o înțelegeam cu toții. Cu oarecare moderațiune în limbaj și în revendicări la început, spre a nu atrage, înainte de timp, fulgerele și trăsnetele guvernanților înrăiți și spre a stabili un raport direct, totdeauna obligator și educator, între ceea ce putem și ceea ce vrem. Îndreptată a fost această luptă și muncă „îndelungată și grea" [...] pentru a ridica din străfunduri și a aduce la suprafață și la viață nouă elementele înecate ca diamantele în tina acelei vieți și pentru a pune temeliile și a crea forța de neînvins a muncitorimii chemată la luptă : sindicatele [...]

Lupta aceasta, restrînsă în aceste limite rigide și menținută pe un teren pur muncitoresc, a putut să fie apreciată în justa ei valoare numai de aceia care aveau o directivă marxistă și o puteau înțelege și vedea mintal în strînsa ei legătură cu **viitorul** pe care-l pregătea. Pentru toți ceilalți ea nu putea să pară decît mică, mărunță, închisă, neinteresantă, meschină.

Cel dintîi prin care s-a exprimat această din urmă atitudine a fost Const. Mille. Ca socialist, el trăia în trecut, cu bagajul de cunoștințe nerevăzut și necompletat de atunci, deci cu spatele spre țărănime. Ca director bătăios al „Adevărului" era adîncit în ziaristica militantă, deprins să se amestece continuu în ciorba politicii curente a partidelor de guvernămînt, să descopere intrigile, calculele, slăbiciunile și cancanurile lor de culise, să le combată pe rînd, făcînd pe opozantul și să se menție în permanență în lumina de avanscenă a politicii, ca un element necesar al acestei politici însăși și în același timp ca un reprezentant, ca un port cuvînt și ca un diriguitor al opiniei publice. Totodată el se considera tot socialist și sprijinitor al curentului demoorat din țară. Sprijinitor era, dar nu întotdeauna și mai ales atunci cînd alte socoteli i-ar fi dictat o altă atitudine [...]

---

* Se referă la dezorganizarea P.S.D.M.R.-ului în 1899, prin părăsirea partidului de către unii dintre conducători și trecerea lor la liberali — *n.r.*

Apariția „României muncitoare" a dat de lucru și presei burgheze propriu-zise.

„Prezentul", ziar în solda liberalilor, îngrijit de un fost socialist din vechea mișcare, a imputat ziarului nostru că e prea „coruptiv". In „Voința națională", organul oficial liberal, un alt renegat — George Diamandy — se reînviere, de o renaștere a mișcării muncitorești și socialiste în România, căci asta ar fi redus la zero rolul lor de gropari ai socialismului și ca urmare și situația lor în partidul burghez, în care au intrat ca chezași ai dispariției socialismului [...]

Un alt ziar, în sfîrsit, care s-a ocupat de apariția fost preconizat de Marx, Engels și alții, este zadarnică", mai ales după ce „Morțun, Nădejde, Radovici, au părăsit această direcție, căci era neprielnică României [...]".

Apariția „României muncitoare" a provocat și altă perturbare în lagărul burgheziei. Conservatorii, care

M. Gh. Bujor (×), împreună cu I. C. Frimu (××) și alți fruntași ai mișcării socialiste la o întrunire

trudi să facă dovada verbală — că „la noi" nu există proletariat, ci numai „pauperi" săraci și că, deci un partid socialist „n-are rațiunea de a fi" în România, ci numai unul democrat (care n-ar putea fi decît cel... liberal). Bogătașul acesta îngîmfat era îngrijorat, ca toți colegii lui de renegare, de o „României muncitoare", a fost vechea noastră cunoștință „Cronica". Uitînd ce a scris ea însăși și am consemnat în urmă, despre socialismul în România, ziarul acesta în articolul „Socialismul vrea să reapară", declara că „sforțarea «României muncitoare» de a reînvia socialismul așa cum a erau la putere, bănuiau pe liberalii foști socialiști că au înscenat ei această mișcare spre a le face greutăți în guvernare. La liberali [se] mări ostilitatea „vechilor cadre" împotriva foștilor socialiști, care intenționau să le submineze și să le răpească întîietatea în partid și la demnități [...]

Așadar, „România muncitoare" avea darul ca de la primul său număr să se facă simțită și să aibă influență hotărîtoare nu numai în rîn-

durile muncitorimii, ci și în lagărul adversarilor de clasă.

Aceasta nu ne-a mirat de loc. Noi cunoșteam valoarea și rolul variat și complex al unui ziar de luptă socialistă. Încă din 1894 Gherea le-a rezumat într-o conferință asupra presei socialiste. El spunea atunci că o gazetă socialistă „trebuie să reprezinte interesele clasei muncitoare, să fie un străjer neadormit al intereselor ei, cea mai sigură armă de luptă, cel mai bun mijloc de propagandă, steagul împrejurul căruia se vor strînge luptătorii, ajutînd organizarea unui partid puternic și tratînd și limpezind toate chestiile sociale din punctul de vedere al socialismului științific, al intereselor muncitorimii".

Ne dam cu toții seama ce trebuia să fie ziarul nostru la acest început de drum frumos și mare, dar lung și greu [...] El trebuia să fie nu numai faclă de lumină și armă de luptă, dar și un instrument direct de organizare, să participe viu și permanent la marea luptă deschisă. De aceea și cei din trecut și urmașii lor de la 1902 și 1905 au dat o atenție și importanță deosebită presei [...]

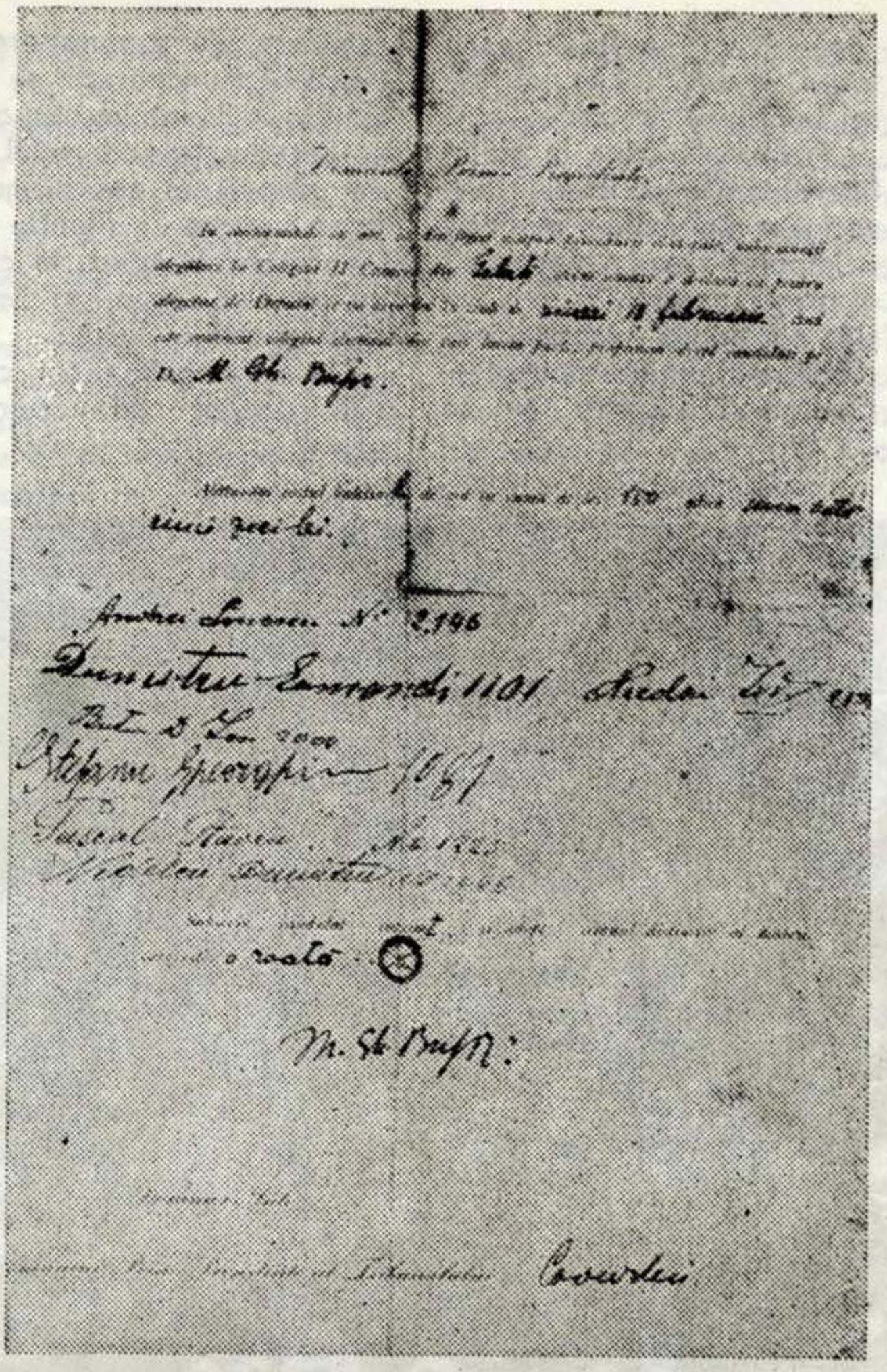

Alegătorii din Colegiul electoral II — Galați propun drept candidat pe Mihail Gheorghiu-Bujor

Deoarece firul povestirii se întrerupe în 1905, prezentăm în continuare cititorilor cele mai importante date din viața lui M. Gh. Bujor.

1905 :
Devine colaborator la gazeta „România muncitoare".

1906 :
Preia munca de secretar-redactor-corector la aceeași publicație.

1907 :
In timpul marilor răscoale țărănești lansează cunoscutul manifest *Către concentrați și rezerviști,* în care îi îndemna pe soldați să nu tragă în răsculați ; ține raportul *Presa mișcării* la cea de-a doua conferință a sindicatelor și cercurilor socialiste care a avut loc la Galați între 29 iunie-1 iulie.

1908 :
Este ales membru în comitetul de conducere al Uniunii Socialiste și codirector al publicației „Viitorul social".

1910 :
Are loc congresul de refacere a Partidului Social-Democrat ; M. Gh. Bujor prezintă programul politic și agrar ; este ales în Comitetul Executiv al partidului.

1916 :
La 1 ianuarie, împreună cu L. Ghellerter, scoate publicația „Convorbiri sociale" ; mobilizat în Regimentul 85 infanterie, cu grad de sublocotenent, Bujor desfășoară o intensă activitate revoluționară în rîndurile soldaților.

1917 :
La începutul lunii mai pleacă la Odesa, unde, împreună

cu alți militanți revoluționari români, pune bazele Comitetului de acțiune social-democrat român și organizează primul batalion revoluționar român care și-a adus contribuția la lupta pentru triumful revoluției socialiste înfăptuită sub conducerea lui Lenin. În tot acest timp M. Gh. Bujor s-a manifestat ca un propagandist înflăcărat al ideilor Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, ca un apărător neobosit al cauzei primului stat al muncitorilor și țăranilor din lume. Îl cunoaște pe Lenin și conduce ziarul socialist românesc „Lupta", care apărea la Odesa.

1918 :
I se încredințează funcția de membru în Înaltul colegiu pentru lupta împotriva contrarevoluției din sud. Este arestat de autoritățile germane de ocupație din Ucraina, apoi de albgardiști și închis la Odesa, fiind eliberat pînă la urmă de către unitățile Armatei Roșii.

1919 :
La sfîrșitul anului se întoarce în România, militînd susținut în vederea creării partidului comunist.

1920 :
Socotit de către autorități drept unul dintre cei mai activi lideri ai mișcării revoluționare, M. Gh. Bujor este arestat în luna martie și condamnat la muncă silnică pe viață. Drept prețuire pentru activitatea sa, în pofida condamnării, este ales, la Galați, deputat, dar majoritatea reacționară a Camerei Deputaților îi invalidează mandatul. Pînă în luna decembrie este internat la Ocnele Mari, apoi trimis în temniță la Doftana.

1929 :
Prin decretul nr. 1468 i se comută pedeapsa la 20 ani muncă silnică.

1931 :
Prin decretul nr. 1960 i se reduce pedeapsa la o pătrime.

1933 :
În iulie este grațiat și eliberat.

1934 :
La 31 mai Consiliul de Război al Corpului IV armată îl judecă pentru răspîndirea broșurii în versuri *13 Decembrie 1918.*

1938 :
În luna mai este arestat și în iunie condamnat la 1 an închisoare, 3 ani interdicție drepturi politice și 10 000 lei amendă. Internat în închisoarea Doftana la 15 iunie va fi eliberat la 27 mai 1939.

1940 :
La 19 septembrie este internat în lagărul de la Caracal, apoi în cel de la Tg. Jiu ; a fost eliberat după 23 August 1944.

În anii regimului nostru M. Gh. Bujor a desfășurat o neobosită activitate politică și obștească. A fost deputat și membru al Prezidiului Marii Adunări Naționale, președinte al Asociației foștilor deținuți antifasciști, membru al Consiliului General al Federației Internaționale a Rezistenței. Pînă la moartea sa (17 iunie 1964), M. Gh. Bujor și-a adus o importantă contribuție la construirea socialismului în România.

Între oameni

Citeva documente ni-l înfățișează pe M. Gh. Bujor in relațiile cu oamenii, cu militanți ai mișcării muncitorești. Toate evidențiază spiritul său de solidaritate tovărășească, prețuirea și încrederea pe care le acorda tovarășilor săi de luptă, grija cu care-i ajuta și îmbărbăta în momente grele.

Stimate tovarăşe [Gherea] Iași 7/I. 912

Dă-mi voie să te mai supăr din nou cu o rugăminte.

Ștefan Gheorghiu e f. rău bolnav. Istrati mi-a trimis vești triste despre el de la Brăila. Acum el e la Ploiești.

E un proiect, pe care l-am formulat și eu, ca și ei la Brăila. Istrati se va duce în curînd în Egipt. Ar fi minunat dacă ar putea pleca acolo pentru sezonul acesta de iarnă aspră și Șt. Gheorghiu.

Ar trebui pentru aceasta 200 de lei.

Te rog din tot sufletul fă D-ta rost pentru ei. Eu aci nu mai pot strînge nimic, deoarece am cheltuit îndestul, față cu restrînsele noastre resurse, și pînă acum cu Șt. Gheorghiu. Așa că toată nădejdea ne e în D-ta. În cine altul ni-ar putea fi ?

Ar fi bine dacă ai putea rezolva în scurt, 2-3 zile, problema aceasta, astfel ca Ștefan să poată apuca drumul Egiptului peste o săptămînă. Orice zi de întîrziere e o zi de agravare a stării sale șubrede.

Cu toată dragostea
Bujor

(Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 28, mapa nr. 8/1912)

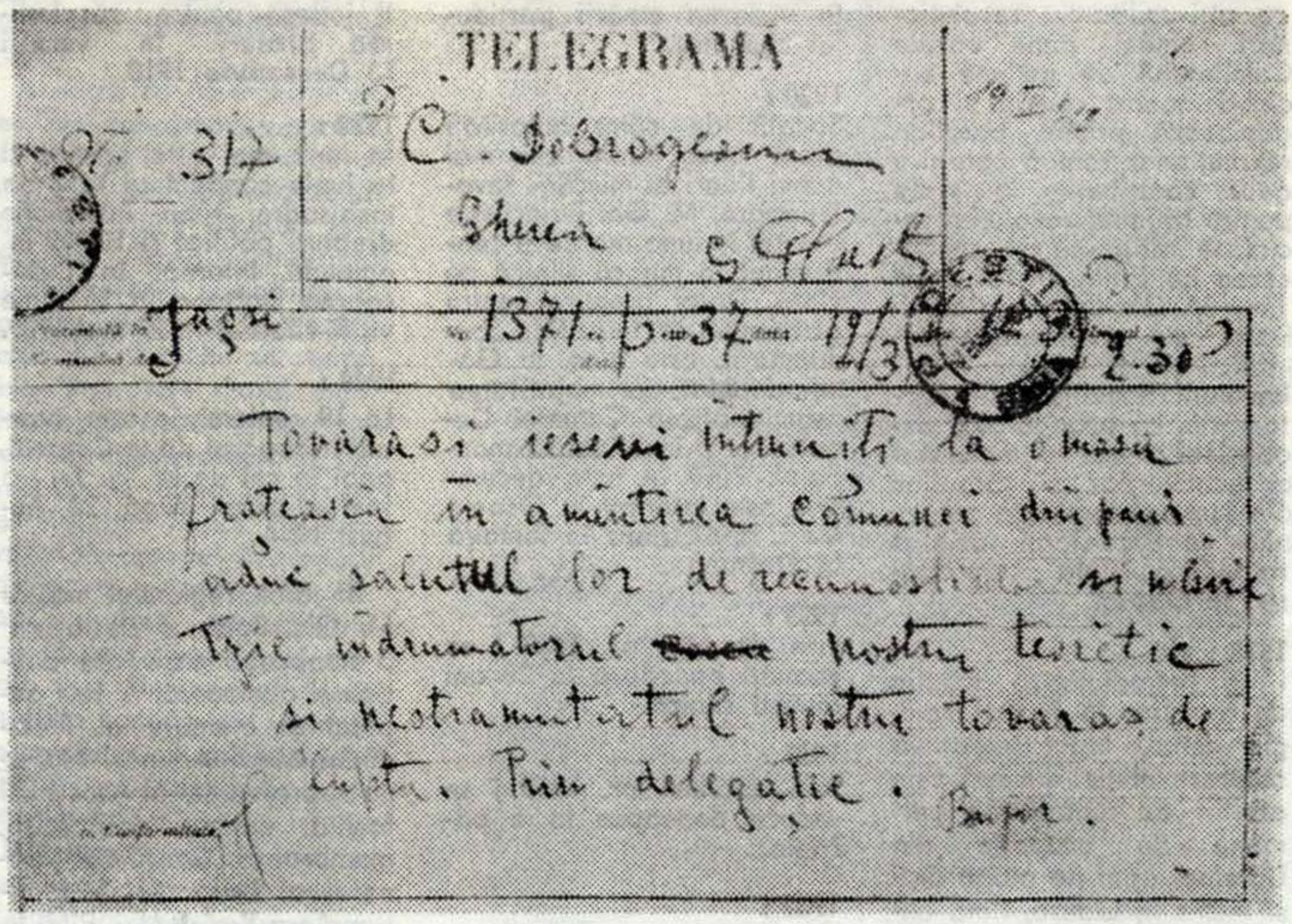
TELEGRAMA
D. C. Dobrogeanu
Ghera
Ploiesti
Iași
1371. p. 37 19/3
2.30
Tovarași ieșeni întruniți la o masă
frățească în amintirea Comunei din Paris
aduc salutul lor de recunoștință și iubire
Tie îndrumătorul nostru teoretic
și nestrămutatul nostru tovarăș de
luptă. Prin delegație. Bujor.

★

D. C. Dobrogeanu-Gherea
S[ud] Ploiești

Prezentată la Iași, nr. 1371, data 19/3, 1913.

Tovarăși ieșeni întruniți la o masă frățească în amintirea Comunei din Paris aduc salutul lor de recunoștință și iubire ție, îndrumătorul nostru teoretic și nestrămutatul nostru tovarăș de luptă. Prin delegație,

Bujor

(Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 28, mapa nr. 19/1913)

★

D-nei C. Dobrogeanu-Gherea

Am aflat la timp zguduitoarea veste a încetării din viață a ilustrului dumneavoastră soț. *

Dați-mi voie să vă exprim viile si sincerele mele păreri de rău. Gherea a fost pentru mine un părinte intelectual. Scrierile lui m-au atras cele dintîi, încă din gimnaziu, spre socialism. În activitatea mea socialistă de mai tîrziu el mi-a călăuzit de multe ori pașii. În cei șase ani din urmă, în care împrejurările erau să ne despartă pentru totdeauna, eu am simțit foarte des lipsa marelui său spirit.

Doliul dumneavoastră este doliul întregului proletariat român conștient. Pierderea pe care o încearcă el, în această perioadă a lui de urcare [este] ireparabilă. El avea nevoie azi, mai mult decît oricînd, de întinsele lui cunoștințe ale doctrinei, de profunda cunoaștere a structurii noastre economico-sociale, de însușirile lui de neînlocuit de călăuzitor și de mentor.

Voi păstra toată viața mea o emoționantă aducere aminte pentru marele dispărut.

Trăiască de-a pururi memoria lui !

M. Gh. Bujor

Jilava, 12 mai 1920.

★

Iubite prietene

Cîmpina, 22 noiembrie 1933

Sînt pe cale a edita un volumaș de versuri scrise în închisoare, despre șomeri. Chiar titlul lucrării va fi ȘOMEURII. Aș fi dorit să împodobesc volumul cu ilustrații simple,

* Redactată în închisoarea Jilava, unde se afla întemnițat, și predată spre expediere direcției închisorii, scrisoarea n-a ajuns niciodată la destinație. O copie a ei, însă, a fost publicată în „Socialismul" din 30 iunie 1920 — *n.r.*

schițe în creion, inspirate din cuprinsul bucăților ce alcătuiesc cartea.

Dar acesta este un ideal de neatins acum.

O copertă însă s-ar putea face, exemplu : un lucrător jerpelit sub o umbră de om, deși impunător ca structură, în dosul cărora s-ar estompa la distanță corpurile unor fabrici neînsuflețite, moarte.

Îmi permit să întreb ai fi dispus D-ta să faci așa ceva, pentru coperta mea ?

Mai pregătesc un volumaș mai mic, intitulat *13 Decembrie*, tot în versuri, despre măcelul lucrătorilor în Piața Teatrului din București.

Aci aș dori să am cîteva schițe în text.

Dacă ești dispus ți-aș trimite manuscrisul ca să te orientezi după el.

Strîngeri de mînă

M. Gh. Bujor

D-lui Octavian Băncilă
Pictor
str. Păcurari
Iași

(Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 95, dosarul nr. 9, vol. II, fila 303)

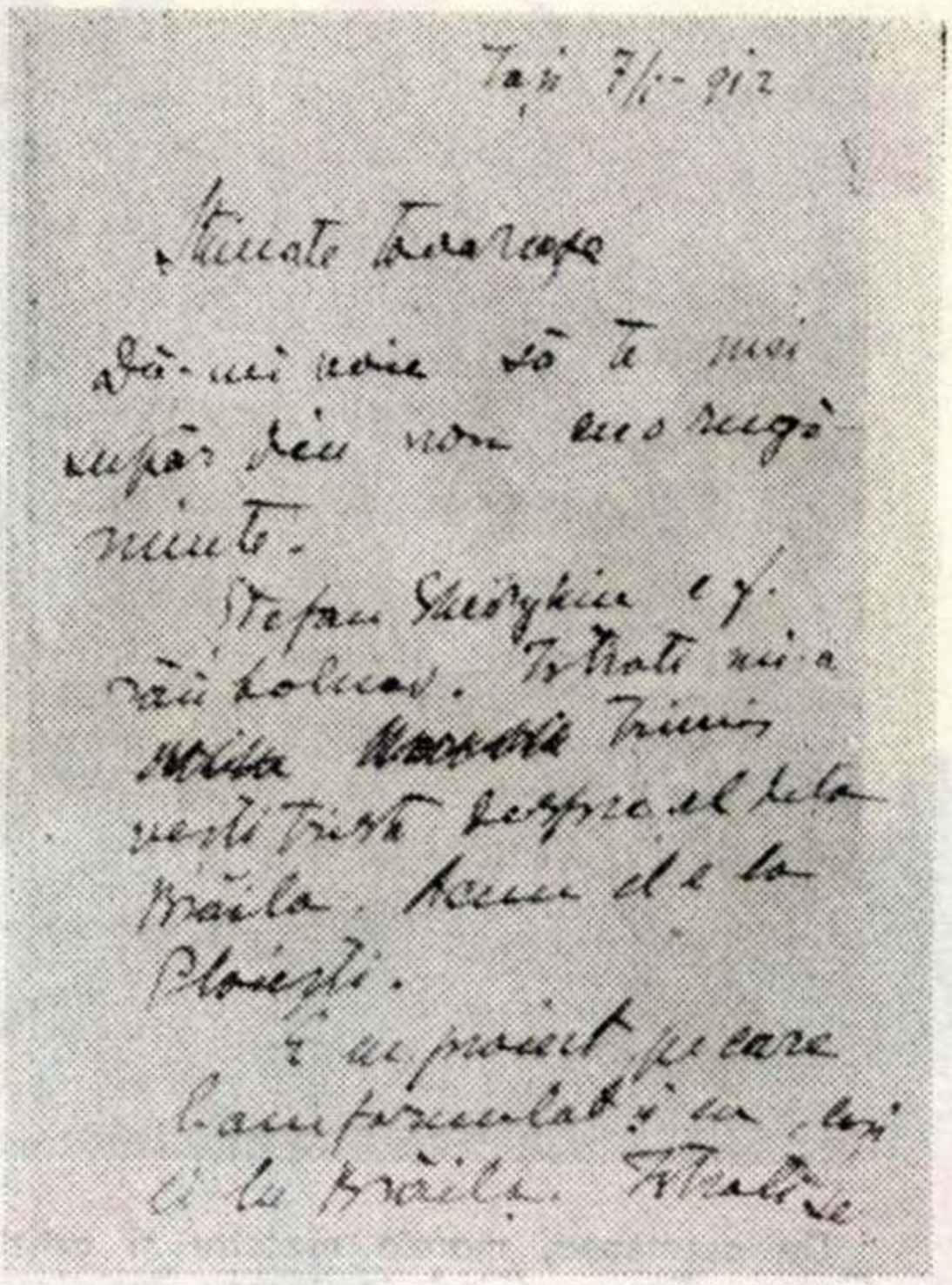

Sănătatea șubredă a tovarășului său de luptă Ștefan Gheorghiu îl îngrijorează

Să fie eliberat M. Gh. Bujor!

Arestarea și condamnarea lui M. Gh. Bujor au stirnit vii proteste în țară și străinătate. Proletariatul român, organizații muncitorești internaționale, personalități marcante ale vieții politice și culturale au cerut în repetate rînduri eliberarea lui.

Documentele reproduse ilustrează amploarea campaniilor organizate împotriva condamnării lui Bujor, stima și prețuirea de care se bucura, atît în țară, cît și peste hotare.

Rommanian Defense Committee of America Oakland, California

Excelenței sale profesor N. Iorga
Prim-ministru al României

București-România
7 febr. 1932

MEMORIU

Domnule Prim-ministru,

Sînt 12 ani de cînd Mihail Gh. Bujor, martirul clasei muncitoare din România, este încarcerat la Doftana, fiind condamnat la muncă silnică pe viață, pentru crime pe care nu le-a comis, pentru un singur delict necunoscut ; trebuia de mult a fi liberat, intrînd în seria de grațieri acordate în cursul anilor.

Cum BUJOR a fost un militant al mișcării socialiste, muncitorimea organizată în sindicate și Partidul Social-Democrat au cerut, și cer neîncetat AMNISTIEREA lui.

Pentru liberarea acestui suflet bun și nobil s-au făcut intervenții de către organizațiuni și personalități de valoare din diferite țări, în special din America, au intervenit distinse personalități la București și la M.S. Regele Carol, care APELURI au fost menționate și în presa americană.

Recent, o personalitate marcantă, Olivier Baldwin din Anglia, deputat socialist (fiul lui Sir Stanley Baldwin, șeful conservatorilor), la un banchet dat în onoarea lui la San Francisco, a promis că va scrie direct excelenței voastre ca să liberați pe BUJOR.

La masa de lucru, în ultimii ani ai vieții

De asemenea, marele maestru și artist George Enescu (fiind în turneu artistico-muzical) a declarat că dacă amnistierea întîrzie, cînd se va înapoia în țară, va interveni personal, ca să fie liberat BUJOR, pentru prestigiul țării în străinătate și a da justiție acelui care îndură rigorile închisorii pe nedrept.

Vă rugăm și noi, românii din America, în numele Umanității și Justiției, faceți dreptate și amnistiați victima de la Doftana, care sufere martiraj pentru că este un apostol al socialismului marxist și apărător al muncitorimii. A-l mai ține încă trei ani în pușcărie ar însemna a-l ucide și ar fi o crimă și o dezonoare pentru țara noastră, ROMÂNIA.

Știindu-vă un om mare la suflet și cu sentimente generoase avem toată încrederea că veți libera grabnic pe BUJOR, scăpîndu-l de la moarte sigură.

Trăiască Justiția, trăiască Dreptatea.

Cu tot respectul ce vă păstrăm,

Secretar I. Crețu

(f.i.)

(copie)

Onor d-lui Puiu Dumitrescu, Secretar al M.S. Regelui Carol

(Documentul se află în Arhiva Istorică Centrală, fondul Casa regală, dosarul nr. 8/1932 și ne-a fost comunicat de conf. dr. N. CIACHIR)

Guvernul și amnistierea lui Bujor

1. Maniu a primit din Germania următoarea telegramă :

„Partidul Maniu a declarat că stările din România, [sînt] ilegale. Ministerul Maniu a promis amnistia politică. Pînă acum nu s-a dat. Așteptăm grabnica publicare a amnistiei și eliberarea lui Bujor și Ștefanov. Semnatari : Bauer (fost cancelar), Ströbel (deputat), Kurt Rosenfeld (fost ministru de Justiție), Eduard Bernstein, Scheidemann (fost prim-ministru)".

(„Viitorul", din 10 ianuarie 1929)

Primului ministru Maniu

București

„Cercurile politice din Europa occidentală așteaptă cu certitudine, conform promisiunii și atitudinii de pînă acum a partidului dv., amnistia politică imediată, eliberarea lui Bujor și Ștefanov. Subsemnații sprijinesc pretențiunile în această privință și formulează reclamațiuni urgente ca să nu mai ezitați.

Profesor Heinrich Zille de Vries ; George Klobe ; Käthe Kollwitz ; I. Gumbel ; Albert Einstein".

(„Viitorul" din 13 ianuarie 1929)

Grupaj realizat de Marian ȘTEFAN și Florian TANASESCU

Lenin la cel dintîi subotnic în Piața Kremlinului. În medalion : primul afiș sovietic cu imaginea conducătorului primului stat socialist. **(Zece luni cu Lenin, p. 10)**

Wilhelm Taciturnul, p. 65
(tablou de Antonio Moro)

Acest om l-a înfruntat pe temutul rege al Spaniei, Filip II, care a pus un mare premiu pe capul său...

...în vremea cînd Marinus van Reymerswaele demasca, prin pictura sa, asuprirea poporului de către habsburgi, care sporeau impozitele şi taxele pentru a-şi consolida dominaţia : „Perceptorul“

Viața poporului din Țările de Jos s-a reflectat adesea în pînzele unor mari pictori. Printre acestea se numără și tabloul „Iarna" de Pieter Bruegel cel Tînăr (Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România)

Paşoptişti şi comunişti. Două epoci, două generaţii, cu aspiraţii şi idealuri diferite, dar amîndouă străbătute de fiorul luptei pentru progresul ţării.

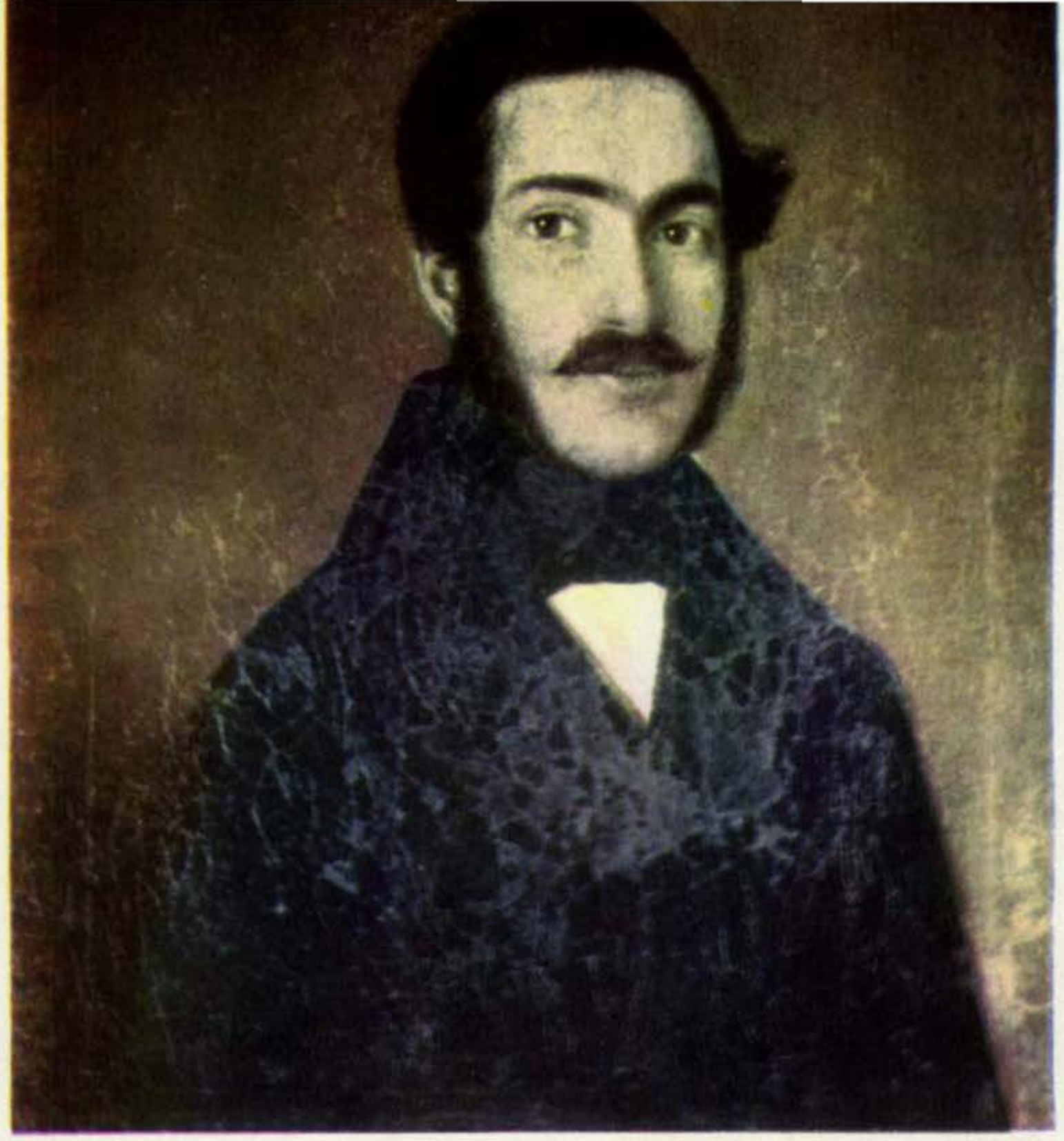

Zaharia Boerescu. Tablou de C. Rosenthal. **(Din istoria anului revoluţionar 1848, p. 73)**

Mihail Gh. Bujor. Portret de Gh. Răducanu **(O viaţă sub flamura revoluţiei, p. 20)**

Portretul unei epoci istorice

Editura Academiei Republicii Socialiste România a publicat recent volumul profesorului universitar MIRON CONSTANTINESCU, volum ce constituie o secțiune în bogatele preocupări de sociologie dezvoltate de pe poziția marxistă, o secțiune trasată de un autor care el însuși a fost participant la investigațiile de teren în perioada interbelică sau a conceput și condus cercetări de mare amploare în perioada de după eliberare. Toate studiile însumate în cartea la care ne referim sînt opera unui militant social-politic comunist, care a căutat să dea răspunsuri la întrebări ce l-au frămîntat încă din perioada în care și-a început și dezvoltat activitatea de cercetare. Tocmai de aceea, volumul dă, în întregul său, o imagine expresivă a desfășurării istorice a epocii abordate.

În capitolul *Aspecte sociale din orînduirea capitalistă* sînt cuprinse studiile și reflecțiile din anii 1938-1940, cînd autorul a făcut cercetări în cadrul echipelor studențești organizate și îndrumate de profesorul Dimitrie Gusti. Autorul aduce în dezbatere teme noi ale epocii (*Procesul de sărăcire în Oarja-Argeș, Cercetări sociologice despre exodul rural în România în perioada 1937—1939* etc.), pe care le analizează de pe poziții marxiste. În prima dintre cercetările menționate se, arată, între altele: „Apariția și dezvoltarea proletariatului agricol este un fenomen dominant și un fapt caracteristic pentru istoria țărănimii românești în această epocă".

O etapă nouă în cercetarea prof. univ. Miron Constantinescu este consemnată în capitolul *Procese sociale în socialism*, unde autorul își îndreaptă privirile asupra aspectelor social-istorice ale prezentului, surprinzînd procese care s-au petrecut curînd după 1944 sau se petrec sub ochii noștri, în scopul bine definit de a se stabili ce este de făcut în viitor. Sînt cuprinse aici atît studii teoretice, cît și analize ale unor procese social-economice importante (*Procesul de urbanizare în R.S.R., Integrarea socială a tineretului* ș.a.). O altă serie de studii este consacrată istoriei sociologiei românești, subliniindu-se modalitățile de preluare critică a moștenirii noastre culturale, precum și delimitării între sociologie și alte științe sociale, modalității de valorificare a cercetării sociologice contemporane etc.

Un deosebit interes pentru cel ce se ocupă de fenomenul istoric prezintă studiul *Relațiile dintre științele istorice și științele sociale* în care sociologul marxist, dublat de reputatul istoric, conchide: „Țelul principal al științelor istorice este nu numai acela de a reconstitui trecutul, ci și de a cunoaște **tendințele istorice**, de a descoperi **legile** dezvoltării istorice. [...] Atît istoria cît și sociologia își primesc toată seva din cercetarea profundă și amănunțită a faptelor și fenomenelor concrete. În aceeași măsură se ocupă și istoria și sociologia de individual și de general. [...] Studiind faptele istorice, fapte sociale concrete, se descoperă acele legături **interioare**, **inerente** și **esențiale** care formează legile".

Preocuparea pentru nou, pentru o abordare multilaterală a fenomenelor, în fond preocupările multilaterale ale autorului, sînt oglindite în întreg volumul. Nu este vorba numai de analiza științifică propriu-zisă, care este o analiză concret-istorică, ci și de domenii variate de activitate (sociologie, economie. istorie, ergonomie, educație etc.), în care autorul a demonstrat o bogată informare și o capacitate deosebită de analiză și sinteză. Se impun în acest sens studiile consacrate unor mari înaintași ca Bălcescu, Bărnuțiu și Iorga. Referindu-se la anii 1939-1940, autorul arată de pildă că „puternica autoritate morală, culturală, științifică a lui Nicolae Iorga ar fi contribuit la regruparea forțelor de opoziție antihitleristă din România. De aceea, N. Iorga trebuia să fie nimicit și banda criminală legionară a lui Horia Sima a fost însărcinată să joace acest odios rol. Într-adevăr, în acele împrejurări, Nicolae Iorga era considerat, spre onoarea lui, un exponent și un simbol al rezistenței naționale antihitleriste [...] Luptător consecvent pentru realizarea desăvîrșirii unității statale, N. Iorga a desfășurat o activitate dintre cele mai susținute și în cadrul Ligii Culturale, pentru educarea patriotică a generației care avea să înfăptuiască acest măreț ideal. Este semnificativ și faptul că mai tîrziu, în perioada 1939-1940, în Liga Culturală — cu știrea și aprobarea lui Nicolae Iorga —, au lucrat membri ai Partidului Comunist Român, pe linia luptei comune antihitleriste".

Un interes deosebit ar fi prezentat sub aspect istoric studiul *Cauzele răscoalei lui Horea*, elaborat în 1938, despre care în prezentul volum se spune că „urmărea — pe lîngă analiza științifică a acestei grandioase răscoale țărănești, unul din momentele importante ale cotiturii de la epoca feudală la epoca modernă a istoriei României — să afirme drepturile imprescriptibile ale României, împotriva tendințelor agresive ale imperialismului german hitlerist și ale dictaturii fasciste hortiste". Probabil că autorul a considerat necesar să-l cuprindă într-un volum aparte, consacrat problemelor istorice.

În ansamblu, lucrarea oglindește convingerea profundă a autorului că scopul final al cercetării sociologice este „acțiunea revoluționară care contribuie la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate". Prin conținutul său de idei, volumul *Cercetări sociologice 1938-1971* reprezintă o operă cu totul originală.

Conf. univ. dr. Ovidiu BĂDINA

„Minutul lumii“ la Waterloo

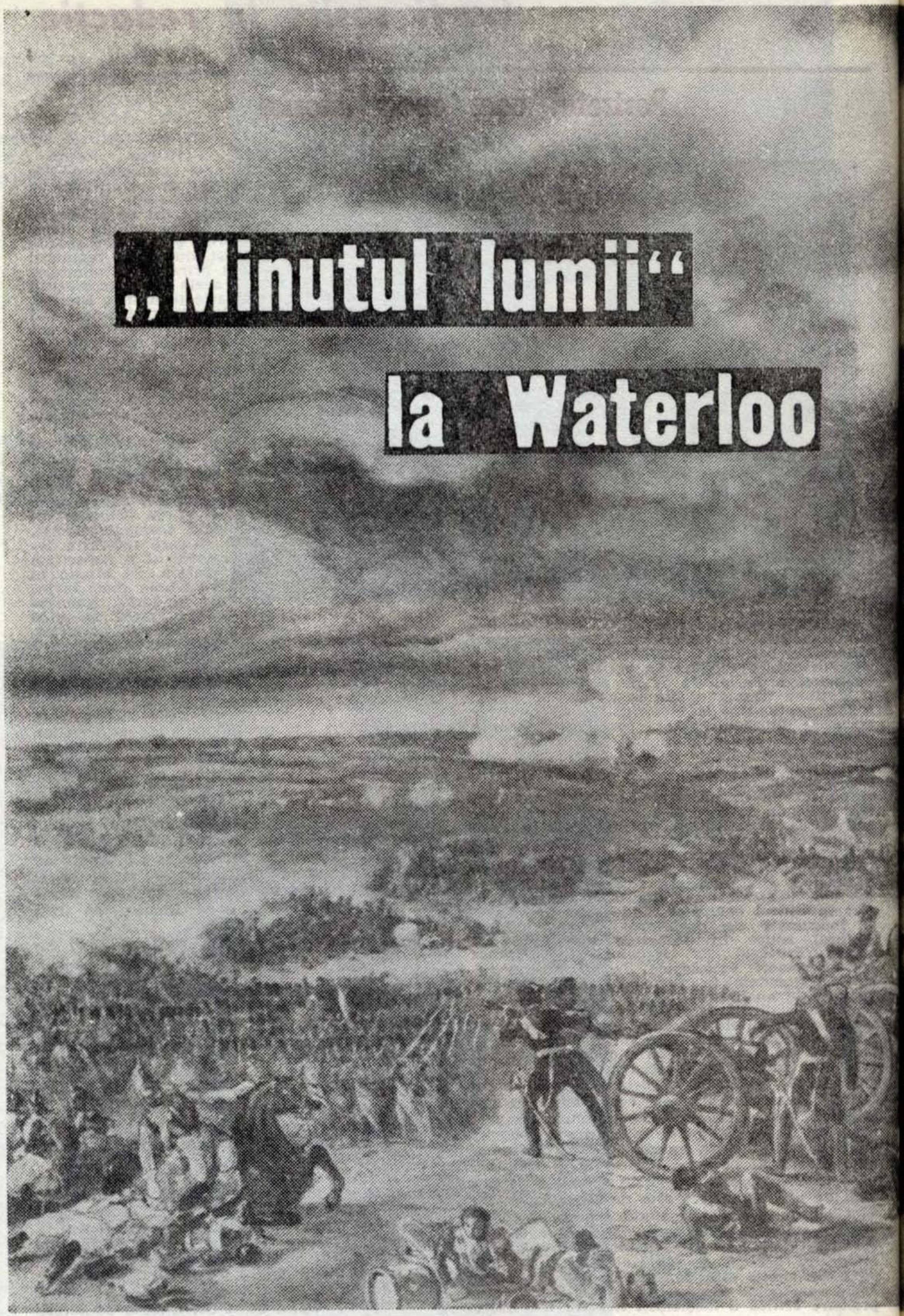

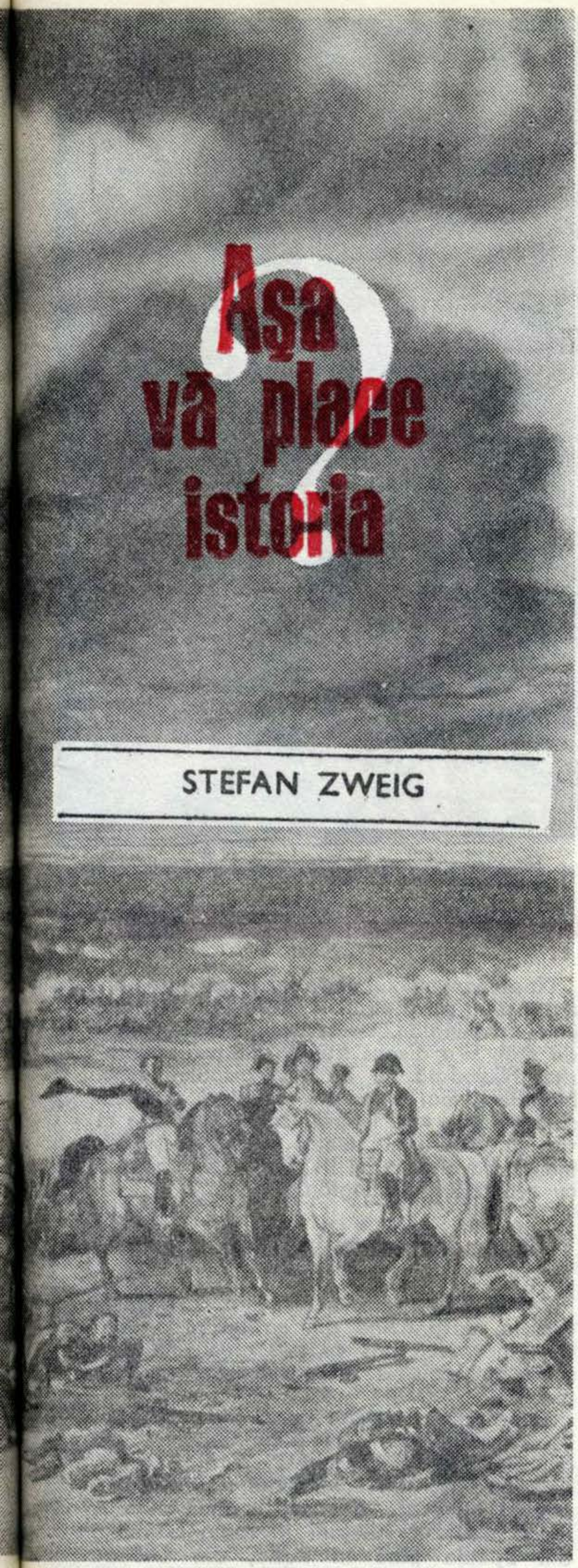

AR FI PUTUT ÎNVINGE NAPOLEON LA WATERLOO? Numeroși istorici au ajuns la concluzia că deznodămîntul bătăliei de la Waterloo ar fi putut fi cu totul altul decît cel cunoscut. Aceasta nu privește, evident, soarta imperiului napoleonian, a cărui prăbușire era iminentă, datorită unor profunde cauze economice, sociale și militare obiective, printre care însăși pretenția edificării unui mare imperiu european, în contratimp cu mișcarea generală a istoriei. Cu toate acestea, nu putem neglija o serie de factori strict militari, a căror modificare ar fi putut configura cu totul altfel destășurarea celebrei lupte, — nu însă și destinul Europei. Printre aceștia se numără, pare-se, întîrzierea cu două ore a adunării armatei napoleoniene pentru bătălie și faptul că împăratul a încredințat unui comandant lipsit de inițiativă o misiune de importanță hotărîtoare. Această ipoteză este ilustrată de scînteietorul scriitor austriac Stefan Zweig (1881-1942), într-o viziune modernă, caracteristică celor mai bune dintre operele sale.

Zweig este cunoscut cititorilor români prin numeroase traduceri, dintre care amintim: Joseph Fouché, Maria Stuart, Magellan, Amok, Suflete zbuciumate, Jucătorul de șah — aceasta din urmă fiind o nuvelă care exprimă un protest necruțător împotriva terorii fasciste. În numeroase din lucrările sale de istorie, scriitorul urmărește să redea măreția omului, să promoveze ideea înțelegerii între popoare, lupta pentru dreptate. Nu o dată temeinicia documentării și originalitatea interpretării sale sînt însă umbrite de subiectivism, de importanța exagerată pe care scriitorul o acordă unor aspecte individuale izolate, de lipsa unei concepții științifice, fundamentată pe legile care guvernează mersul istoriei.

„Magazin istoric", care s-a ocupat în mai multe rînduri (nr. 2/1967, 9/1969, 10/1969, 11/1969) de marea și contradictoria epopee napoleoniană, contribuind astfel la bogata literatură publicată în toate părțile lumii despre ilustrul corsican, redă în cele ce urmează extrase dintr-o „miniatură istorică" (cum chiar autorul a denumit-o) intitulată Minutul lumii la Waterloo, dintr-un volum de eseuri istorice *. În prefață, Zweig arată că în carte nu a încercat să schimbe culoarea sau să exagereze adevărul prin vreo invenție proprie. „Căci în acele momente supreme în care creează în mod desăvîrșit, istoria nu are nevoie de o mînă care să o ajute. Acolo unde ea cîrmuiește într-adevăr ca poetă, ca făuritoare de drame, nici un poet nu trebuie să încerce să o întrecă".

* Stefan Zweig, *Sternstunden der Menschheit (Ceasurile înstelate ale omenirii)* Ed. Fischer, Frankfurt am Main, 1970.

Printre dansurile, idilele amoroase, intrigile și certurile Congresului din Viena, o veste explodează ca o lovitură de tun : Napoleon, leul încătușat, a scăpat din cușca de pe insula Elba. Alte vești îi urmează în ștafetă : a cucerit Lyonul, l-a izgonit pe rege, trupele franceze trec cu elan frenetic de partea sa, a ajuns la Paris, e la Palatul Tuileries. Zadarnice au fost deci bătălia de la Leipzig și douăzeci de ani de război sîngeros. Ca prinși de o gheară uriașă, miniștrii care tocmai se ciorovăiau la Viena se reunesc fără întîrziere.

Se adună în grabă o armată engleză, una prusiană, una austriacă, alta rusească, pentru a doborî încă odată — și de data aceasta pentru totdeauna — pe uzurpator de la putere ; niciodată nu a fost „Europa legitimă" a împăraților și regilor mai unită ca în acest ceas al groazei. Din nord, Wellington înaintează spre Franța, o armată prusacă condusă de Blücher este în preajma sa, la Rin se pregătește Schwarzenberg și ca rezervă mărșăluiesc lent, de-a curmezișul Germaniei, regimentele țariste.

Fiecare ceas — un pericol

Napoleon sesizează dintr-o dată primejdia de moarte.

El știe că nu trebuie așteptat pînă ce haita se adună. Trebuie să-i țină pe dușmani departe unul de altul — și să-i atace pe fiecare în parte : pe prusieni, pe englezi, pe austrieci — mai înainte ca ei să formeze o armată europeană, care să ducă la pieirea împărăției sale. E necesar să se grăbească, ca să nu dea timp nemulțumiților din propria sa țară să se trezească, trebuie să fie învingător înainte ca republicanii să se consolideze și să se alieze cu regaliștii, înainte ca Fouché, cel cu două fețe, omul de neînțeles, în cîrdășie cu Talleyrand, adversarul și oglinda sa, să îl atace pe la spate.

Dintr-o singură smucitură, trebuie să se dezlănțuie împotriva dușmanilor săi, exploatînd exaltarea armatei ; fiecare zi este o pierdere, fiecare ceas — un pericol. O pornește spre Belgia.

La 15 iunie, ora trei dimineața, vîrfurile marii și singurei armate a lui Napoleon trec granița. La 16 iunie, se izbesc la Ligny de armata prusiană și o aruncă înapoi. Este năprasnica lovitură de labă a leului evadat, o lovitură înfiorătoare — însă nu mortală. Înfrîntă, dar nu distrusă, armata prusiană se retrage spre Bruxelles.

Acum Napoleon pregătește cea de-a doua lovitură, contra lui Wellington, care nu trebuie lăsat să răsufle, căci fiecare zi îi aduce întăriri, iar în spatele Împăratului, poporul francez, vlăguit și neliniștit, trebuie amețit cu rachiul tare al buletinului victoriei.

Subtitlurile aparțin redacției.

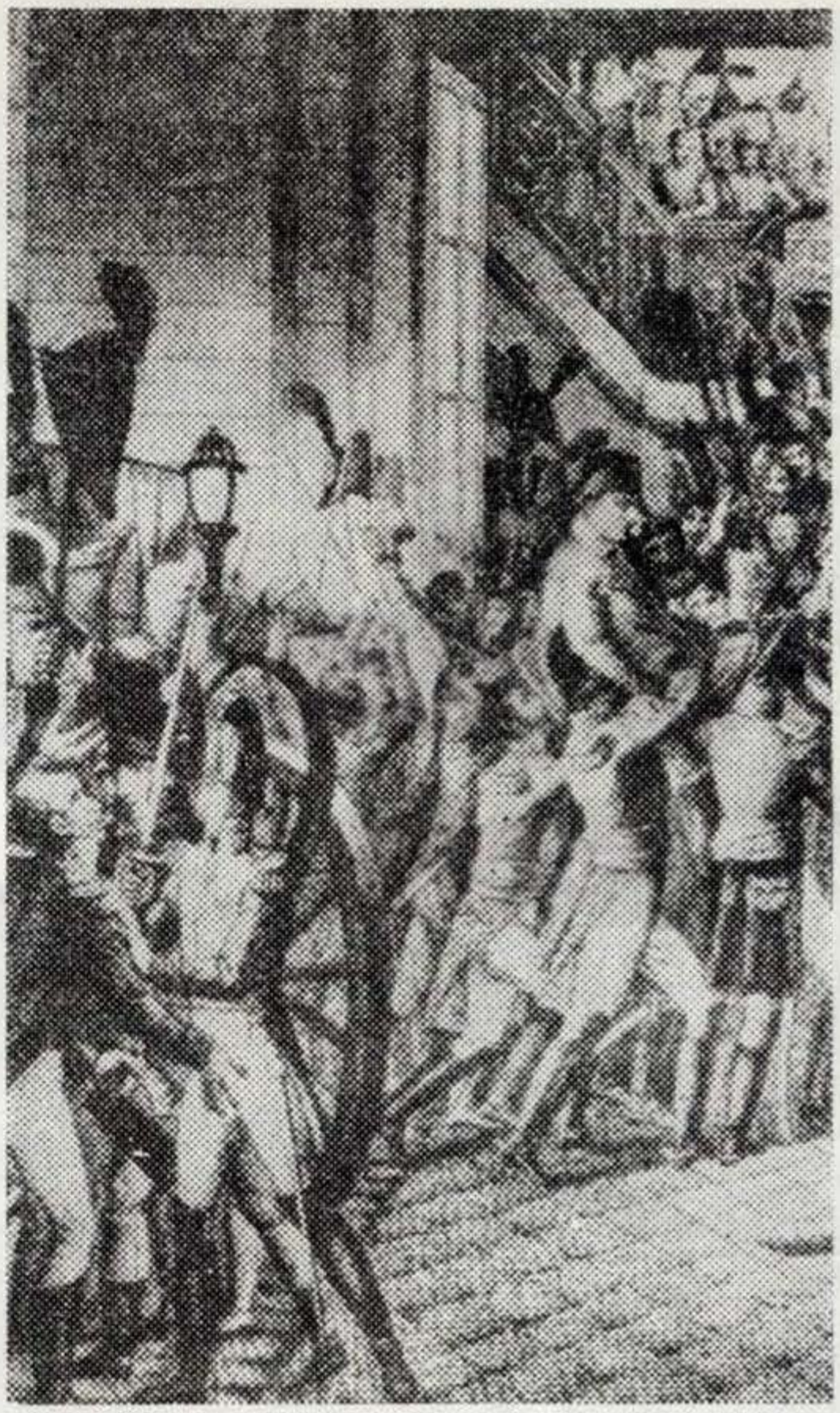

Napoleon primit în triumf la Tuileries după înapoierea din insula Elba

Napoleon mărșăluiește cu întreaga sa armată pînă pe înălțimile de la Quatre-Bras, unde Wellington, adversarul rece, cu nervi de oțel, și-a dispus trupele pe poziții întărite. Niciodată nu au fost dispozițiile lui Napoleon mai prudente, niciodată ordinele sale militare mai limpezi ca în acea zi ; el are în vedere nu numai atacul, ci și primejdia ca armata lui Blücher să se unească cu cea a lui Wellington.

Un om oarecare intră în istorie

Pentru a împiedica acest lucru, își împarte armata, desprinzînd din ea un grup care să urmărească pas cu pas efectivele prusiene, împiedicînd contactul lor cu englezii.

Conducerea acestui grup de urmărire i-o încredințează mareșalului Grouchy ; un om oarecare, docil, cinstit, curajos, demn de încredere, un comandant de cavalerie, adesea încercat, dar nimic mai mult. A luptat douăzeci de ani în toate bătăliile, din Spania pînă în Rusia, din Olanda

Alături de comandanții săi la Waterloo. Litografie de epocă

pînă în Italia, treptat a ajuns pînă la rangul de mareșal, nu fără merite, dar fără să aibă la activ vreo faptă deosebită. Nu a cucerit supremul grad militar în asalt, ci acesta i-a revenit în urma a douăzeci de ani de carieră militară.

Napoleon știe că Grouchy nu este nici erou și nici mare strateg, ci doar un om în care poți avea încredere, fidel, brav, prozaic. Dar jumătate dintre mareșalii săi zac în pămînt, ceilalți sînt îmbufnați și au rămas pe pămînturile lor, obosiți de nesfîrșitele bivuacuri. Iată de ce este nevoit să încredințeze acțiunea hotărîtoare unui om de valoare mijlocie.

La 17 iunie, ora unsprezece dimineața, o zi după victoria de la Ligny, o zi înainte de Waterloo, Napoleon îi încredințează pentru prima oară lui Grouchy o comandă independentă. Pentru o clipă, pentru o zi, modestul Grouchy trece din ierarhia militară în istoria universală. Doar pentru o clipă, dar ce clipă! În timp ce împăratul se va năpusti asupra englezilor, Grouchy trebuie să urmărească, cu o treime din efectivele franceze, armata prusiană. O misiune aparent simplă, chiar liniară, dar totodată elastică și cu două tăișuri, ca o spadă. Concomitent cu urmărirea, Grouchy trebuie să mențină contactul cu armata principală.

Mareșalul ia șovăitor comanda. Nu este obișnuit să acționeze de unul singur. Chibzuința sa e lipsită de inițiativă. Se simte în siguranță numai atunci cînd privirea lui Napoleon îi călăuzește fapta.

Grouchy își ia rămas bun pe o ploaie torențială. Soldații săi pornesc prin noroi în urmărirea prusienilor sau cel puțin în direcția unde presupun că se află Blücher și ai săi.

Planul de atac

În tabăra franceză, ploaia nordică curge fără întrerupere.

Ca o turmă udă tropăie prin întuneric regimentele, fiecare om cu cîte două livre*

* O livră veche la francezi corespundea în funcție de provincie cu 0,380-0,550 kg **(n.r.)**.

Patru personaje ale marii confruntări militare : Grouchy...

de glod prinse de tălpi ; nicăieri nici un adăpost, nici o casă, nici un acoperiș. Paiele sînt prea îmbibate cu apă pentru ca oamenii să se culce pe ele ; cîte zece sau doisprezece soldați se strîng laolaltă și moțăie în picioare, spate la spate, în timp ce, torențial, ploaia continuă să se reverse.

Napoleon însuși nu se odihnește. Nervozitatea îl gonește de colo-colo, căci acțiunile de recunoaștere eșuează datorită besnei de nepătruns, iscoadele aduc informații cît se poate de încîlcite. Încă nu știe dacă Wellington acceptă lupta, iar de la Grouchy nu a parvenit nici o informație.

În ciuda ruperii de nori, pornește el însuși, pe la orele unu noaptea, de-a lungul avanposturilor, pînă la distanța la care bat tunurile dușmane. În dreptul cantonamentelor engleze, în ceață se înalță o lumină subțire, fumurie. Aici concepe Napoleon planul atacului de a doua zi.

Abia la revărsatul zorilor, se întoarce în cocioaba de la Caillou, în modestul său cartier general, unde găsește prima depeșă de la Grouchy ; sînt informații confuze despre retragerea prusienilor, însă cu promisiunea liniștitoare că va continua să fie pe urmele lor. Treptat, ploaia se potolește. Napoleon măsoară cu pași mari încăperea. E nerăbdător și privește fix spre orizontul galben, sperînd că depărtările se vor limpezi, în sfîrșit, apropiind clipa decisivă.

La ora cinci dimineața — cînd ploaia a încetat cu totul — se produce și o clarificare interioară. Napoleon dă ordinul ca armata să se alinieze la ora nouă, gata pentru atac. Curierii aleargă în toate direcțiile. Curînd trompetele răsună, chemînd la adunare. Acum abia se trîntește Napoleon pe patul său de campanie, să doarmă măcar două ceasuri.

Două ore prea tîrziu

Orele nouă dimineața.

Trupele însă nu sînt toate adunate. Pămîntul înmuiat de trei zile de ploi îngreunează orice mișcare și împiedică aducerea artileriei pe pozițiile de tragere. Vîntul este tăios, iar soarele își arată cu greu fața ; nu mai e soarele de la Austerlitz, radiind orbitor și vestind biruința. Lumina aceasta nordică sclipește tristă și spălăcită.

În sfîrșit, trupele sînt gata. Acum, înainte de începerea bătăliei, Napoleon mai călărește o dată pe iapa sa albă în fața întregului front. Vulturii de pe steaguri se apleacă ca bătuți de șuierul vîntului puternic, cavaleriștii își scutură marțial săbiile, infanteriștii își agață, în semn de salut, bonetele în vîrful baionetelor. Toate tobele duduie într-o vîltoare frenetică, trompetele își ridică glasul strident spre comandant.

Nici o paradă a celor douăzeci de ani napoleonieni nu a fost mai grandioasă și mai entuziastă decît aceasta, cea din urmă. Abia s-au stins strigătele și la ora unsprezece — cu două ore mai tîrziu decît era prevăzut, două ore fatale ! — tunarii primesc ordinul să tragă în tunicile roșii de pe deal. Apoi, Ney, „le brave des braves" pornește la atac cu infanteria ; ceasul hotărîtor al lui Napoleon începe.

Ney...

Wellington...

De la ora unsprezece și pînă la ora unu, regimentele franceze dau asaltul înălțimilor, ocupă sate și poziții, sînt aruncate înapoi, urcă din nou la asalt. Zece mii de morți au ajuns să acopere dealul ud și desfundat. Și totuși nu s-a realizat nimic altceva decît oboseala, de o parte și de alta. Ambele armate sînt istovite, ambii comandanți îngrijorați. Amîndoi știu că victoria va aparține aceluia care va primi cel dintîi ajutoare, Wellington de la Blücher, Napoleon de la Grouchy.

Iar și iar privește Napoleon prin ochean, noi și noi curieri pornesc în depărtări. Dacă mareșalul său se va întoarce la timp, atunci deasupra Franței va mai străluci o dată soarele Austerlitz-ului.

Grouchy nu ascultă de sfaturi

Între timp, Grouchy — care fără să știe ține în mînă destinul lui Napoleon —, a pornit, conform ordinului primit, în seara de 17 iunie. Îi urmărește pe prusieni în direcția indicată.

Companiile umblă agale, printr-o regiune liniștită. Dușmanul încă nu se arată, nu se poate descoperi nici o urmă a armatei prusiene înfrînte.

Deodată, în timp ce mareșalul ia o frugală gustare de dimineață într-o casă țărănească, pămîntul începe să se cutremure. Ascultă încordați. Sînt tunuri, baterii care trag, undeva la o depărtare de cel mult trei ore! Cîțiva ofițeri se aruncă, asemenea indienilor, la pămînt, pentru a determina direcția exactă. Bubuitul îndepărtat răsună continuu, înăbușit. Este canonada de la Saint-Jean, începutul Waterloo-ului.

Grouchy ține sfat. Fierbinte îl conjură Gerard, comandantul adjunct: „Il faut marcher au canon!" trebuie mers în direcția canonadei! Un al doilea ofițer este de aceeași părere: cît mai repede într-acolo!

Pentru toți este limpede că împăratul a atacat pe englezi și că o bătălie grea s-a angajat.

Grouchy ezită. Obișnuit să asculte, el se ține cu teamă de ordinul scris pe care l-a primit, de porunca de a urmări pe prusieni. Cînd îi observă ezitarea, Gerard devine mai violent: „Marchez au canon!"

Cererea comandantului adjunct, proclamată în fața a douăzeci de ofițeri și civili, sună ca un ordin și nu ca o rugăminte. Acest lucru îl indispune pe Grouchy. El declară sever și apăsat, că lui nu-i este îngăduit să se abată de la datoria sa, atîta timp cît nu îi parvine un contraordin. Ofițerii sînt dezamăgiți. Tunurile îndepărtate continuă să răsune, în timp ce o liniște apăsătoare domnește aici.

Gerard face o supremă încercare: el imploră de data aceasta să fie lăsat să se ducă, cel puțin cu divizia sa și cu puțină cavalerie, pe cîmpul de bătaie, obligîndu-se să ajungă acolo la timp. Grouchy chibzuiește. Chibzuiește timp de o secundă!... Această secundă îi hotărăște soarta, ca și pe aceea a lui Napoleon.

Dacă Grouchy ar prinde acum curaj, dacă ar putea fi îndrăzneț, trecînd peste supunerea față de ordin, dacă ar putea crede în el însuși și în semnele evidente care s-au arătat, Napoleon ar fi salvat. Dar omul cu

Blücher

mentalitate de subaltern ascultă întotdeauna de dispoziții și nu de chemarea realității.

Grouchy spune deci nu. O asemenea acțiune, cum o pretinde Gerard, ar fi irresponsabilă ; un corp de armată atît de mic ca cel al mareșalului n-ar mai trebui să fie încă o dată împărțit. Datoria lui este să urmărească pe prusieni, atîta tot. Ezită deci să se opună poruncii împărătești. Ofițerii tac indispuși.

Mărșăluiesc deci mai departe, Gerard și Vandamme cu pumnii strînși, Grouchy neliniștit și din ceas în ceas mai nesigur. Căci, în mod ciudat, prusienii tot nu se arată, și e tot mai evident că au renunțat să se îndrepte spre Bruxelles. În curînd parvin vești suspecte, care indică faptul că, în loc să se mai retragă, prusienii atacă din flanc pe francezi. Ar mai fi timp ca, în mare grabă, să se vină în ajutorul lui Napoleon. Grouchy așteaptă tot mai nerăbdător solia cu ordinul de a se întoarce. Dar nici o dispoziție în acest sens nu-i parvine.

Și tot mai departe răsună bubuitul tunurilor.

Cei doi comandanți

Între timp s-a făcut ora unu. Englezii au respins patru atacuri franceze, dar centrul dispozitivului lui Wellington e considerabil slăbit ; Napoleon se pregătește pentru asaltul hotărîtor. El întărește bateriile de la Belle-Alliance și mai înainte ca focurile tunurilor să-și lase perdeaua între dealuri, mai aruncă o ultimă privire asupra terenului.

Îi scrie lui Grouchy cerîndu-i să țină cu orice preț contactul cu prusienii, pentru a împiedica intervenția acestora în bătălie.

Concomitent, Ney primește ordinul de atac. Wellington trebuie lovit mai înainte ca prusienii să ajungă la el. Nici o altă acțiune nu cîntărește acum atît de mult, cînd șansele au scăzut dintr-o dată. Toată după-amiaza, pe platou urmează atacuri teribile, cu noi și noi trupe din infanterie. Iar și iar cuceresc pedestrașii satele distruse, iar și iar sînt aruncați înapoi, iar și iar se ridică valurile atacatorilor francezi împotriva careurilor tot mai greu lovite.

Dar Wellington mai rezistă și de la Grouchy nu parvine nici o veste. „Unde este Grouchy, unde a rămas Grouchy ?", mormăie Napoleon nervos. Și comandanții lui devin nerăbdători.

Hotărît să rezolve lucrurile cu orice preț, mareșalul Ney — tot atît de nebun în curajul său (trei cai au fost împușcați sub el) pe cît este Grouchy de prevăzător — aruncă toată cavaleria franceză într-un singur atac. Zece mii de cuirasieri și dragoni dezlănțuie o cavalcadă a morții, sfărîmă tunurile, zdrobesc primele rînduri ale dușmanului. E drept că trebuie pînă la urmă să dea ei înșiși înapoi, dar forța armatei engleze pălește, pumnul britanic, care a prins în strînsoarea sa dealurile, începe să se desfacă. Și cînd cavaleria franceză decimată dă înapoi sub focul artileriei, vechea gardă, pornește cu pași grei și înceți, pentru a lua cu asalt dealul de a cărui stăpînire depinde atît de mult.

Patru sute de tunuri bubuie neîntrerupt de ambele părți. Pe front, cavalcadele cavaleriei izbesc în careurile care împroașcă foc, tobele duduie fără încetare, toată cîmpia răsună de zgomote. Sus, pe cele două dealuri, deasupra furtunii de oameni, cei doi comandanți ascultă însă altceva. Ei trag cu urechea ca să prindă un alt zgomot, mai slab. Două ceasornice își deapănă tic-tacul, ca niște inimi de păsări, în mîinile lor : Napoleon și Wellington se uită mereu la cronometre și numără orele, minutele care le vor aduce ajutorul decisiv. Wellington îl știe pe Blücher aproape, Napoleon speră că Grouchy va veni. Nici unul nu mai are rezerve. Amîndoi comandanții privesc cu ocheanul spre marginea pădurii, unde avangarda cavaleriei prusiene începe să apară.

Trupele engleze abia mai pot opune o ultimă rezistență, dar și forțele franceze sînt istovite. Oștirile stau gîfîind față în față, ca doi luptători epuizați, cu brațele moi, respirînd adînc înainte de a se mai arunca pentru ultima dată unul spre celălalt. Ceasul deznodămîntului irevocabil a venit.

„Scape cine poate!"

În sfîrșit, la flancul prusienilor bubuie tunuri. Se produc hărțuieli, se aude foc de infanteriști. Grouchy ?! — răsuflă ușurat Napoleon. Convins că flacul îi este asigurat, împăratul își aruncă ultimul efectiv împotriva centrului lui Wellington ; va sparge lacătul englez, care zăvorăște drumul spre Bruxelles și va arunca în aer poarta Europei! Dar focul acela nu a fost decît o ciocnire minoră, datorată unei erori. Prusienii care se apropiau, zăpăciți de uniformele diferite de ale lor ale unor ostași din regatul Hanovra, începuseră să tragă... Tragerile greșite se opresc însă și din zona împădurită coboară acum marea masă a trupelor prusiene.

Nu, nu este vorba de Grouchy, nu el se apropie cu trupele lui, ci Blücher, și o dată cu acesta sfîrșitul. Vestea se răspîndește cu repeziciune în rîndul trupelor imperiale. Încep să dea înapoi — deocamdată în ordine.

Dar Wellington sesizează momentul critic. Se duce călare pînă la marginea dealului apărat cu dîrzenie de englezi, își scoate pălăria și o flutură deasupra capului, în direcția inamicului care bate în retragere. Oamenii lui înțeleg imediat gestul său triumfal. Dintr-o mișcare, tot ce-a mai rămas din trupele engleze se ridică și

se aruncă asupra armatei franceze, a cărei coeziune a slăbit. Din flanc se năpustește și cavaleria prusiană, lovind oștirea împuținată și istovită. Un strigăt fatal răsună : „Sauve qui peut !" * Încă cîteva minute și armata franceză nu mai este decît un torent al spaimei care gonește fără frîu, antrenînd totul cu ea, pînă și pe Napoleon. Cavaleria dușmană care o urmărește lovește parcă într-o masă apoasă lipsită de apărare și de simțire ; e gata să „pescuiască" chiar și caleașca împăratului. Noaptea care se lasă îi salvează lui Napoleon, pentru un timp, viața și libertatea. Dar omul care, la miezul nopții, buimăcit și plin de noroi, se prăbușește în fotoliul hanului dintr-un sat oarecare nu mai este un împărat. Soarta sa e pecetluită.

Nefericitul și paradoxalul Grouchy

Abia l-a zdrobit atacul englez pe Napoleon, și un om pe atunci fără un nume cunoscut, aleargă într-un cupeu special pe drumul care duce la Bruxelles și de la Bruxelles la mare, unde îl așteaptă un vas. Trece dincolo, în Anglia, spre Londra, pentru a ajunge în capitală înaintea mesagerilor guvernului. El reușește, datorită faptului că știrea victoriei nu este încă cunoscută, să dea o lovitură răsunătoare la bursă. Este Rotschild, care o dată cu aceasta întemeiază un nou imperiu și o nouă dinastie.

În ziua următoare, în Anglia se află despre biruință. La Paris, Fouché, veșnicul trădător, a aflat și el despre deznodămînt. La Bruxelles și în Germania răsună acum clopotele victoriei.

Un singur om nu știe în dimineața următoare nimic despre Waterloo, deși se află la numai patru ceasuri de locul unde s-a hotărît totul : nefericitul Grouchy; cu perseverență și în conformitate cu planul stabilit, exact așa cum scrie în ordin, i-a urmărit tot timpul pe prusieni. Dar, în mod ciudat, nu îi găsește nicăieri, ceea ce îi dă un sentiment de incertitudine. Tunurile luptei mai bubuie încă, de parcă ar cere ajutor.

Nervos, Grouchy trece călare printre ofițerii săi. Ei evită să-i adreseze cuvîntul, să discute cu el : sfatul lor a fost nesocotit. Cu toții resimt o ușurare cînd dau în sfîrșit, la Wavre, peste un corp de armată prusian izolat, ariergarda lui Blücher. Ca niște apucați, se aruncă asupra pozițiilor întărite. În fruntea tuturor e Gerard, de parcă ar căuta, împins de presimțiri sumbre, moartea. Un glonte îl doboară...

La căderea nopții, francezii cuceresc printr-un asalt satul, dar intuiesc că această victorie minoră asupra ariergărzii nu mai are nici un sens. Acolo, departe, pe cîmpul marii bătălii, a coborît o liniște totală. Înspăimîntătoare muțenie, fioroasă liniște, oribilă tăcere a morții ! Și cu toții simt că bubuitul tunurilor era mai bun decît această nesiguranță care îți macină nervii.

Dimineața strîng bivuacul și pleacă din nou în marș, rupți de oboseală și conștienți de faptul că toate marșurile și manevrele lor sînt acum de prisos. În fine, pe la ora zece dimineața, un ofițer al statului major ajunge la ei. E ajutat să coboare de pe cal și copleșit cu întrebări. Dar ofițerul are fața descompusă de groază, părul ud i s-a lipit de tîmple, tremură de încordare și se bîlbîie rostind cuvinte pe care ei nu le înțeleg, nu pot și nu vor să le înțeleagă. Îl consideră un dement, un individ amețit de băutură. El spune că nu mai există împărat, că nu mai există armată, că Franța este pierdută. Încetul cu încetul zmulg de la el întregul adevăr.

Grouchy este livid și se sprijină tremurînd în sabia sa ; el știe că de acum începe calvarul vieții sale. Dar acceptă fără ezitare situația ingrată de a lua asupra sa întreaga vină. Omul supus și nesigur care a eșuat în secunda hotărîtoare, devine acum, față în față cu primejdia apropiată, din nou bărbat, aproape erou. El adună de îndată toți ofițerii și ține — cu lacrimi de mînie și tristețe în ochi — o scurtă cuvîntare, în care își justifică ezitările și totodată le deplînge. Ofițerii săi îl ascultă în tăcere, fără un cuvînt, deși sînt aceiași care pînă ieri murmurau împotriva lui.

Și tocmai în acest ceas, după secunda sa pierdută, își arată Grouchy — prea tîrziu ! — toată priceperea sa militară. Acum cînd nu mai are un ordin scris, care să-l țină în frîu, iar libertatea de a decide îi este restituită, marile sale virtuți — chibzuință, pricepere, conștiinciozitate, precauție — intră în acțiune. Înconjurat de un dușman de cinci ori mai numeros, Grouchy își conduce trupele înapoi printre inamici, fără să piardă nici un tun și nici un om — o realizare tactică excepțională — salvînd ultima armată a imperiului.

Dar la întoarcere nu mai găsește nici un împărat care să-i mulțumească, și nici un dușman asupra căruia să-și arunce trupele ! Și chiar dacă, pe plan exterior, viața lui urmează un curs ascendent — este numit comandant suprem, devine pair al Franței și în toate funcțiile se dovedește energic și capabil — nimic nu mai poate să-i răscumpere acel moment care a făcut din el mîna destinului, dar a arătat totodată că nu este la înălțimea clipei.

Traducere de I. M.

---

* Scape cine poate !

Veşminte de jad

În timp ce săpau pămîntul dealurilor golaşe de lîngă Nan Cen, la aproape 100 km de Pekin, muncitorii au descoperit un impresionant tezaur din trecutul îndepărtat al Chinei: mormîntul prinţului Liu Şen, din dinastia domnitoare Han, şi al soţiei sale, Tu Van.

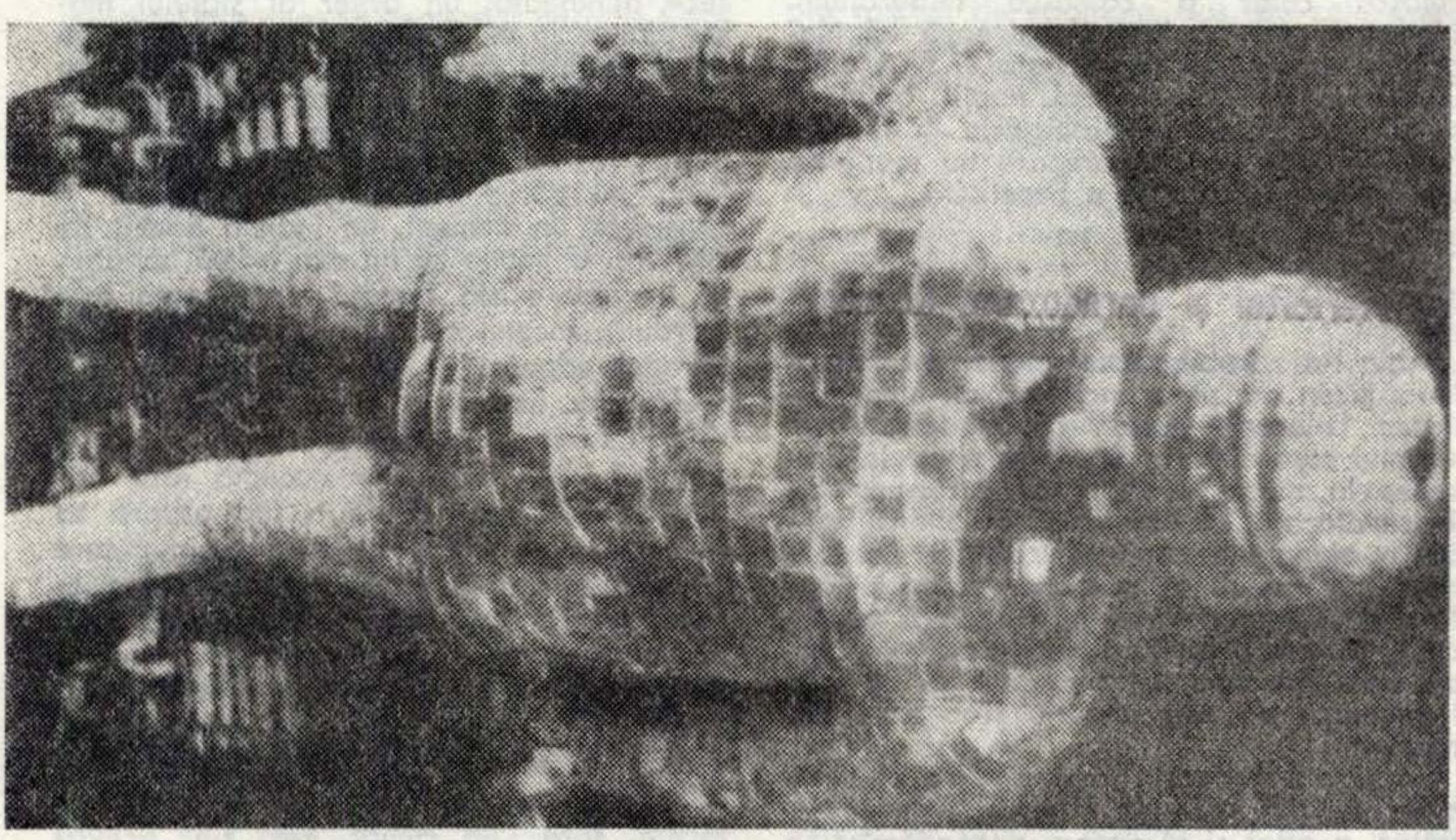

Cei două mii de ani care s-au scurs de la înhumarea princiarei perechi le-au transformat trupurile într-o pulbere fină, dar nu au alterat cu nimic veşmintele lor funerare. Şi nici nu-i de mirare, deoarece Liu Şen şi Tu Van, au fost îmbrăcaţi în jad, din creştet pînă în tălpi. Expresia trebuie înţeleasă în sensul ei cel mai propriu: începînd cu capul şi sfîrşind cu picioarele, cei doi defuncţi au fost învăluiţi într-un fel de zale, alcătuite din mii de pătrate ale pietrei semipreţioase, cusute unele de celelalte prin fire de aur.

Împreună cu celelalte obiecte găsite în mormînt, veşmintele de jad reprezintă o fascinantă ilustrare a înaltului nivel la care ajunseseră anticii artişti ai Chinei.

Urmaşul răzvrătitului

La sfîrşitul lunii septembrie a.c. încetarea din viaţă a lui Parkin Christian, în vîrstă de 87 ani, a fost anunţată de presa din cele mai diverse ţări, deşi defunctul nu se remarcase nici printr-o activitate deosebită, nici prin calităţi ieşite din comun şi nici măcar prin avere sau poziţie socială. Întreaga sa viaţă, Christian şi-a petrecut-o ca modest locuitor al insulei Pitcairn, un petec de pămînt pierdut în părţile sudice ale Oceanului Pacific.

Dar tocmai această insulă reprezintă cheia ciudatei celebrităţi a celui decedat de curînd: la Pitcairn s-au refugiat, în 1790, o parte dintre răsculaţii de pe faimoasa navă britanică BOUNTY **. Căsătorindu-se cu femei băştinaşe, marinarii englezi au „colonizat" insula, cei mai mulţi dintre descendenţii lor rămînînd pînă astăzi acolo.*

Meritul lui Parkin Christian? Acela de a fi cel mai vîrstnic descendent al lui Fletcher Christian, unul dintre conducătorii răscoalei de pe BOUNTY.

* Vezi „Magazin istoric", nr. 3 (48), 1971.

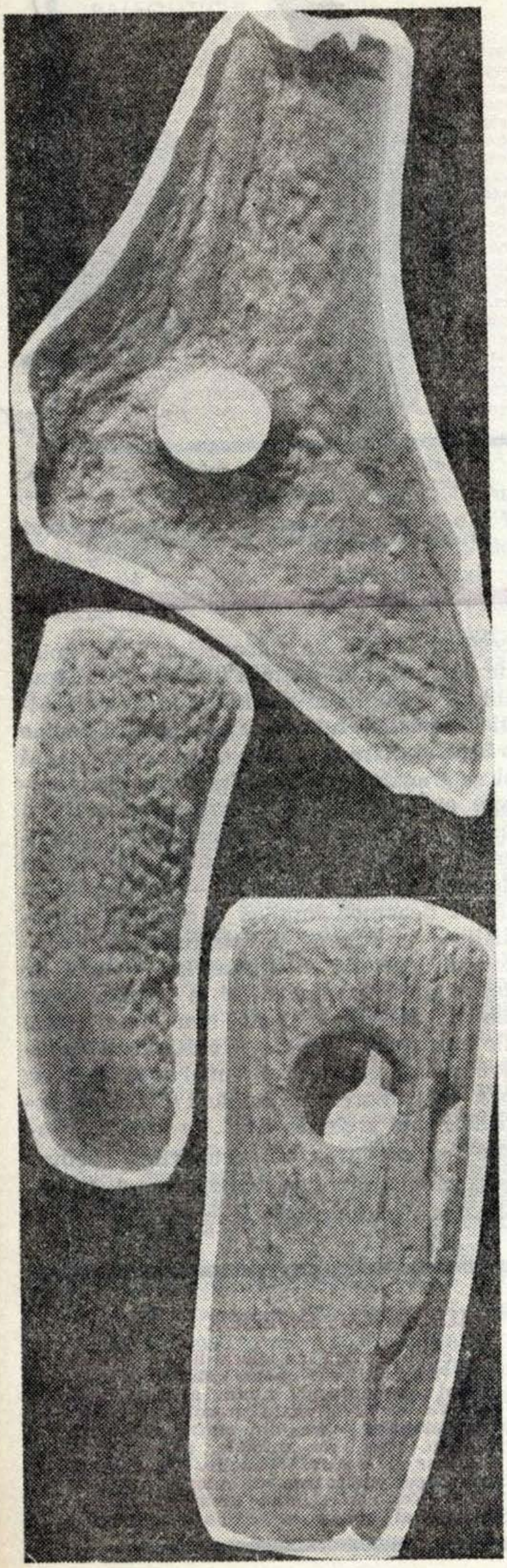

Saltul spre noua epocă a pietrei

V. BORONEANȚ

Construirea sistemului hidroenergetic și de navigație de la Porțile de Fier, care — după șapte ani de activitate clocotitoare — a căpătat contururile distincte ale unei mărețe construcții socialiste, a antrenat cercetarea complexă a zonei lacului de acumulare. A luat ființă la Academia R. S. România „Grupul de cercetări complexe Porțile de Fier". 14 colective, alcătuite din geologi, geografi, biologi, botaniști, paleontologi, antropologi, etnografi, economiști, folcloriști, lingviști etc., studiază trăsăturile specifice acestei zone ce va fi acoperită de ape. Colectivul arheologic și-a început lucrările încă în 1964 sub conducerea regretatului profesor C. S. Nicolăescu-Plopșor. Împreună cu Muzeul Porților de Fier din Turnu Severin i-a revenit importanta sarcină de a scoate la iveală și de a pune în valoare bogatul tezaur istoric din această zonă. An de an cercetările s-au amplificat, iar rezultatele nu au întîrziat să apară.

PALEOLITIC

— sau epoca veche a pietrei. Are o „vîrstă" foarte mare : circa un milion de ani. Este perioada metamorfozelor hotărîtoare în procesul de antropogeneză; datorită particularităţilor remarcate, ea a fost împărţită în trei mari epoci : paleoliticul inferior, mijlociu şi superior.

Această porţiune a culoarului Dunării, cu chei prăpăstioase, adînc săpate în calcar, îşi merită, pe bună dreptate, epitetul de „poartă" a Europei de Sud-Est. Aici se infiltrează ultimele semne ale florei şi faunei mediteraneene, cresc smochinul şi chiparosul ; laleaua galbenă se caţără pe pereţii abrupţi şi stîncoşi ai „cazanelor", iar vipera cu corn şi scorpionul se simt la ei acasă.

Pe aici au trecut sau au trăit de-a lungul mileniilor oamenii epocilor dintîi ale societăţii umane. Peşterile bogate în faună, adăposturile naturale, terasele ferite au fost locuite de om încă din timpul ultimei glaciaţiuni Würm (cca 120 000-25 000 î.e.n.). Descoperirile de la Păzarişte. Vodneac, de la Peşterile Climente, ilustrează acest fapt. Nenumărate dovezi de locuire au fost găsite din neolitic, prin cercetările de la Cuina Turcului, Dubova, Ostrovul Banului, Gura Văii, Liubcova, Gornea ; din epoca bronzului — la Moldova Veche ; din cea a fierului — pe Ostrovul Şimian, Moldova Veche şi Ieşelniţa ; de asemenea, din epoca romană şi romano-bizantină — la Dierna (Orşova de azi) Gornea şi la Ostrovul Banului, Peştera Veterani.

O primă sinteză a datelor culese pînă acum permite o concluzie deosebit de importantă : **din paleolitic şi pînă în vremea noastră, zona Porţilor de Fier a fost populată fără întrerupere.**

Se retrag gheţarii, vin cerbii

Obiectul însemnărilor noastre îl va constitui însă cercetarea perioadei de tranziţie dintre cele două epoci ale pietrei : epipaleoliticul. Studiile din ultimul timp, datele obţinute prin cercetările de la Porţile de Fier, arată că între paleoliticul superior şi neolitic nu a existat nici un gol. În epipaleolitic tradiţiile epocii anterioare continuă, adaptate însă la condiţiile noi. Ca urmare a retragerii spre nord a liniei ultimei glaciaţiuni Würm, clima se îndulceşte, pădurile de foioase iau locul celor de pin, ursul de peşteră dispare şi în locul lui se înstăpînesc cerbul şi mistreţul. Albia Dunării se adînceşte şi pescuitul devine o îndeletnicire curentă ; omul se adaptează şi se transformă suind încă una din treptele evoluţiei sale. Alternarea climatului umed cu cel secetos determină intensificarea activităţii de culegător, dobîndirea deprinderii de recoltator, — ipostază distinctă deoarece implică o anumită perioadă de coacere a fructelor şi seminţelor — apoi de depozitar de alimente. De la această etapă pînă la una din cele mai mari manifestări ale experienţei umane — cultivarea primitivă a plantelor — nu a mai fost decît un pas. Ca urmare a schimbării climei, a condiţiilor mai grele de vînat, se produce, paralel cu creşterea preocupărilor pentru asigurarea hranei vegetale, efortul de îmblînzire şi domesticire a animalelor.

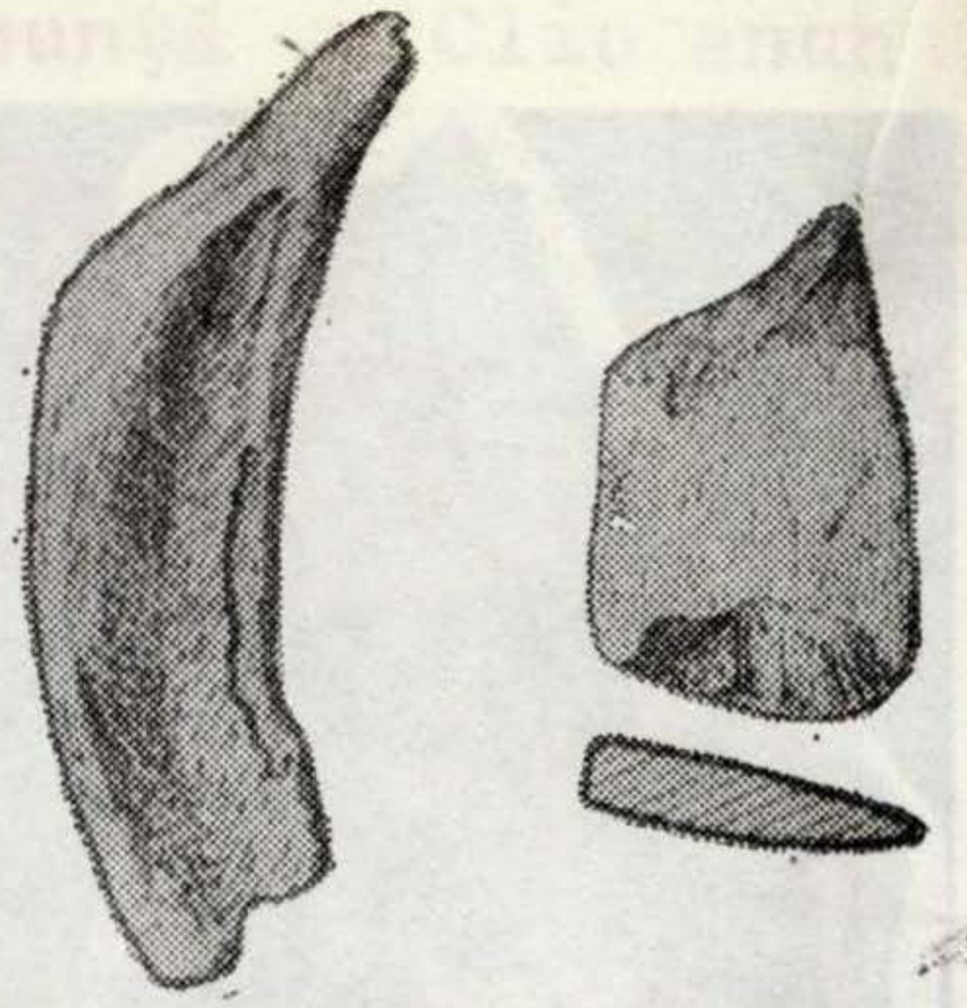

Unelte din colţi de mistreţ (răzuitoare ; cultura Schela Cladovei, aşezarea Icoana)

In p. 47 : săpăligi din corn de cerb (cultura Schela Cladovei, aşezarea Icoana)

PALEOLITICUL INFERIOR

— cu o durată de circa nouă sute de mii de ani, este epoca celor dintîi oameni : arhantropi. Acum apar primele unelte confecţionate grosolan, adesea numai prin lovire, din piatră sau lemn; crengi, oase de animale, neprelucrate, servesc şi ele drept unelte. Omul se ocupă cu vînătoarea şi culesul plantelor sălbatice, comestibile. Elementul senzaţional al epocii este folosirea focului.

PALEOLITICUL MIJLOCIU

— cu o „vîrstă" mult mai mică : circa cincizeci de mii de ani. Este epoca omului de Neanderthal, superior celui precedent : homo erectus. El produce artificial focul, își face locuințe în peșteri, dar își amenajează și sălașe ad-hoc. Este vînător și culegător, înzestrat însă cu o „trusă" de unelte, restrînsă ca tipuri, dar cu o mai mare eficacitate, datorită calității cioplirii. Omul de Neanderthal este, se pare, făuritorul suliței din lemn — după unele indicii și al celei cu vîrf de piatră ; știe să vîneze prin hăituială, dar și direct, marile animale. Datorită diversificării activităților, capacitatea craniană a omului de Neanderthal este sensibil superioară în comparație cu a omului anterior lui ; gîndirea abstractă se dezvoltă și apar primele ei manifestări : practicile funerare, cele mai vechi înmormîntări.

Cercetările de la Schela Cladovei, Turnu Severin, Ostrovul Banului, de la Gura Văii și terasa din fața peșterii Veterani, de la Dubova au permis strîngerea unui material arheologic cu particularități distincte : unelte din corn de cerb, unelte din piatră pentru confecționarea cărora se folosește intens cuarțul în detrimentul silexului. Numărul mare de unelte din corn de cerb, pentru scormonit ori săpat pămîntul, îndreptățește formularea opiniei că avem de-a face cu o cultură materială în care se dezvoltă cultivarea primitivă a plantelor. E drept, unelte din corn de cerb se întîlnesc și în alte culturi anterioare, dar cu o altă funcționalitate.

Toate aceste așezări sînt situate în condiții propice omului : pe malul Dunării, pe soluri nisipoase, de origine fluvial-eoliană, în locuri adăpostite de curenți, aproape de o sursă de apă potabilă și cu vaduri bune de pescuit. Pe șantierul de la Icoana au fost găsite mai multe brăzdare din corn de cerb, alcătuite din două părți : una activă, „talpa", care intra în pămînt și o alta, „piciorul", prevăzută cu una sau două găuri ce serveau la montarea piesei într-o coadă de lemn. Aceste piese — pînă acum primele din epocă — completează inventarul uneltelor folosite de cei dintîi cultivatori : scormonitoare, pentru scoaterea rădăcinilor (asemănătoare cu plantatoarele folosite și acum) și săpăligi, simple sau cu gaură de înmănușare făcute tot din corn de cerb.

Numărul și tipurile de unelte descoperite sînt în funcție de etapa respectivă, pentru că în evoluția culturii materiale epipaleolitice din zona Porților de Fier, pe care am numit-o cultura Schela Cladovei, distingem mai multe etape. O primă etapă a fost scoasă în evidență prin săpăturile de la Veterani, unde, pe lîngă unelte de silex caracteristice, apar primele unelte de scormonit pămîntul necesare recoltării. Într-o etapă următoare, uneltele de silex devin rare, cele de cuarțit predomină și — foarte important — se descoperă brăzdarul. În ultima fază, cunoscută pînă acum la Schela Cladovei, Ostrovul Banului și Icoana apare vatra de foc, special amenajată cu gardină de piatră ; în jur s-au găsit urme ce semnifică înmormîntări rituale. Din inventarul uneltelor nu lipsesc nici sulele și spatulele din os sau corn pentru confecționarea îmbrăcămintei ; pumnale din corn sau os, folosite ca arme sau pentru sacrificarea animalelor, răzuitoarele din colț de mistreț pentru curățirea peștilor sau vegetalelor.

Solul fluviatil, cu destulă umiditate și ușor de lucrat de pe malul Dunării, a putut oferi condiții prielnice pentru o cultivare primitivă a plantelor. Numărul mare de unelte de lucrat pămîntul din corn de cerb, cît și varietatea lor ca formă și mărime, vin să demonstreze că între sfîrșitul mileniului VIII (ultimul mileniu al epocii epipaleolitice) și începutul mileniului VI î.e.n. se ajunsese la o avansată etapă de cultivare primitivă a plantelor. Trecerea de la săpăliga cu unul

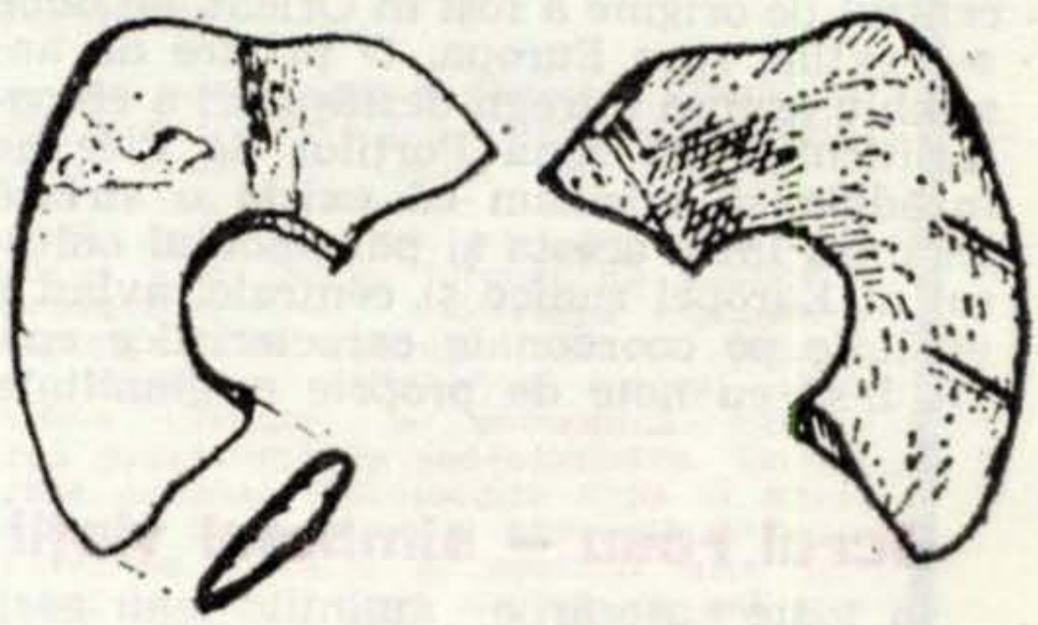

Pandantiv din colț de mistreț (cultura Schela Cladovei, așezarea Icoana)

sau două capete active, la brăzdare reprezintă saltul epocii, în fapt deschiderea drumului spre societățile agricole ale neoliticului. Analizele de sporo polen efectuate de cercetătorul M. Cîrciumaru au indicat aspecte de polen de graminee în evoluție spre „cerealia".

PALEOLITICUL SUPERIOR

— de la circa cincizeci de mii, la circa zece mii de ani î.e.n. Este perioada lui homo sapiens (omul înzestrat cu raţiune), urmaşul direct al omului de Neanderthal, şi a ultimului stadiu din lungul proces de antropogeneză. Se consideră că în această etapă omul este pe deplin format, deoarece la solicitările şi presiunile mediului natural şi social nu se mai produc transformări în structura sa fizică ; adaptările sînt de ordin cultural. Homo sapiens fossilis este reprezentat prin mai multe tipuri : omul de Combe-Capelle, de Cro-Magnon, Grimaldi, Chanselade, Staroselije, care prefigurează viitoarele trunchiuri rasiale : europoid, negroid, mongoloid. Omul îşi manifestă spiritul de inventivitate şi adaptare, urcînd încă o treaptă pe scara civilizaţiei — trecerea de la stadiul de culegător la acela de cvasicreator al mijloacelor de hrană : cultivarea primitivă a plantelor. „Trusa" uneltelor se îmbogăţeşte prin diversificarea tipurilor şi născocirea unor tehnici noi, superioare ; exclusivitatea pietrei, ca materie primă, este la apogeu. Apar deja noi surse : osul, cornul, fildeşul. Cultul morţilor se răspîndeşte prin generalizarea înmormîntărilor cu folosirea intensă a ocrului roşu. Elementul senzaţional al epocii : apariţia artei rupestre, populareа celor două Americi.

Prin cercetările de la Porţile de Fier s-au descoperit, pentru prima dată, acest tip de unelte, ca element component al unei culturi materiale cu caractere proprii bine conturate. Cercetările viitoare şi studiile de laborator vor avea sarcina de a stabili dacă trecerea spre agricultură şi-a avut originea în Europa şi apoi a trecut în Orientul apropiat şi mijlociu sau, dimpotrivă, centrul de origine a fost în Orient, de unde s-a extins spre Europa. O privire de ansamblu asupra întregii desfăşurări a epipaleoliticului din zona Porţilor de Fier ne îngăduie să afirmăm că există o strînsă legătură între acesta şi patrimoniul cultural al Europei sudice şi centrale, avînd o evoluţie pe coordonate caracteristice epocii, însă cu note de proprie originalitate.

Ocrul roşu — simbolul vieţii

În toate aşezările amintite s-au găsit vetre de foc, plasate în gropi naturale ori săpate. Cele mai importante sînt cele de la Schela Cladovei şi de la Ostrovul Banului : au o formă dreptunghiulară sau pătrată, mărginite cu gardină de piatră. În jurul lor s-au descoperit şi pietre mari de rîu cu suprafaţa uzată, de unde se vede că au fost folosite îndelung pentru zdrobirea seminţelor şi boabelor. Prezenţa vetrelor indică un accentuat proces de „sedentarizare", în deplină concordanţă cu trecerea omului la stadiul de cultivator.

În gospodăria omului din această perioadă vetrele erau — dacă se poate spune aşa — punctul polarizator al „casei". Aici se zdrobeau seminţele, se despica vînatul, se pregătea mîncarea şi tot aici — potrivit unui ciudat ritual — la o adîncime foarte mică se îngropau morţii.

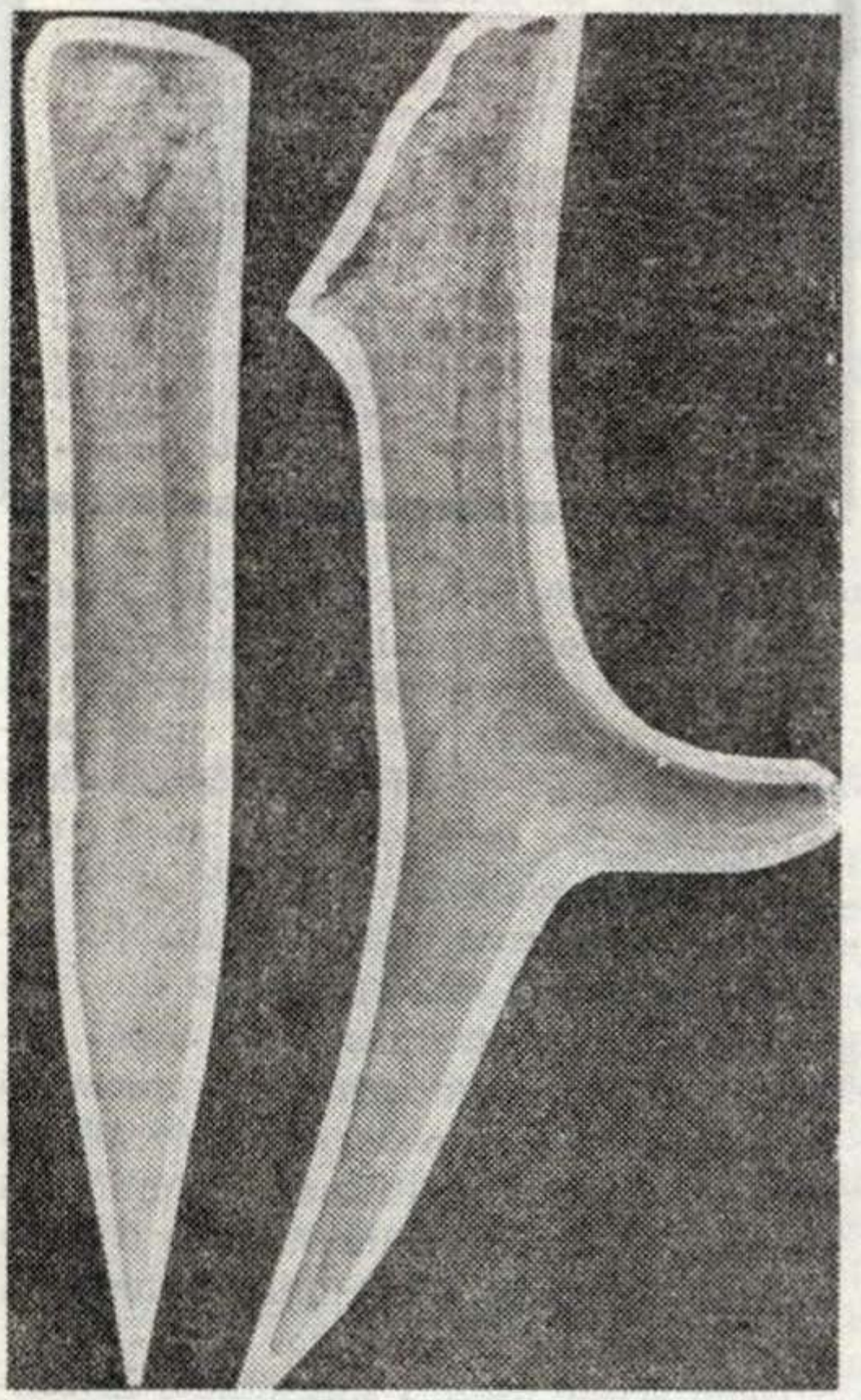

Sulă şi străpungător (cultura Schela Cladovei, aşezarea Ostrovul Banului)

În aşezările de la Icoana şi Schela Cladovei s-au găsit mai multe morminte de adulţi şi copii. Înmormîntările se făceau în jurul vetrelor, în alte aşezări — în jurul locuinţelor. Potrivit unui cult al sîngelui, tradiţie continuată din epoca paleolitică, morţii erau presăraţi cu ocru roşu*, iar unora li se puneau în mormînt şi vîrfuri de săgeţi de os. Numărul mare de morminte găsite la Schela Cladovei relevă

* Ocru : depunere de hidroxizi de fier de culoare galbenă, brună sau roşie, în zonele de alterare a zăcămintelor metalifere sau ale rocilor cu minerale ferifere. Acest oxid se foloseşte de obicei ca pigment la prepararea unor vopsele minerale. În vechime, ocrul roşu era considerat ca simbol al vieţii, fapt pentru care era folosit în mod ritual, la înmormîntări.

existența unui cult al strămoșilor, posibil tocmai prin permanența unui șir de generații pe aceleași locuri. Refacerea vetrelor de foc — de mai multe ori pe același loc — fapt atestat de cercetările de la Schela Cladovei și Ostrovul Banului — argumentează această concluzie. Studiul antropologic întreprins de dr. Dardu Nicolăescu-Plopșor arată că oamenii acestor așezări erau coborîtori din ramura orientală a tipului de „Cromagnon", care a populat regiunile noastre în vremea paleoliticului superior.

Pentru arheologia epocii epipaleolitice, un deosebit interes îl prezintă și obiectele de artă descoperite în această zonă. În așezările de la Veterani, Icoana, Schela Cladovei, Ostrovul Banului, s-au găsit multe pumnale și săpăligi, obiecte de cult sau de podoabă, ornamentate cu motive geometrice sau cu crestături. Prezența lor în perioada de tranziție către epoca nouă a pietrei atestă continuarea tradițiilor artistice ale paleoliticului superior pînă la sfîrșitul epipaleoliticului. Unele elemente au ajuns pînă în epoca neolitică, în care și-au găsit o largă aplicație în ceramică. Pandantivele confecționate din dinți de mistreț și colierele din melci, din specii indigene sau mediteraneene, îmbogățesc dovezile despre preocupările pentru confecționarea de podoabe. Cantitățile mari de ocru roșu și cele de ocru galben, aflate în așezări, nu pot fi puse numai pe seama practicării străvechiului cult al morților. Credem că oamenii din această zonă practicau tatuarea pielii. Cu ocru roșu se vopseau bolovanii de rîu, cărora li se acordau astfel semnificații magico-artistice.

Descoperirile de pînă acum din epoca epipaleolitică completează tabloul evoluției societății omenești pe teritoriul țării noastre și al continentului european. Cultura Schela Cladovei prezintă, prin caracterul tipurilor de unelte, obiecte de artă, sistem de înmormîntare, trăsături care o individualizează în cadrul descoperirilor din această epocă, dovedind că șirul invențiilor umane nu se încheie în Europa o dată cu sfîrșitul paleoliticului superior, ci continuă pînă în pragul neoliticului. Mărturiile găsite relevă că spațiul țării noastre s-a aflat în zona în care spiritul inventiv al omului, emulat de nevoile cotidiene ale existenței sale, a găsit îndeletniciri și tehnici noi permițînd saltul spre noua epocă a pietrei — neoliticul. Totodată ele fac mai ușor de înțeles pe acelea de pe malul iugoslav al Dunării, numite miracolul de la Lepenski Vir.

MEZOLITIC

— este perioada de trecere spre epoca nouă a pietrei, numită de specialiști și epipaleolitic ; vîrsta ei : circa trei mii patru mii cinci sute de ani. Procesul de antropogeneză se încheie în această perioadă, o dată cu apariția lui homo sapiens recens. Ghețarii ultimei glaciațiuni se topesc, clima se încălzește, iar omul cucerește noi spații, ajungînd în Scandinavia, Japonia și Australia. Homo sapiens recens inventează noi tehnici pentru confecționarea uneltelor sale ; arcul cu săgeata se generalizează fiind principala armă de vînătoare ; pescuitul devine o îndeletnicire curentă, acum sînt inventate monoxila (un fel de barcă, scobită în trunchiul unui copac) plasa de pescuit, undița ; este domesticit cîinele. Ca efect al începutului de sedentarizare, dar și al evoluției gîndirii abstracte, apar primele cimitire Manifestările artistice evoluează pe linia schematizării și simbolizării ; are loc o diversificare a mijloacelor de expresie : apare o mare varietate de gravuri și picturi policrome pe stîncă, în special în Africa ; culorile preferate sînt roșul, galbenul, cafeniul ; tematica, una singură : vînătoarea. Locuințele sînt organizate în peșteri, dar și în construcții ridicate în aer liber ; apar primele vase de piatră și chiar de ceramică (Africa). În dezvoltarea istorică a diferitelor regiuni și ținuturi geografice, se produc diferențieri.

NEOLITIC

— sau epoca nouă a pietrei. „Vîrsta" ei: de la anii șapte mii (după unii specialiști două mii cinci sute) pînă la trei mii î.e.n. În această perioadă, omul face noi pași pe scara evoluției sale. Noua formă de economie productivă — cultivarea plantelor (orzul, grîul, bobul, mazărea, lintea) și creșterea animalelor (capra, oaia, vitele cornute) — determină adîncirea procesului de sedentarizare. Teritoriile ocupate sînt locuite dens și durabil. Cu toate acestea, procesul de mișcare, de amestec și contact între triburi, continuă dînd naștere la noi sinteze culturale. Uneltele din piatră șlefuită se diversifică foarte mult. Apar, de asemenea, tehnici noi în această direcție. Inovațiile fundamentale ale epocii : ceramica, roata, țesutul. În căutarea unor noi surse de materii prime, omul află frumusețea — mai tîrziu și utilitatea — metalului ; aurul, argintul, arama sînt folosite în mod incidental. Arta cunoaște un stadiu nou : ceramica pictată policrom, reprezentări antropomorfe și zoomorfe din lut ars, os și piatră. Diferențierile în dezvoltarea istorică a diferitelor regiuni și arii geografice se accentuează.

Glosar întocmit de E.P.

La Porțile de Fier

Miracolul de la Lepenski Vir

În defileul Porților de Fier, pe țărmul iugoslav, arheologii au făcut o descoperire senzațională. Într-o vale destul de restrînsă ca suprafață — lungimea ei nu depășește 170 metri — îngropată între stînci și munți împăduriți, ei au aflat urmele uneia dintre cele mai vechi culturi neolitice ale Europei ; micul sat dezgropat se numără printre cele dintîi așezări ale acestei perioade pe continent.

Faza cea mai veche ilustrată de vestigiile găsite aici, începînd din 1965, de un grup de eminenți arheologi iugoslavi în frunte cu Dragoslav Srejovici, datează de aproape opt milenii. Primele locuințe sînt anterioare cu 5 800 ani erei noastre ; cultura Lepenski Vir a dăinuit timp de peste un mileniu, aproximativ pînă în 4 700 î.e.n. (ea fiind urmată de o altă cultură materială, denumită Starcevo).

Locuințele satului neolitic erau grupate în jurul unei piețe centrale, servind desigur și ca loc de adunare a comunității primitive. Reconstituirea lor indică existența unui acoperiș puternic înclinat.

Două din capetele bizare create de oamenii de la Lepenski Vir. E vorba, după unele presupuneri, de cele mai vechi sculpturi din Europa

Drept pereți, serveau pieile de animale, întinse între stîlpii de susținere și grinda superioară. În general, casele erau astfel orientate, încît vînturile puternice, care băteau dinspre răsărit, să nu lovească intrarea.

Printre obiectele descoperite în locuințe, o amprentă singulară o au cele de artă. „Materia primă" folosită pentru crearea lor o constituiau bolovanii și pietrele de gresie șlefuite de valurile Dunării. Sculptorii primitivi au urmărit să păstreze structura pietrei așa cum a format-o apa, dar au intervenit pentru a-i da viață, cu o mare originalitate. S-au născut astfel capete de oameni și de animale extrem de interesante, deși foarte bizare. Cu mijloace simple au fost realizate opere care impresionează atît pe specialiști, cît și pe nespecialiști și se bucură astăzi de o binemeritată celebritate. Alte lucrări artistice sînt plăcile de gresie incizate, cu motive foarte stilizate, despre care se crede că reprezintă fie oameni, pești sau episoade de vînătoare, fie simple ornamente.

Această artă s-a format desigur și prin influențe exterioare ; valea fiind închisă dinspre uscat, singura cale a pătrunderii acestora a fost Dunărea. Mai important însă decît înrîuririle dinafară, a fost aportul specific al omului de la Lepenski Vir, condiționat desigur de împrejurările materiale concrete în care a creat.

Uneltele de muncă ilustrează ocupația locuitorilor așezării. Sînt arme de vînătoare și mijloace de pescuit, de forme destul de variate. Oasele și coarnele de cerb ofereau un material adecvat pentru confecționarea acestora. Desigur că, pe lîngă pescari și vînători, oamenii erau aici și culegători. Este probabil că vînătoarea le apărea drept cea mai valoroasă dintre aceste ocupații. O dovedesc o serie de morminte, unde alături de oseminte erau așezate cranii și coarne de cerb, poate pentru a celebra iscusința și curajul morților.

Un straniu „mit al capului" este tipic pentru așezare. În mormintele aflate de obicei chiar în cuprinsul casei, sînt îngropate capete fără trup sau trupuri fără capete. Pentru cea dintîi ipostază, putem presupune o explicație : e vorba de înmormîntarea doar a capului și aruncarea trupului în Dunăre, datorită spațiului restrîns de care dispunea întreaga așezare, izolată între codri inaccesibili și apa marelui fluviu. În ce privește corpurile înmormîntate fără cap, nu cunoaștem încă tîlcul acestui obicei ciudat.

Nici semnificația bolovanilor mari, aproape sferici, fixați în sol în apropierea vetrelor din locuințe, nu și-a găsit încă dezlegarea. Liniile figurate pe ei aduc cu niște raze și în acest caz ar fi vorba de un simbol al cultului solar, atît de răspîndit pe atunci.

O ultimă observație. În construcția locuințelor se constată că forma de trapez joacă un rol important, atît în ce privește aspectul temeliilor, cît și al fațadelor. Explicația trebuie căutată în formele de relief înconjurătoare. Atît valea în care era situat satul, cît și muntele care se vede drept în față, pe malul opus al Dunării, sînt trapezoidale (vezi clișeul de mai jos). Constructorii au imitat astfel natura, așa cum artistul prelucrează formele lucrurilor din jurul său.

Forma de trapez a temeliilor caselor reproduce forma similară a văii în care se află așezarea, ca și a muntelui de pe malul opus

Mesajele străvechii culturi materiale de la Lepenski Vir sînt încetul cu încetul descifrate, dezvăluind aspecte noi și originale. O cultură izolată, cu o singură fereastră spre lumea dinafară și aceea spre Dunărea învolburată.

I. M. ȘTEFAN

Împotriva tuturor privilegiilor!

MARCEL WILLARD

Istoria Franței a cunoscut, în deceniile care au urmat Comunei din Paris, cîteva procese sociale celebre, în care revoluționarii acuzați au devenit acuzatori, demascînd cu curaj racilele regimului burghez reinstaurat prin teroare sîngeroasă. Printre eroii acestor confruntări judiciare, s-au numărat luptători de seamă pentru cauza clasei muncitoare: Louise Michel (1830-1905) și Jules Guesde (1845-1922), despre care s-au scris pagini emoționante. Activitatea lor s-a desfășurat în epoca de mari frămîntări sociale din ultimele decenii ale veacului trecut și începutul veacului nostru, cînd clasa muncitoare, conștientă de interesele sale și de misiunea ei istorică, s-a manifestat ca o forță politică independentă și revoluționară, desfășurîndu-și cu avînt lupta împotriva burgheziei.

Juristul de renume Marcel Willard și-a închinat întreaga viață susținerii cauzei luptătorilor comuniști și antifasciști; el este binecunoscut ca apărător al marelui Gheorghi Dimitrov, în cadrul înscenării de tristă memorie de la Leipzig. Fragmentele ce urmează sînt extrase din prima ediție a cărții La défence accuse (Apărarea acuză), **apărută în anul 1938 în Editions Sociales Internationales.**

...Comuna, proletariatul parizian la putere. Victoria primului stat al dictaturii proletariatului, apoi izolarea și înfrîngerea. Decimarea completă de către ferocitatea versailleză. Moartea eroică a lui Delescluze, Millière, Varlin și a atîtor altora. Măcelul și execuțiile fără judecată. 20 000 morți. 50 000 arestați. Abjecția presei calomniatoare. 26 consilii de război — 26 mitralieri judiciare. Toate acestea sînt prea cunoscute ca să revenim asupra lor. *

* Vezi „Magazin istoric", nr. 2, 3, 4/1971.

Tribun al revoluției : Jules Guesde

◀ *Învățătoare, scriitoare, comunardă : Louise Michel*

O barieră de flăcări

O femeie arestată reușise să schimbe cu revoluționarul Ferré cîteva scrisori. A fost denunțată, transferată la Arras, apoi, după executarea lui Ferré, adusă la Versailles — în fața judecătorilor militari. Această femeie, Louise Michel era deseori numită „fecioara roșie", pentru că amintea prin eroismul ei de Jeanne d'Arc, supranumită „fecioara din Orleans." *

Admirabilă figură de luptătoare, ea părăsise condeiul în favoarea puștii. În fruntea unui batalion de femei, era prima la asalt și cea din urmă care rezista pe baricade. A scăpat de moarte. În închisoare, printre condamnații de drept comun, ea află de soarta tovarășilor ei de arme. Nu își pierde însă cumpătul.

La 16 decembrie, compare în fața Consiliului de război. Oare se va arăta prudentă, apărîndu-și viața sau încredințînd unui avocat grija de a vorbi în favoarea ei, pentru a solicita indulgența ?

Nu ! Își înfruntă judecătorii. Refuză orice compromis. Nu își apără propria persoană, ci cauza căreia și-a dedicat existența, cauza revoluției. Își ia întreaga răspundere, revendică cinstea de a fi comis actele care i se impută.

„Nu vreau să mă apăr !" strigă ea : „nu vreau să fiu apărată ! Aparțin trup și suflet Revoluției sociale".

Mai mult : ea atacă, demască pe autorii masacrelor, glorifică poporul care s-a apărat ; se declară solidară cu toți frații ei de luptă.

„Îmi reproșați că am participat la execuția generalilor ? La aceasta răspund : da ! ; dacă aș fi fost la Montmartre cînd au vrut să tragă în popor, nu aș fi șovăit să trag eu însumi în aceia care dădeau asemenea ordine. În ceea ce privește incendierea Parisului, da, am luat parte la ea. Voiam să ridic o barieră de flăcări în calea invadatorilor din Versailles. Nu am complici. Am acționat din proprie inițiativă".

Comisarul guvernului, căpitanul Dailly, cere pedeapsa cu moartea. Ea răspunde printr-o sfidare eroică : „Ceea ce pretind de la voi, care spuneți că reprezentați un Consiliu de război, care vă dați drept judecătorii mei, este cîmpul de la Satory, unde au căzut frații mei. Trebuie să fiu înlăturată din societate ? Vi se spune să o faceți ? Ei bine, procurorul are dreptate. Din moment ce, după cum se pare, o inimă care bate pentru libertate nu are dreptul decît la puțin plumb, îmi cer partea mea ! Dacă mă lăsați să trăiesc, nu voi conteni să cer răzbunare".

Președintele, care se sufocă, îi retrage cuvîntul.

„Am terminat, încheie ea ; dacă nu sînteți niște lași, ucideți-mă !"

Judecătorii militari ezită. Nu se încumetă să condamne la moarte pe această acuzatoare neîmblînzită : pedeapsa pe care o pronunță este deportarea.

„Pe mine trebuie să mă loviți !"

În Noua Caledonie, devotamentul ei față de deportați și de băștinași impune respect și admirație. În 1879, refuză grațierea care i se oferă ; nu se va întoarce decît o dată cu ceilalți comunarzi. Dar republica și socialismul au cîștigat teren ; poporul cere amnistia ; aceasta este votată la 11 iulie 1880.

Abia s-a întors Louise Michel pe pămîntul Franței și își ia din nou în primire un post în lupta proletariatului. În ianuarie 1882, este condamnată la 15 zile închisoare. Un an mai tîrziu, la 9 mai 1883, cînd o criză economică a agravat mizeria și șomajul maselor, ia parte la o mani-

* Vezi „Magazin istoric", nr. 8/1970.

festație a celor fără de lucru ; este pusă sub urmărire în mod calomnios pentru „incitare la jaf". La 21 și 22 iunie este adusă în fața tribunalului. Și de data aceasta, nepăsătoare față de propria ei soartă, ia hotărît apărarea tovarășilor ei :

„Veți avea de judecat un proces politic. Mie mi se atribuie rolul de acuzată principală ; îl accept. Dacă în ochii voștri există o vinovată, eu sînt aceea și numai eu. Pe mine trebuie să mă loviți, numai pe mine. De multă vreme — cu toții o știți — mi-am sacrificat propria mea persoană.

Nu vreau altceva decît revoluția. În slujba ei voi fi întotdeauna, ei îi aduc salutul meu".

Este condamnată la șase ani închisoare. Exemplul revoluționarei nu s-a pierdut. Amintirea ei a inspirat eroinele atîtor lupte muncitorești.

„Condamnările mă onorează!"

În vremea Comunei, Jules Guesde avea 26 ani. Credincios tradițiilor iacobine, republican combativ, e arestat în iulie 1870. Ia cu înflăcărare partea comunarzilor și articolele sale, calificate drept „apologii ale unor fapte criminale", duc la condamnarea sa, la 22 iunie 1871, la cinci ani închisoare. Părăsește Franța lui Thiers și se refugiază în Elveția, apoi în Italia, așteptînd prescrierea osîndei.

S-a întors la Paris în 1876, cînd capitala franceză cunoștea domnia reacțiunii. Scrie la ziarul „Droits de l'homme", pe urmă la ziarul „Le Radical". Inițiază și este redactorul șef al publicației „Egalité".

În 1878, la Paris trebuia să aibă loc un congres muncitoresc internațional. Mai multe întruniri publice urmează să-l pregătească. Poliția interzice atît întrunirile cît și congresul. O parte dintre militanți, grupați în jurul lui Guesde, refuză să se plece, protestează și trec peste dispoziția autorităților : se hotărăște ca, la data fixată, între 2 și 12 septembrie, să se țină congresul. Dar în urma unei întruniri pregătitoare, pe care cei „refractari" au ținut-o în ciuda opreliștii autorităților, organizatorii sînt arestați. La 24 octombrie, douăzeci și trei dintre ei sînt aduși în fața celei de-a zecea camere corecționale.

Jules Guesde este interogat. Declară că toate condamnările sale îl onorează și că se miră că una dintre ele lipsește din cazierul său judiciar ; revendică întreaga răspundere de a fi colaborat la organizarea congresului interzis ; denunță cu asprime provocările polițienești. Pronunță apoi o pledoarie de apărare colectivă, care

Începînd din 1880, în fiecare an, în ultima săptămînă a lunii mai, martirii Comunei sînt comemorați la Zidul Federaților din cimitirul Père-Lachaise

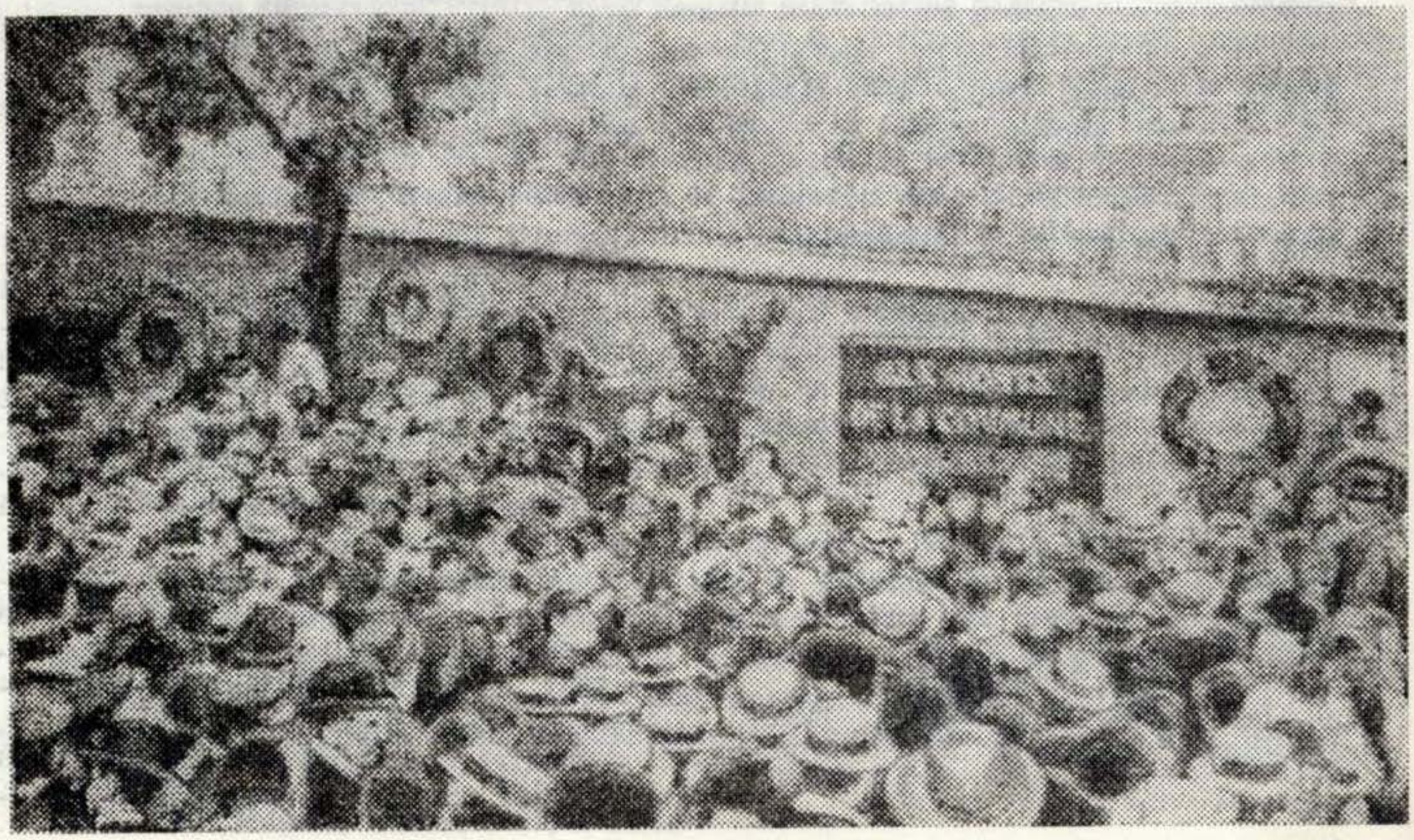

constituie un model de iscusință, de combativitate. El nu se mărginește să justifice inițiativa celor 25 militanți care s-au împotrivit interzicerii congresului. Denunță încălcarea legalității comisă de poliție, de guvern împotriva Franței muncitoare.

„Se punea problema — declară el — să se stabilească în mod experimental dacă toți cetățenii, așa cum pretind unii, sînt într-adevăr egali în fața legii sau dacă, dimpotrivă, legea, făcută după concepția și spre folosul unei clase, interzice unora — celor săraci —, ceea ce îngăduie altora — celor bogați [...] Chiar și cu ușile închise, salariații n-au voie să facă ceea ce patronii lor fac la lumina zilei".

Guesde reamintește că drepturile omului nu mai sînt decît drepturile cîtorva oameni, drepturile privilegiaților, ale noilor stăpîni, deținătorii capitalului. În societatea întemeiată pe monopol și exploatare, „pe care numai o minoritate are interesul să o conserve, ordinea este o problemă de forță : arbitrariul și violența domnesc în voie".

Puterea publică a aruncat mănușa proletariatului, iar acesta o ridică. Puterea judiciară își poate dovedi fie independența, fie complicitatea. În acest ultim caz, salariații, tratați ca niște paria de către toate organele de stat, vor fi nevoiți „să se considere în afara legii și să acționeze în consecință". Situînd dezbaterea pe terenul politic, Guesde respinge cu ușurință sofismele procuraturii. Delictul imaginar al întrunirii era un pretext pentru a teroriza muncitorii și „a-i întoarce de pe calea socialistă și revoluționară" pe care porneau tot mai mult ; pretextul trebuia să justifice violența.

Este o lovitură care țintește în socialismul francez, „după exemplul, dacă nu din ordinul Germaniei prusace". Președintele tribunalului îl întrerupe. Guesde ripostează El își îndreaptă pledoaria împotriva tuturor privilegiilor.

„Vrem — proclamă el — ca fiecare om să se bucure în mod egal de patrimoniul umanității, care trebuie restituit umanității. Acesta este socialismul nostru, pe care îl supunem judecății voastre. Scopul său : eliberarea omului."

Concluzia lui este că o condamnare ar fi foarte imprudentă, căci trecînd Franța muncitoare în afara legii, aceasta ar pune clasa sacrificată în poziție de legitimă apărare.

Articol publicat de Jean Jaurès la aniversarea Comunei (18 martie 1907)

Guesde a fost condamnat la șase luni închisoare și 200 franci amendă iar ceilalți acuzați la pedepse mai mici. Procesul, apărarea colectivă a curajosului tribun, au avut un ecou considerabil în fabrici. S-a editat și o broșură, pe bază de subscripție publică. Din celula sa, Guesde a adresat tuturor oamenilor muncii (muncitori, țărani, meseriași) un manifest care îi chema să se unească împotriva „seniorilor pămîntului, industriei și comerțului", îndemnînd la crearea unui partid socialist bazat pe principii de clasă.

„Eu fac istorie și nu comit crime!"

Cinci ani mai tîrziu este creat Partidul Muncitoresc Francez. Guesde popularizează marxismul. El întemeiază puternica Federație din Nord. În septembrie 1882, ia cuvîntul în fața muncitorilor de la Montluçon-Commentry. Alături de Paul Lafargue este pus sub acuzare pentru îndemn la crimă, la jaf, la ură civilă. La 26 aprilie compare din nou în fața juriului.

(Continuare în p. 80)

CREANGA PUTREDĂ

TUDOR TEODORESCÚ-BRANIȘTE

ÎN CULISELE „CRIZEI DINASTICE" 1925-1930

Redacției revistei „Magazin istoric" i-au fost încredințate, prin C. Darie, cîteva din caietele nepublicate ale cunoscutului scriitor, ziarist și publicist Tudor Teodorescu-Braniște. Scrise — după unele indicii — în anii 1942-1944, deci în plin război, caietele aduse nouă se opresc asupra evenimentelor vieții politice din anii 1925-1930, perioadă de intense frămîntări politice întreținute de așa-numita „criză dinastică".

Cu ochiul ascuțit al gazetarului de înaltă clasă, cu capacitatea de investigație și sinteză a scriitorului pasionat de fenomenele sociale ale timpului său, autorul ne introduce în păienjenișul obscur al intereselor fals-patriotice ale principalelor partide și grupări politice burgheze angajate în cursa pentru putere. Creionînd tipuri și disecînd mobiluri și situații, autorul ne înfățișează o „lume" roasă de cancerul politicianismului burghez.

Coroborînd informația de culise cu analiza critică a faptului cotidian, cules din presă ori direct, ca martor ocular, autorul pune sub reflectorul său personajele marionetă ale „carlismului", dar și pe opozanții săi burghezi, nu cu mult mai onorabili.

Tudor Teodorescu-Braniște se întreabă cine sînt autorii „restaurației" și tot el găsește răspunsul, care constituie un aspru și sintetic rechizitoriu al politicianismului burghez.

Fără a fi istoric, Tudor Teodorescu-Braniște ne oferă, prin optica și cu informația sa — nu lipsită de limite — o savuroasă pagină a vieții politice din România în perioada dintre cele două războaie.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

De la funeraliile mătușii sale, regina Alexandra a Angliei, reprezentantul Hohenzollernilor din România plonja, la Paris, în chiar brațele roșcatei sale metrese : Elena Lupescu. De acolo, anunța că renunță — pentru a treia oară ! — la drepturile de moștenitor al tronului. Și, pentru ca „ruptura" să fie... definitivă, ex-principele român voia să nu i se mai știe nici măcar numele, luîndu-și un altul — dl. Carol Caraiman.

Scandalul, în germene încă înainte de plecarea din țară, se declanșează. Cercurile palatului intră în alertă. Grupările politice își reevaluează tăcerile, zîmbetele, proiectele. Dinastia intră în criză.

Încercările de a-l face pe Carol să renunțe la hotărîrea sa, nu dau rezultate. Ex-principele rămîne mai departe în voitul său exil de la Paris, iar Consiliul de Coroană, convocat „fulger" la Sinaia, hotărăște, în ultima seară a anului, decăderea prințului din drepturile sale de moștenitor al tronului și al Casei regale. În locul monarhului va fi numită o regență. Liderii partidelor și grupărilor politice, urzesc planuri. Evident, e mai ușor de manevrat o persoană — fie chiar rege — decît trei ! Traficul de influență este la ordinea zilei. Lupta pentru putere devine mai strînsă. Criza dinastiei contribuie și ea la adîncirea crizei politice în care se afla România la mijlocul deceniului III.

De ce a renunțat Carol la tron ? Puțini dintre oamenii politici ai vremii sau intimi ai prințului și-au chinuit mințile ca să afle. Cei mai mulți s-au mulțumit să tragă din noua situație cît mai multe foloase. Desigur, încurcăturile de ordin sentimental ale lui Carol au avut un oarecare rost în hotărîrea sa de a renunța la tron. În fond, o asemenea hotărîre nu era nouă ! Și totuși, aceasta era, credem, mai mult o chestiune de moment. În fond motive mult mai serioase erau în cauză.

Personaj cu un caracter dubios, Carol se dovedea continuu înclinat spre aventură. Avid de bani, abil și orgolios, extrem de îngîmfat, el devenise insuportabil chiar și intimilor săi. Vărul său, Boris, regele Bulgariei, spunea despre el că păstrase de la Hohenzollerni „gustul pentru strălucire și decorații [...] de la Coburgi, abilitate și îngîmfare". Și tot el nota : „Este complet lipsit de curaj și de simț moral. Da, e un fricos ; așa se explică atitudinile sale față de cei de care se teme, menajamentele sale atîta timp cît ei sînt în măsură să-i reziste, cruzimea sa din momentul cînd crede că poate să-i înlăture". La rîndul ei, Elena Lupescu

îl înfățișa astfel : „Carol este un om [...] impulsiv și cu un caracter afară din cale de rigid. El este brusc și de foarte multe ori lipsit de tact. În manifestările sale, el nu poate răspunde prompt. Nu-i plac argumentările și preferă întotdeauna să recurgă la acțiune". Între aceste două portrete cititorul poate intui cîte trăsături negative cumula personajul. Tatăl său, Ferdinand, îi găsise și o poreclă extrem de semnificativă : „Creangă putredă" pe care, pentru a salva coroana, regele considera că trebuie s-o... taie, ceea ce de altfel s-a și întîmplat prin actul de la 31 decembrie 1925.

O bună parte din actele sale politice au avut, desigur, o strînsă legătură cu trăsăturile sale de caracter. În plus, prințul moștenitor, care era conștient de viitorul său rol în existența monarhiei, își avea camarila sa prin intermediul căreia era la curent cu tot ceea ce se întîmpla la palat și în afara lui, fiind, cu tot orgoliul său, sub influența acesteia. Deși Ferdinand se afla la apogeul domniei sale prințul știa că nu va fi departe timpul cînd coroana îi va reveni. Ahtiat după bani și putere, el suferea din pricina situației sale de simplu prinț moștenitor care trebuia să se mulțumească cu „puținul" ce i se cuvenea conform normelor Curții regale. Nu putea întreprinde nimic „pe picior mare" și ca atare nu se simțea stăpîn. Ar fi fost și foarte greu atîta vreme cît monarhia se afla la cheremul finanței liberale prin mîinile căreia treceau și care controla, firele celor mai copioase afaceri. În setea lui de putere și de bani, Carol se lovea tot timpul de această prezență care îl concura și-i primejduia chiar realizarea intențiilor sale de viitor. În România, hotărîse el, nu va mai avea loc un al doilea rege — fie el și camuflat — cum fusese Brătianu în tot timpul domniei lui Ferdinand. O asemenea intenție nu era ușor de realizat, mai ales cînd adversarul era unul de forța și abilitatea lui Brătianu și a grupului oligarhic ce se afla în spatele său. Vîrful partidului liberal și al oligarhiei financiare știuse să-și subordoneze monarhia fie facilitîndu-i participații consistente, fie implicînd-o direct în combinațiile financiare cele mai avantajoase. Legată prin interese economice de oligarhia financiară, cu un rege impersonal și șovăielnic precum Ferdinand, monarhia alunecase pe nesimțite în brațele oligarhiei liberale sau mai exact sub călcîiul acesteia. Influența lui Brătianu la palat era extrem de puternică, acesta fiind, cum se spunea atunci, „regele neîncoronat". Prin el oligarhia financiară al cărui paravan era partidul liberal, își manifesta tot mai fățiș tendințele de a transforma instituția monarhică într-un instrument aflat exclusiv în slujba intereselor sale. Sintetizînd o situație de fapt, Brătianu declarase, nu o dată, că partidul liberal vine și pleacă de la putere cînd vrea. Evident, Carol, cu înclinațiile sale dictatoriale nu putea suporta prezența unui „partener" atît de puternic. Dar cum să înlături supremația lui Brătianu, a ceea ce reprezenta el ? Carol cunoștea rivalitățile grupărilor politice aflate în opoziție, cunoștea setea de putere și a unora și a celorlalți. Dacă toate astea se întîmplau cînd pe tron se afla un rege, fie el și ca Ferdinand, cînd de bine de rău, rotativa guvernamentală funcționa, ce s-ar fi întîmplat în condițiile unui tron vacant, cu o regență supusă tuturor influențelor și presiunilor ? Se vor asmuți unii asupra celorlalți ! Iar el — va sta de-o parte și va „pica" exact atunci cînd îi va veni bine !

Calculul era din cale afară de simplu. Renunțînd la prerogativele-i regale, Carol nu urmărise decît să beneficieze de factorul-timp. Moartea neașteptată a lui I. I. C. Brătianu, trecerea conducerii partidului liberal în mîinile lui Vintilă Brătianu, personaj fără forța și abilitatea celui dintîi, începutul procesului de dezagregare a partidului liberal, crearea — prin fuziunea partidului național cu cel țărănesc — a unei echivalențe puternice în opoziția burghezo-moșierească, existența rotativei guvernamentale — instrument excelent de jonglare în grupările politice — au ascuțit lupta pentru exercitarea puterii, pregătind condițiile pentru întoarcerea lui Carol și a împlinirii deziderateloг sale. Sosit în țară, la 6 iunie 1930, mai mult sau mai puțin incognito, ex-principele a făcut tot ce i-a stat în putință, ducînd la extrem principiul „divide et impera", pentru a compromite monarhia constituțională și a instaura un regim de dictatură personală, un regim care a impus țării și în primul rînd maselor muncitoare noi suferințe.

Vera PETREANU

Ex-prințul Carol alias - dl. Caraiman ● Scrisoarea din Paris ● A treia abdicare ● Scandal la Palat... ● Lovitura lui Brătianu?

În ultimele zile ale lui decembrie 1925, îndată după Crăciun, în plină vacanță politică, s-a aflat că Principele Carol a abdicat. Trimis la Londra să reprezinte familia regală română la înmormîntarea reginei-mame *, Principele nu s-a mai întors în țară, ci a rămas, dacă nu mă înșel, la Veneția, în tovărășia Elenei Lupescu. Numele acesta, cunoscut pînă atunci numai într-un cerc restrîns de inițiați, a fost astfel destinat unei largi circulații pe linia deschisă a șoaptei publice. Generalul Paul Angelescu, trimis de regele Ferdinand, avusese o ultimă discuție cu Principele și adusese scrisoarea de abdicare, astăzi deplin cunoscută.

În ziua de 29 decembrie, s-a știut că Regele Ferdinand a convocat Consiliul de Coroană, la Sinaia, pentru după-amiaza de 31 decembrie. De îndată, s-a șoptit și, apoi s-a spus destul de răspicat: Încă o lovitură a lui Brătianu [...]

Nu se poate afirma, în chip întemeiat, dacă abdicarea Principelui a fost „smulsă", cum pretindeau partizanii Principelui și adversarii primului ministru Ion I. C. Brătianu, ori dacă în adevăr Principele s-a hotărît singur la acest pas.

...Carol mai abdicase de două ori. Prima dată în 1918 [...] Scrisoarea de abdicare nu numai că n-a fost smulsă, dar Principele însuși a trimis-o de bună voie. Și a trimis-o nu numai Regelui, ci — peste capul guvernului — de-a dreptul tuturor șefilor de partide, inclusiv (lui) Ilie Moscovici — conducătorul partidului socialist. Cînd guvernul a declarat căsătoria de la Odesa ** nulă și cînd Principele a primit un scurt arest la Bicaz — s-a știut că toate acestea s-au făcut forțîndu-i-se mîna: Principele nu voia să-și reia locul de moștenitor al tronului.

În 1925 Carol repetă gestul. N-avem nici un motiv să credem că este vorba de o „lovitură" a lui Brătianu, ci totul ne îndreptățește să afirmăm că abdicarea a fost dată în deplină libertate de conștiință.

Oricît de abil ar fi fost Brătianu, oricîtă influență ar fi avut el asupra Regelui și Reginei, cine ar putea merge cu bănuiala pînă acolo, încît să presupună că Regele și Regina își vor alunga fiul, sub înrîurirea Președintelui de consiliu [...] Puterea lui Brătianu nu era așa de mare [...] Aceasta cu atît mai mult, cu cît Regina Maria era cunoscută drept un temperament autoritar, de care chiar Brătianu se ciocnea pînă și în problemele politice. Cu atît mai mult, într-o criză dinastică în care Regina — ca Regină și ca mamă — avea să spună un cuvînt hotărîtor [...] Chemat la putere în 1922, Brătianu trebuia, potrivit [...] uzului, să părăsească Președinția în 1926, cum s-a și întîmplat. Nu exista nici o posibilitate ca Brătianu să-și prelungească șederea la cîrmă. Dacă ar fi urmărit o „lovitură" — și încă una atît de gravă și riscantă — ar fi dat-o de la începutul guvernării, pentru ca în patru ani să aibă timpul necesar ca să consolideze situațiunea creată prin abdicare. În nici un caz, Brătianu n-ar fi dat „lovitura" la sfîrșitul guvernării, lăsînd succesorului o problemă deschisă, o problemă din mînuirea căreia acesta ar fi putut trage cele mai mari foloase [...] Înclin să cred, că, la 31 decembrie 1925, către sfîrșitul logic și de neînlăturat al guvernării, Brătianu nu numai că n-a vrut

---

* Regina Alexandra a Angliei.

** In anii primului război mondial, vlăstarul regal se afla pe front, cu gradul de sublocotenent, unde comanda — chipurile — un regiment. In august a dezertat pur și simplu, act pentru care orice soldat ar fi fost trimis în fața Curții Marțiale, și — cu un pașaport fals — a fugit la Odesa, unde și-a celebrat căsătoria cu Zizi Lambrino. Deoarece căsătoria contravenea normelor existente privind căsătoria moștenitorilor tronului, Carol a crezut că renunțînd la tron — cel puțin de formă — se va sustrage oricăror represiuni. Ca atare, la 2 septembrie 1918, a trimis o scrisoare prin care renunța la prerogativele-i regale. Readus în țară a fost „pedepsit" de rege cu 75 zile de „arest", unde „prigonitul" a ținut-o tot într-un chiolhan și de unde de altfel a fost răpit de un confident al credincioasei neveste!

Insă acest mariaj n-a ținut mult. Ar fi fost împotriva caracterului său labil și nestatornic. La 8 ianuarie 1919 — deci la numai cîteva luni — Carol și-a dat consimțămîntul pentru anularea căsătoriei de la Odesa. In vară (1 august 1919), el a renunțat iarăși la tron pentru a se căsători — din nou! — cu fosta-i consoartă. Infuriat, Ferdinand a hotărît să-l trimită într-o lungă și obositoare inspecție, hotărîre căreia, pentru a i se sustrage, prințul a simulat un accident de călărie, ba chiar s-a împușcat într-un picior!

Paralel s-au făcut demersuri pentru îndepărtarea teribilei neveste, care n-a luat, însă, drumul Parisului decît după ce i s-a acordat — din fondurile statului, firește — o substanțială îndemnizație anuală. In ședința din 26.I.1920 Parlamentul a aflat că prințul își reia drepturile de moștenitor al tronului. Dinastia era salvată! Prințului i s-a oferit o costisitoare călătorie în Orient — pentru finanțarea căreia a trebuit să se facă un împrumut special, cheltuielile neputînd fi acoperite din visteria statului. Zizi trebuia uitată — ceea ce s-a și întîmplat. Un an mai tîrziu, la 10.III.1921, turbulentul vlăstar regal își celebra căsătoria cu principesa Elena de Grecia, pe care avea s-o părăsească, foarte curînd, de dragul unei căpitănese.

să dea „lovitura“ ce i se atribuia, nu numai că n-a căutat să provoace abdicarea, dar tocmai dimpotrivă — faptul acesta, în acel moment, i-a stricat toate socotelile. Nu afirm că Brătianu ţinea la Principe. Este ştiut că între Brătianu şi Principe erau neînţelegeri şi că unele tendinţe autoritare ale Principelui contraziceau concepţiile lui Brătianu. Dar Brătianu nu avea nici un motiv să lichideze aceste neînţelegeri, să provoace o criză dinastică tocmai la sfîrşitul guvernării lui [...]

Cine a studiat metodele de lucru ale lui Brătianu, de-a lungul întregii lui cariere, ştie că acesta nu brusca lucrurile. Nu le brusca nici chiar cu adversarii săi politici, necum pe linia foarte delicată a raporturilor sale cu Coroana. Brătianu nu era partizanul metodei forte, ci mai mult mînuitorul unei vaste colecţii de abilităţi. El nu crea evenimente, ci se mulţumea să le exploateze pe cele ce se iveau [...]

În sfîrşit, Brătianu nu avea nici un interes să provoace criza. Situaţiunea lui la Palat, după războiul din 1916-1918, era de nezdruncinat. Regele avea deplină încredere în el. Iar în 1925, Regele era sănătos şi nimeni nu putea să prevadă, nici măcar să întrezărească apariţia cancerului care, în 1926, a izbucnit brusc şi în 1927 l-a răpus. Brătianu avea toate motivele să creadă că Regele va trăi încă multă vreme şi că el, Brătianu, îi va fi încă în multe rînduri prim sfetnic. Micile protestări de culoar ale Principelui nu aveau să-l neliniştească. Rîndul acestuia la domnie nu putea veni decît după mulţi ani. Aşa fiind, pentru ce să provoace Brătianu, cu o atît de apolitică anticipaţie, o criză dinastică?

Toate aceste prezumţii arată, deci, în chip lămurit că abdicarea Principelui n-a fost forţată de Brătianu, ci că ea s-a produs din voinţa acestuia.

Nici principe, nici soţ, nici tată ● Călătoria în Italia lui Mussolini ● O pepinieră fascistă ● Nu se voia rege — ci dictator

Spunînd aceasta, nu vreau să scap memoria lui Ion I. C. Brătianu de vreo răspundere oarecare. Sînt adînc convins că actul de la 4 ianuarie 1926 *, a fost deplin justificat [...] şi că revenirea lui, în seara de 6 iunie 1930, constituia — după cum voi arăta — izvorul nenorocirilor care s-au abătut asupra ţării.

Dacă Regele şi Regina au luat hotărîrea de a rosti decăderea fiului lor din drepturile de moştenitor al Tronului, aceasta arată fără putinţă de tăgadă cît de adînci trebuie să fi fost greşelile Principelui. Şi dacă în familii modeste, atari scandaluri sînt tăinuite cu grijă, îşi poate închipui oricine cîte eforturi se vor fi făcut ca să se tăinuiască scandalul din sînul dinastiei. Cînd deci Regele, Regina şi Brătianu s-au hotărît, în sfîrşit, să dea în vileag rana ascunsă a familiei regale, este neîndoios că au avut nu numai motivele cele mai puternice, dar au fost chiar constrînşi de împrejurări să o facă [...]

Principele era căsătorit şi avea un fiu. Pasiunea sa pentru [...] Elena Lupescu nu poate scuza îndoita părăsire a familiei regale,

I. I. C. Brătianu („regele neîncoronat“ al oligarhiei liberale)

(„Furnica“, anul XIX, nr. 21)

care-i impunea îndatoririle obişnuite oricărui membru al ei, şi a propriului său cămin, către care chiar cel din urmă ins îşi cunoaşte obligaţiunile elementare [...] El arăta [...] că nu înţelege să-şi respecte nici îndatoririle de principe, nici pe cele de soţ, nici pe cele de tată. El mai arăta — trăsătură caracteristică pentru psihologia lui şi o lămurire penibilă pentru toate actele lui de mai tîrziu, — că vrea să aibă numai foloasele situaţiunii sale, fără să facă pentru aceasta nu jertfe, dar nici măcar concesiuni de suprafaţă [...] Mai era ceva — şi acest ceva este tot atît de caracteristic pentru tot ce va [întreprinde] Principele în

* La 31 decembrie 1925 Consiliul de coroană convocat la Sinaia şi-a dat adeziunea la hotărîrea regelui Ferdinand de a accepta actul de abdicare al lui Carol şi de a proclama pe Mihai drept moştenitor al tronului. La 4 ianuarie 1926 Parlamentul a ratificat această hotărîre care ulterior a fost numită „actul de la 4 ianuarie“.

viitor. Iată ce spune Iorga : „O călătorie în Italia îl făcuse (pe Carol, **n.a.**) să aibă simpatie pentru fascism" *.

...Adevărul este mult mai grav. Principele, voluntar și influențabil în același timp, lipsit de o cultură serioasă, era în bătaia vînturilor, era rînd pe rînd sub înrîurirea tuturor ideologiilor.

În 1925, Principele era fascinat de ideologia fascistă. Este știut că toți cei care păcătuiesc printr-o informație intelectuală neîndestulătoare și printr-o structură sufletească șubredă, neînchegată, trec cu cea mai mare ușurință de la o credință la alta.

La Fundația Culturală „Principele Carol", pe care el o conducea efectiv, crease o mică pepinieră fascistă. Adunase acolo cîțiva rataţi ai vieții literare, cîțiva înăcriți ai periferiei scrisului românesc, care — neputînd izbuti prin talentul ce le lipsea — erau gata să-și dea concursul pentru o lovitură la Curte, numai ca să-și poată ocupa locurile rîvnite de ambiția lor. În același timp — lucru mult mai grav — se șoptea că Principele își recrutează în rîndurile armatei, elementele care i-ar fi personal credincioase. Brătianu era prea bun cunoscător al istoriei politice, ca să nu-și dea seama ce consecințe pot avea asemenea manifestări, din partea unui principe care se dovedea ambițios și puțin grăbit... Un an înaintea abdicării, Brătianu a fost silit să facă o mare mișcare în comandamentele armatei ** tocmai din pricina procedeelor lui Carol [...]

Așadar, la actul de la 4 ianuarie 1926, s-a ajuns nu numai din pricina pasiunii Principelui pentru o femeie — a cîtea ? — nu numai din pricina dovezilor, pe care le da Principele că nu este pregătit sufletește pentru tron. Ci și dintr-un temeinic motiv de ordin politic : deși numai

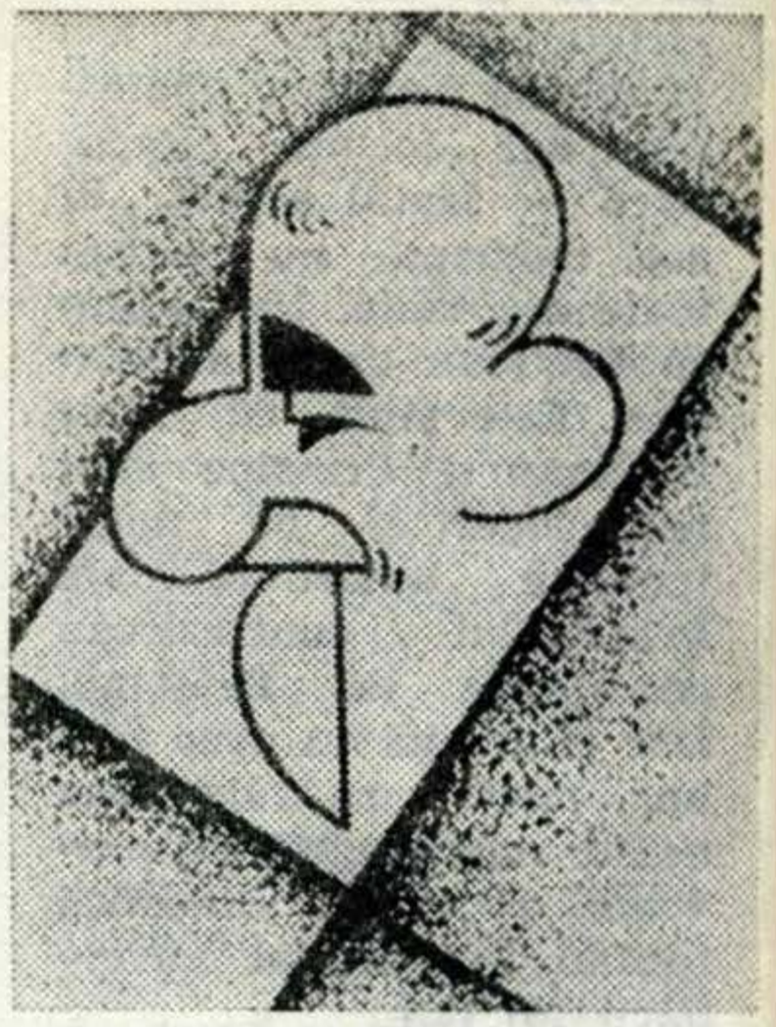

Al. Averescu (generalul tras pe sfoară)

Principe de Coroană, Carol începea să se manifeste nu ca viitor Rege ci ca Dictator.

Averescu — generalul pe post de marionetă ● Abilul minuitor de sfori ● Răsturnase el guverne și mai tari ● Nu voia să forțeze nota ● Răgazul — guvernul din 1920-1922 ● Sfatul „trădătorului" ● Sus pe soclu — jos de pe soclu

Criza dinastică găsise pe Brătianu cu totul nepregătit politicește. El se afla în luptă cu două partide [...] în acel moment : partidul național din Ardeal și partidul țărănesc din Regat. S-ar fi putut întîmpla ca aceste partide să ia atitudine în sprijinul Principelui Carol, ceea ce ar fi primejduit acceptarea abdicării : Brătianu se întemeia numai pe generalul Averescu, dar pe acesta Brătianu s-a întemeiat totdeauna doar pe jumătate, bănuindu-l totdeauna de gînduri ascunse [...]

Averescu nu era numai un general popular, ci și un om de nemăsurate ambiții. Pe deasupra, Averescu adusese țării „servicii" de neuitat. În 1907, ca ministru de Război, potolise răscoalele sau, dacă vreți, le înecase în sînge. Încă de atunci, Averescu ar fi putut „să mature" guvernul civil și să facă ceea ce au făcut atîți generali, în situațiuni similare. Brătianu cunoștea prea bine istoria, ca să nu evite cu prudență o asemenea eventualitate. După răscoale, deci, cînd clasa conducătoare purta lui Averescu recunoștința cuvenită celui ce a salvat-o de la pieire, Brătianu a socotit că e bine să-l înlăture. Și nu să-l înlăture pur și simplu, ci să-l compromită.

★ **Carol — care voia să aibă un rol hotărîtor în politica internă și externă a României — își formulase, încă înainte de abdicare, sistemul său ideal de guvernare : absolutismul monarhic. Călătoria în Italia și contactele cu fascismul lui Mussolini i-au influențat oarecum ideile ajungînd la concluzia că forma de exercitare a absolutismului pe care-l preconiza era aceea a unei dictaturi monarhice. S-ar putea crede — potrivit opiniilor autorului, — că el ar fi optat pentru o formulă fascistă de guvernare, ceea ce este inexact.**

★★ **Autorul exagerează. Brătianu nu a fost „silit" să facă o „mare mișcare în comandamentele armatei", ci a operat unele schimbări cu scopul de a-și asigura „spatele", de a evita orice surprize.**

O interpelare a lui Alex. Marghiloman, pe tema neregulilor băneşti de la Ministerul de război, a dus la „debarcarea“ lui Averescu în condiţiuni de o rară brutalitate. Salvatorul din ajun pleca de pe banca ministerială acoperit de suspiciunea unor malversaţiuni [...] Brătianu însă nu se încurca în consideraţiuni sentimentale. El îşi realizase scopul : faima de „salvator“ fusese grav zdruncinată. Nimeni nu mai vorbea despre omul providenţial, toţi vorbeau despre ministrul de Război bănuit de necinste...

Ca să nu sporească prea mult prestigiul lui Averescu [...] Brătianu l-a răsturnat de la putere în 1922, cînd socotea că poate să preia el singur puterea.

Dar chiar în această guvernare — 1922-1926 — Brătianu se trezeşte în faţa unei noi dificultăţi : criza dinastică, deschisă prin abdicarea Principelui Carol. În faţa lui Brătianu, stau şi naţionalii ardeleni şi ţărăniştii din Regat — care alungaţi de la cîrmă în 1920 în împrejurările ştiute — puteau să se răzbune [...]

Ca să-şi uşureze situaţia, Brătianu încearcă să capteze bunăvoinţa ţărăniştilor. Între ei, Brătianu are numeroşi foşti „partizani“ : dr. N. Lupu, Gr. Iunian etc. toţi plecaţi din partidul liberal, toţi avînd dacă nu stimă, o ciudată afecţiune pentru Brătianu.

Brătianu se adresează însă lui C. Stere, care-i fusese prieten intim, colaborator de fiecare zi şi pe care, de la război, îl etichetase „trădător“ *. Cunoscîndu-l, Brătianu ştia că se va înţelege mai bine cu Stere, decît cu dr. Lupu şi Gr. Iunian care erau mai tineri şi de temperamente mai aprinse. În afară de aceasta, Stere avea o atît de puternică influenţă în partid, încît — cîştigîndu-l pe el — Brătianu ştia că are în buzunar întregul partid ţărănesc.

La 29 decembrie 1925, cu două zile înainte de Consiliul de Coroană, Barbu Ştirbey, cumnat al lui Ion I. C. Brătianu şi prieten intim al Regelui şi al Reginei, vizita pe C. Stere : regele avea nevoie de concursul „trădătorului“.

Oferta era limpede : partidul ţărănesc urma să-şi dea votul pentru acceptarea abdicării ; în schimb, la retragerea guvernului Brătianu, partidul ţărănesc va fi chemat la cîrmă. „Trădătorul“ nu va mai fi trădător. Iar partidul [scos în alegeri] — va fi consacrat partid de guvernămînt.

Consultat [...] asupra alcătuirii Consiliului de Regenţă — simplă măsură de prevedere, fiindcă Regele se afla, cum am spus, deplin sănătos şi nimic nu lăsa să se întrevadă boala care va izbucni peste un an, în chip atît de neaşteptat, Stere a dat sfatul următor : În Regenţă, să nu fie numite **persoane** ci **deţinători de demnităţi.** Adică : nu Principele Nicolae, Miron Cristea, Patriarh al României, şi Gh. Buzdugan, fostul prim preşedinte al Înaltei Curţi de Casaţie, ca persoane, ci un reprezentant al familiei regale, patriarhul ca şef al bisericii şi primul preşedinte al Curţii de Casaţie, ca înfăţişător al justiţiei. În felul acesta, susţinea Stere [...] se dobîndesc două mari foloase : întîi — Regenţa nu va avea un caracter personal ; asupra ei nu va apăsa bănuiala că este o anexă sau o emanaţiune a clubului liberal ; în al doilea rînd — în caz de deces al unuia din regenţi — succesiunea este fixată în chip firesc : în locul Patriarhului va veni un Patriarh, în locul primului preşedinte al Casaţiei, va veni noul prim-preşedinte. Jocul combinaţiunilor de persoane şi de interese va fi, într-o oarecare măsură, înlăturat.

C. Stere (omul tratativelor)

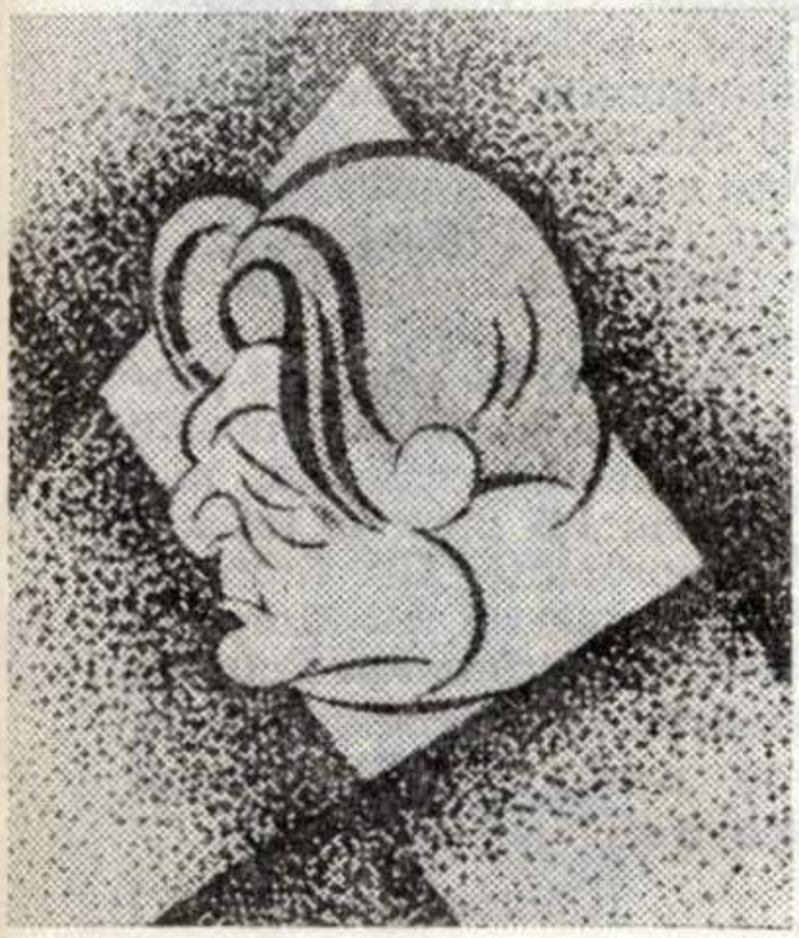

N. Iorga (adeptul constituţionalismului monarhic)

* În anii războiului C. Stere a manifestat o atitudine filogermană, ceea ce i-a atras din partea adversarilor săi politici epitetul de „trădător“.

Prima greșeală ● Jocul intereselor personale ● În opoziție ● Alegerile lui Goga ● Boala regelui se mărturisește ● Brătianu e îngrijorat ● Averescu primește „cărămida" în cap ● Guvernul Știrbey — prefața unui guvern Brătianu ● Trei săptămîni mai tîrziu

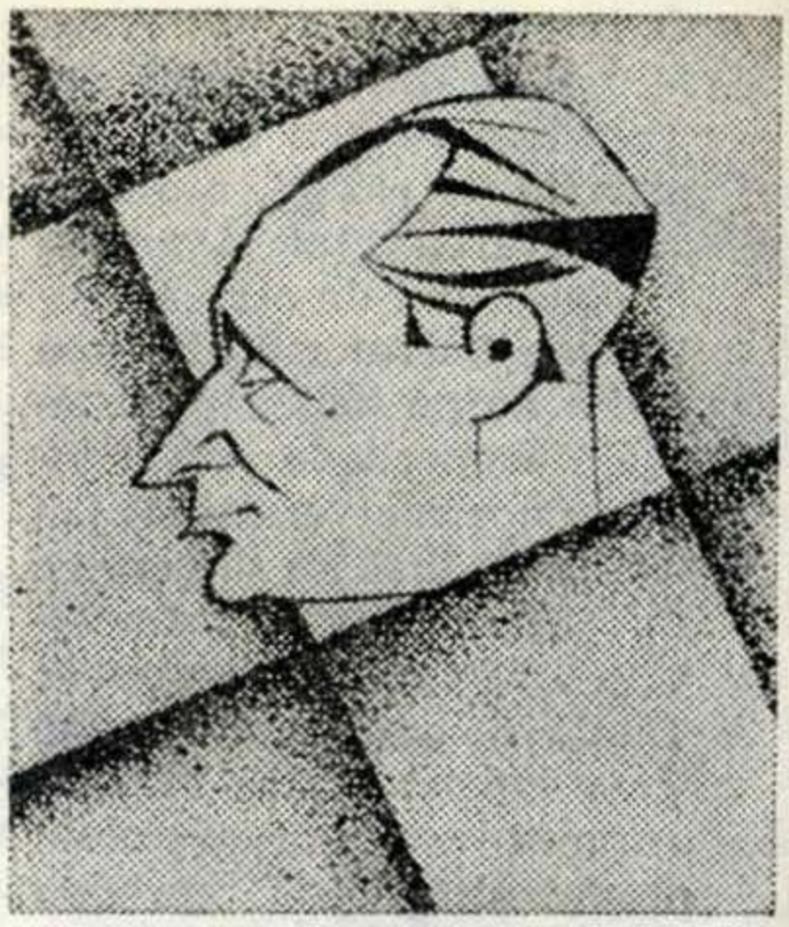

Dr. N. Lupu (exponentul mobilismului politic burghez)

Brătianu, căruia, firește, i s-a comunicat sfatul lui Stere l-a nesocotit. Aceasta este cea dintîi greșeală care va deschide foarte curînd — cum se va vedea — putința revenirii principelui Carol pe tron. Regența n-a fost alcătuită pe demnități de stat, ci pe persoane. Ea a apărut de la început ca o alcătuire a clubului liberal. În același timp, s-a dat posibilitatea, la moartea lui Gh. Buzdugan, să intervină jocul intereselor personale și să fie trimis în Consiliu, nu primul președinte al Casației, ci un consilier de la casație, C. Sărățeanu. Pe drept, sau pe nedrept, numirea lui Sărățeanu fiind făcută de guvernul național-țărănesc, Regența a apărut, de data aceasta, ca o alcătuire a clubului respectiv. Partizanii interesați ai Principelui Carol aveau în mînă o armă destul de bună [...]

La 4 ianuarie 1926, Camera și Senatul, în Adunarea Națională, au luat act de abdicarea Principelui Carol, de decăderea lui din dreptul de succesiune la tron, i-au dat numele de Carol Caraiman * și, în același timp, au votat alcătuirea Regenței, din cei trei membri notați mai sus.

Criza dinastică era, pe hîrtie, soluționată, dar numai pe hîrtie.

Cîteva luni după aceea, în primăvară, Brătianu, împlinind legiuiții patru ani de guvernare, se retrage în opoziție.

Dar succesiunea nu revine partidului țărănesc, în colaborare cu cel național, cum se făgăduise în decembrie 1925, în ajunul Consiliului de Coroană de la Sinaia. Succesiunea revine generalului Averescu, căruia probabil i se făgăduise în același fel, cu același prilej.

Altă gravă eroare a lui Brătianu. Consecințele se vor vedea curînd : naționalii din Ardeal și țărăniștii din Regat, văzîndu-se păcăliți, vor fuziona, iar noul partid național-țărănesc va cere revizuirea actului de la 4 ianuarie 1926 **.

Brătianu nu avea încredere nici în ardeleni, nici în țărăniști, pe care-i credea prea înaintați în ideologia lor democrată, ceea ce era cu totul neîntemeiat.

Mecanismul politic a fost, în 1926, bruscat în chip neîngăduit. Averescu își pierduse popularitatea. Ca să obțină cele 40 la sută din voturi, cerute de cea mai reacționară lege electorală, Octavian Goga, ca ministru de Interne a trebuit să facă cele mai sălbatice alegeri din cîte a cunoscut [...]

Guvern slab și impopular, opoziție tare și populară ; între cele două forțe inegale, Brătianu, contînd pe influența sa la Palat, credea că va putea jongla.

S-a înșelat.

Eroarea lui Brătianu de a fi împiedicat normala succesiune la guvern a coaliției național-țărăniste, prin aducerea la cîrmă a averescanilor, își vădea consecințele mai degrabă decît se așteptau cei mulți.

Zadarnic striga pe toate tonurile presa liberală și cea averescană că actul de la 4 ianuarie este „o chestie închisă". Zadarnic se încearcă un nou demers al d-lui Știrbey pe lîngă Stere. „Trădătorul" care venise cu asigurarea că național-țărăniștii vor fi consacrați partid de guvernămînt și care, după aceea, fusese păcălit, nu mai avea în partid prestigiul dinainte. Iuliu Maniu, cu marea sa abilitate politică, redeschide așa-numita „chestie închisă" și izbutește să facă din ea cea mai de temut armă împotriva lui Brătianu [...]

Brătianu, în opoziție, veghează.

Brătianu nu poate să prevadă nici apropiata moarte a Regelui Ferdinand, nici propria lui moarte, tot așa de apropiată. Cît timp va trăi regele și cît timp va trăi el, Brătianu, cine va îndrăzni să vorbească serios de readucerea Principelui pe tron ? [...]

(Continuare în p. 97)

---

* Carol și-a luat singur numele de Caraiman, fapt atestat de scrisoarea de abdicare, trimisă din Paris.

** Revizuirea actului de la 4 ianuarie 1926 — care consfințise decăderea Prințului Carol din drepturile sale de moștenitor al tronului — pe care liderii P.N.Ț. o cereau tot mai des, constituia mijlocul direct de presiune politică împotriva liberalilor.

WILHELM TACITURNUL

MICHEL RICHARD

Wilhelm Taciturnul face parte, fără îndoială, dintre acele personalități a căror biografie aparține istoriei. Pentru a-i înțelege complexa și puternica-i personalitate, viața zbuciumată și rolul său în formarea Olandei moderne, sînt necesare cîteva precizări în legătură cu situația din această zonă a Europei în veacul XVI.

Statele naționale nu se închegaseră definitiv; teritoriile lor erau încă fărîmițate, iar unii dintre marii feudali izbuteau, prin diverse mijloace, să reunească sub stăpînirea lor mai multe seniorii. Dar nu întotdeauna ele se aflau în aceeași țară; astfel, feudali francezi aveau posesiuni flamande, feudali germani aveau posesiuni franceze. Încă de la sfîrșitul sec. XV, prin legături de familie *, Habsburgii ajunseseră să stăpînească Țările de Jos, compuse din 17 provincii, repartizate azi între Olanda, Belgia și Franța: ducatele Brabant, Limburg, Luxemburg și Geldern, comitatele Flandra, Artois, Hainaut, Olanda, Zeelanda, Friesland, Namur, Zutphen și Drenthe, și senioriile Utrecht, Overijssel, Groningen și Malines (Mechelen). Provinciile erau conduse de guvernatori care purtau numele de stathuderi. **Delegații nobilimii și ai burgheziei orășenești din cele 17 provincii alcătuiau Stările Generale.**

În primele decenii ale veacului XVI, burghezia acestor provincii a renunțat la catolicism și a adoptat Reforma. Împăratul Carol Quintul, deși făcuse concesii protestanților din Germania, se arăta neîndurător cu cei din Țările de Jos, condamnînd la moarte pe toți ereticii și sprijinitorii lor. Fiul său Filip, care în 1556 a devenit rege al Spaniei și al Țărilor de Jos, a înăsprit persecuțiile religioase; masele s-au ridicat, la luptă împotriva jugului spaniol sub conducerea a trei străluciți exponenți ai aspirațiilor naționale: amiralul Hoorn, **contele** Egmont **și** Wilhelm de Orania. **Pe fondul acestei mișcări de eliberare națională, care a îmbrăcat o haină religioasă, s-a desfășurat prima revoluție burgheză din Europa. Răscoala izbucnită în 1566 și crunt reprimată de ducele de Alba a marcat începutul acestei revoluții care s-a încheiat abia în 1609, cînd Spania a recunoscut independența** Provinciilor Unite, **din care, în sec. XIX, s-au separat Belgia și Olanda.**

Timp de aproape 20 ani, conducătorul acestei mișcări, la care poporul a participat cu însuflețire, a fost

* Vezi „Magazin istoric", nr. 8/1971 p. 30.

Wilhelm de Orania : i se spunea de Zwÿger, **adică cel reținut, cel discret : s-a generalizat, însă, altă poreclă : Taciturnul. Spirit luminat, promotor al libertății de credință, se poate spune că el a păşit înaintea vremii sale. A luptat pentru drepturile şi independența unui popor harnic ; a învins, rînd pe rînd, adversarii ridicați în contră-i de dușmanul său din tinerețe, întunecatul Filip II, din a cărui poruncă a fost, în cele din urmă, asasinat.**

În vremea celui de-al doilea război mondial, cînd poporul olandez a suferit invazia hoardelor hitleriste asupra țării sale, tradiția lui Wilhelm Taciturnul a simbolizat spiritul de rezistență în fața agresorului. Om al simplei datorii, se pare că lui îi aparțin cuvintele rămase celebre : „Nu e necesar să speri ca să întreprinzi o acțiune şi nici să reuşeşti ca să perseverezi".

Fragmentele care urmează sînt extrase din volumul Les Orange-Nassau, **apărut recent la Lausanne, în Editura Rencontre. Autorului, istoricul Michel Richard, îi aparțin şi alte cărți dintre care** La vie quotidienne des Protestants sous l'Ancien Régime **(Viața zilnică a protestanților în vremea vechiului regim), apărută în 1967, a fost premiată de Academia Franceză.**

Ştefan Sorin GOROVEI

Wilhelm Taciturnul era urmașul unei familii de feudali germani care dăduse Sîntului Imperiu romano-german un împărat : pe Adolf de Nassau (1292-1298) adversar al Habsburgilor. Contele Wilhelm de Nassau, tatăl Taciturnului, un om tot atît de inteligent pe cît de prudent, adoptase în mod public Reforma şi purta corespondență cu Martin Luther, căruia îi ceruse sfaturi asupra chipului în care să-şi alcătuiască biblioteca. Dar, ca senior german, el era vasalul lui Carol Quintul, un catolic convins, cu care n-ar fi vrut să aibă conflicte. Refuzase, de aceea, toate marile onoruri care l-ar fi obligat să combată Reforma. În același timp, însă, avea grijă ca, în comitatul său, catolicii să nu aibă nimic de suferit.

Căpitan la 18 ani

Cel care era menit să devină stathuderul Olandei, să lupte contra regelui Filip II al Spaniei, să fondeze Provinciile Unite independente şi să întemeieze o dinastie care domnește încă în Olanda, s-a născut la 24 aprilie 1533 în castelul Dillenburg din comitatul Nassau şi a trăit acolo pînă la 11 ani, cînd un eveniment cu totul neprevăzut i-a schimbat cursul vieții : vărul său primar, René de Nassau, prinț de Orania, stathuder al Olandei, Zeelandei şi Utrechtului, a murit în timpul unui ase-

diu și, neavînd urmași direcți, l-a lăsat moștenitor al tuturor bunurilor sale. Împăratul Carol Quintul știa foarte bine că toți cei din familia de Nassau erau luterani convinși ; dorind să facă din tînărul prinț de Orania un vasal docil, a hotărît ca acesta să fie catolic, iar educația lui să fie continuată la Breda, departe de familie, punîndu-l sub protecția surorii sale, Maria de Habsburg, care guverna pe atunci Țările de Jos.

Wilhelm a dovedit de timpuriu o înțelegere realistă a lucrurilor : ambasadorului Franței, care, de cîte ori îl întîlnea, îl îndemna să fie un bun francez, pe motiv că principatul Orania era pe pămîntul Franței, i-a răspuns că acest teritoriu nu reprezenta nici a șasea parte din ceea ce stăpînea el în Țările de Jos. Totuși, un fapt mai grav l-ar fi putut îndrepta spre Franța : dușmănia mărturisită a fiului lui Carol Quintul, viitorul Filip II. Rapoturile acestuia cu propriul său tată nu erau dintre cele mai bune și probabil că-l măcina și invidia pentru că împăratul manifesta multă amabilitate față de Wilhelm, socotindu-l inteligent și ponderat. Prințul de Orania obișnuia să zică : „Mi s-a prezis că trebuie să mor de mîna lui Filip, sau asasinat de o conjurație urzită de clica lui."

În 1551, s-a căsătorit cu Ana de Egmont, iar la cîteva zile după căsătorie a fost numit căpitan al armatei din Flandra și a plecat în războiul pe care Imperiul îl purta contra Franței. La 18 ani, comanda armatele de pe Meusa. În timpul campaniei, însă, nu s-a acoperit de glorie : cel care se distingea și cucerea orașele era contele de Egmont, ruda soției sale...

Urzeala regilor catolici

În 1559, regele Henric II al Franței și Filip II, regele Spaniei și al Țărilor de Jos, au hotărît să încheie pacea. La negocierile care s-au purtat la Cateau-Cambrésis, plenipotențiarii Spaniei au fost ducele de Alba și contele de Egmont — cei doi mari generali ai monarhiei spaniole —, episcopul Granvelle, vestit diplomat al Habsburgilor, și prințul de Orania ; pe acesta din urmă, regele Filip îl promovase în rîndul cavalerilor Lînei de Aur și-l numise membru în Consiliul de Stat al Țărilor de Jos. Ca de obicei, tratatul a fost întovărășit de o alianță matrimonială : Filip a devenit ginerele lui Henric II.

Într-o zi, la o vînătoare, regele Franței, care vedea în prințul de Orania un om de încredere al ginerelui său, i-a destăinuit un proiect conceput împreună cu regele Filip și cu ducele de Alba : exterminarea totală a ereticilor — adepții Reformei — din Franța și Țările de Jos. Wilhelm i-a răspuns evaziv și, pretextînd o chestiune de familie, a plecat la Bruxelles, unde și-a informat consilierii despre urzeala regilor catolici, explicîndu-le consecințele nefaste pe care un asemenea plan le-ar avea pentru Țările de Jos, unde jumătate din populație era „eretică". După părerea lui, exista un singur mijloc de a garanta pacea : trupele spaniole să părăsească Țările de Jos. În august, cînd s-au reunit Stările Generale, prezidate de regele Filip, prințul de Orania a condiționat acceptarea unor impozite de retragerea trupelor spaniole. Vrînd să întîrzie rezolvarea acestei probleme, regele a încercat o manevră : l-a numit pe Wilhelm stathuder al Olandei, Zeelandei și Utrechtului și a anunțat că guvernatoare generală a Țărilor de Jos va fi propria-i soră, ducesa Margareta de Parma. Peste doi ani, Filip a obținut de la Papă reorganizarea bisericească a acestor țări. Noile episcopii aveau sarcina să hărțuiască pe eretici și să netezească drumul Inchiziției.

În principiu, țara era condusă de stathuder și de Consiliul de Stat ; în realitate, însă, reprezentanții lui Filip — Margareta de Parma și Granvelle — dirijau totul. Devenit cardinal, Granvelle cîrmuia și statul și biserica ; întinderea puterilor sale neliniștea. Era foarte inteligent, foarte cult, bun diplomat ; numai că era un om de care trebuia să te temi. Wilhelm și marii nobili au înțeles repede manevra. Opoziția s-a născut în ducatul Brabant, însuflețită de Wilhelm de Orania și de contele de Egmont. Regele Filip a înțeles atunci că avea de ales între Granvelle și Wilhelm de Orania ; la începutul anului 1564 a ordonat cardinalului să părăsească Țările de Jos. Wilhelm cîștigase prima partidă : politica spaniolă de forță părea să eșueze. Consiliul de Stat s-a reunit la Bruxelles, sub președinția lui Wilhelm, care a declarat că persecuțiile religioase provocau o pagubă enormă și a încheiat spunînd că el este catolic, dar conștiința oamenilor trebuie să fie liberă.

Ulterior însă, ca urmare a intensificării de către spanioli a persecuțiilor religioase, 30 000 persoane, mai ales negustori, au plecat în exil. S-a constituit o Ligă — **Compromisul de la Breda** — contra Inchiziției și a dominației spaniole. Delegații Ligii s-au întrunit la Bruxelles și au înmînat Margaretei de Parma o petiție prin care-și manifestau loialitatea față de regele Spaniei, dar cereau abolirea Inchiziției și convocarea Stărilor Generale. De enervare, ducesa a început să plîngă ; uimit, unul din consilierii săi i-a spus : „Cum, Doamnă, plîngeți ? ! Dar nu sînt decît niște **calici** * !". Opozanții regimului spaniol au adoptat imediat acest nume. Oamenii de rînd, care erau calvini,

* *Gueux* înseamnă **calici, golani.**

Regele Filip II al Spaniei a fost, din tinereţe, duşmanul neîmpăcat al Taciturnului

Ducesa Margareta de Parma...

s-au ridicat şi au început să prade bisericile. Au izbucnit răscoale şi la Anvers, iar ducesa l-a trimis acolo pe Wilhelm de Orania ca să calmeze spiritele. 30 000 oameni strigau pe străzi : „Trăiască calicii !“ Wilhelm n-a reuşit să impună toleranţa, iar cînd „calicii“ au fost bătuţi (1567), calvinii din Anvers l-au acuzat de trădare ; în acelaşi timp, ducesa guvernatoare i-a cerut o declaraţie de fidelitate faţă de regele Spaniei. Refuzînd-o, şi renunţînd la toate funcţiile sale, Wilhelm de Orania a rupt legăturile cu foştii săi protectori şi la 22 aprilie 1567 s-a retras în castelul părintesc de la Dillenburg.

În fruntea unei armate spaniole care trebuia să ocupe cele 17 provincii, Filip II a numit un strateg faimos — pe Ferdinand Alvarez de Toledo, duce de Alba şi marchiz de Soria. Exact la patru luni după plecarea prinţului de Orania, ducele de Alba a intrat în Bruxelles şi a alcătuit un **Consiliu împotriva tulburărilor.** La 9 septembrie, conţii Egmont şi Hoorn, conducătorii nobilimii locale şi cavaleri ai Lînii de Aur, au fost arestaţi. Condamnaţi pentru crimă de lèse-majestate, ei au fost decapitaţi în piaţa mare din Bruxelles.

În ianuarie 1568, şi Wilhelm a fost chemat în faţa Consiliului. Cu această ocazie, şi-a scris apărarea, expunîndu-şi poziţia : nu se opunea principiului monarhic, dar socotea că Ţările de Jos doresc să trăiască în pace şi înţelegere. În acelaşi timp, însă, Wilhelm şi cei patru fraţi ai săi se pregăteau de luptă, adunînd bani pentru a ridica şi a plăti trupele, iar bătrîna contesă, mama Taciturnului, supraveghea fabricarea ghiulelelor.

Victoria începe la Alkmaar

Prima luptă s-a dat la Heiligerlee. Victoria a revenit unui frate al lui Wilhelm, Ludovic de Nassau, care a fost apoi învins de trupele ducelui de Alba la Jemmingen.

În acest timp, ducele de Alba încerca să „îmblînzească“ pe „neastîmpăraţii“ locuitori ai Ţărilor de Jos prin noi taxe şi impozite. Cei care refuzau să plătească erau spînzuraţi.

La 1 noiembrie 1570, provinciile de pe ţărm au fost pustiite de o inundaţie de mari proporţii. Ajuns într-o cumplită mizerie, poporul olandez s-a răzvrătit din nou. Uscatul fiind păzit cu străşnicie de trupele spaniole, răzvrătiţii au atacat dinspre mare şi au fost porecliţi „calicii mării“. Pe chipiul lor strălucea o semilună de argint cu deviza : „Mai degrabă turc decît papistaş“. Treceau prin ascuţişul spadei toate echipajele spaniole care le cădeau

...și cardinalul Granvelle guvernau Țările de Jos în chip absolutist

Ducele de Alba voia să-i „îmblînzească" pe olandezi prin noi taxe și impozite

în mînă, astfel încît căpitanii spanioli nu îndrăzneau să iasă din porturi cu vasele lor. Ducele de Alba spumega de furie.

În primăvara anului 1572, La Marck, comandantul „calicilor mării", a cucerit o poziție cheie, care i-a permis să ocupe mai multe insule. „Calicii mării" au devenit astfel stăpîni pe gurile fluviului Escaut.

Aceste vești au produs un efect magic asupra partizanilor lui Wilhelm, iar el a înțeles repede ce forță reprezentau acești „calici". A trecut Rinul cu 24 000 soldați care au pornit la atac intonînd „Wilhelmus", cîntec ce avea să rămînă imnul național al olandezilor. Toate orașele eliberate de jugul spaniol și-au trimis delegații la Dordrecht. Adunarea a declarat ilegală destituirea prințului de Orania de către Filip II și l-a recunoscut ca guvernator general, locotenent al regelui în Olanda, Zeelanda, Friesland și episcopatul de Utrecht și apărător al provinciilor Țărilor de Jos, iar trupele i-au depus jurămîntul de credință.

Ducele de Alba își aștepta revanșa, recucerind teritoriile pierdute. Orașul Zutphen a fost ocupat și jefuit, iar locuitorii masacrați. Asediul orașului Haarlem a început la 11 decembrie și a durat șapte luni. Patru mii de locuitori apărau orașul, aprovizionați din cînd în cînd cu alimente de către „calicii mării", dar zece mii de spanioli îi supravegheau. La 12 iulie 1573, orașul s-a predat ; ispășirea a fost cruntă : toți soldații au fost masacrați ; nici femeile și nici copii n-au fost cruțați. După Haarlem, a venit rîndul orașului Alkmaar, al cărui asediu a început la 21 august. Curînd, s-a apelat la acea supremă apărare pe care Țările de Jos au folosit-o de-a lungul veacurilor : au fost deschise digurile. Apa înainta încet, dar nestăvilită, spre asediatori ; ajungea pînă la genunchii soldaților, apoi pînă la brîu... La 8 octombrie, spaniolii s-au retras. De la acest episod dramatic a rămas un proverb, care și azi încurajează și îndeamnă la răbdare pe cei care cred că izbînda se lasă prea mult așteptată : **Victoria începe la Alkmaar.**

În octombrie 1573, Wilhelm de Orania a devenit calvin ; cum, și în ce condiții — e greu de stabilit. E sigur că el înclina spre Reformă, căci educația sa din copilărie fusese luterană. Dar populațiile pe care le apăra erau calvine, și el a adoptat religia lor. A fost exact inversul devizei statelor din Germania medievală : religia prințului e și religia poporului. A adoptat credința oamenilor pe care-i proteja și care-l recunoscuseră drept conducător al lor.

La 18 decembrie 1573, ducele de Alba a căzut în dizgrație și a părăsit Țările de Jos. În primăvara anului următor, spa-

niolii au atacat orașul Leyda. Prima încercare de a-l cuceri n-a izbutit ; cea de-a doua s-a transformat într-un asediu cumplit. Taciturnul era la Rotterdam, bolnav și disperat : trei frați îi muriseră, iar situația părea foarte proastă. Cu argumentul : „Mai bine o țară pustiită decît pierdută", s-a hotărît deschiderea digurilor în regiunea Leyda. Trupele spaniole, din nou înspăimîntate de creșterea lentă a apelor, s-au retras : la 3 octombrie 1574, cîmpul pe care-l ocupaseră era gol. A doua zi, Wilhelm a fost aclamat în orașul eliberat.

Consiliul împotriva tulburărilor *a instaurat o cruntă teroare religioasă*

Concordia res parvae crescunt

Situația rămăsese confuză : prințul de Orania era susținut de popor, în favoarea căruia se străduia să instaureze toleranța și pacea, dar rezultatele nu erau pe măsura eforturilor. Nici situația ostașilor spanioli nu era de invidiat : erau prost plătiți și detestați de populație. În drumul lor se găsea cel mai mare port al Europei occidentale — Anvers — al cărui burgrav (comandant militar) era prințul de Orania, dușmanul lor. S-au năpustit asupra orașului, și „furia spaniolilor" a durat trei zile și trei nopți. A fost un veritabil masacru, întovărășit de violuri și orgii.

În toamna lui 1576, provinciile catolice din sudul Țărilor de Jos — care erau încă sub suzeranitatea regelui Spaniei — au apelat la prințul de Orania. Taciturnul și reprezentanții provinciilor au semnat, la 8 noiembrie 1576, „Pacificarea de la Gand". Cele două părți jurau să se ajute pentru eliberarea țării de sub jugul spaniol, pentru ca trupele străine să se retragă cu orice preț.

Niciodată sfîrșitul puterii spaniole nu a părut mai apropiat. Și totuși, poporul olandez mai avea de învins numeroase piedici. În adevăr, Filip II găsise în fratele său vitreg, don Juan de Austria, un om în stare să se opună Taciturnului. Învingător al turcilor în marea bătălie navală de la Lepanto (1571), don Juan se bucura de un mare prestigiu în toată Europa. Diplomat abil, el a început prin a face propuneri ademenitoare Taciturnului, cu condiția ca acesta să revină în sînul bisericii catolice : Wilhelm a răspuns că preferă să rămînă fără toate onorurile, decît să renunțe la religia sa. Foarte ambițios și viclean, don Juan a încercat să-i înșele și pe olandezi, despre care spunea, ca și ducele de Alba, că-i va „înăbuși în untul

lor". În numele regelui, a semnat, la 17 februarie 1577, „Edictul perpetuu" care ratifica „Pacificarea de la Gand" și astfel înțelegerea părea perfectă : se consimțea la convocarea stărilor, iar trupele spaniole și germane trebuiau să plece. Prințul de Orania și stările Olandei și Zeelandei au protestat, considerînd că Edictul era neclar în privința religiei. Totuși, don Juan a fost primit la Bruxelles ca guvernator general al Țărilor de Jos. Wilhelm de Orania a venit și el la Bruxelles, unde a fost primit cu entuziasm și declarat guvernator al Brabantului. Un al treilea partid a chemat ca guvernator general pe arhiducele Mathias de Habsburg, fratele împăratului Rudolf. Dar prințul de Orania a dejucat această manevră : a devenit locotenentul general al arhiducelui, care, astfel, era neutralizat ; la 7 septembrie, don Juan a fost declarat dușman al țării.

În anul următor, în iulie, Stările Generale au hotărît că în provinciile Țărilor de Jos vor fi tolerate ambele religii — și cea catolică, și cea protestantă. Wilhelm de Orania nu putea decît să se bucure, căci acesta fusese țelul întregii sale vieți ; din nefericire, dușmanii toleranței au format partidul „nemulțumiților", iar unele provincii au trecut de partea regelui Spaniei.

Cum don Juan de Austria murise de ciumă, Filip II a numit în locul lui pe Alexandru Farnese, fiul fostei guvernatoare generale Margareta de Parma. El a reușit să adune în jurul lui unele provincii din sud. Nobilii catolici din aceste provincii voiau să-și păstreze privilegiile rămînînd credincioși Spaniei. Farnese le-a promis plecarea trupelor spaniole și a acordat stărilor garanții însemnate. La 6 ianuarie 1579, toate provinciile sudice au semnat **Uniunea de la Arras** și au rupt legătura cu Stările Generale. Riposta nu s-a lăsat așteptată. Protestanții din cea mai mare parte a provinciilor nordice și orașele protestante din Flandra și Brabant au semnat **Uniunea de la Utrecht.** Provinciile se aliau contra dușmanului lor comun, își promiteau ajutor și nu puteau hotărî pacea sau războiul fără un consimțămînt mutual. Stările au adoptat ca deviză o frază a istoricului antic Sallustius : **Concordia res parvae crescunt** (prin înțelegere, lucrurile mici dobîndesc importanță).

Wilhelm de Orania n-a semnat imediat Uniunea de la Utrecht. În primul rînd, pentru că ea contrazicea principiile sale de toleranță, în al doilea rînd, pentru că nu pierduse încă speranța de a reuni în jurul său cele 17 provincii ; avea, de altfel, atuuri foarte serioase, căci stăpînea tot litoralul și marile fluvii. Fără îndoială. Uniunea de la Utrecht avea un aspect negativ — putea semnifica sfîrșitul unirii între nordul protestant și sudul catolic — dar avea, în același timp, și unul pozitiv ; o țară săracă se declarase, practic, independentă de puternica monarhie a Habsburgilor. Așa că, în luna mai, prințul de Orania a semnat-o.

Voi păstra!

Din primăvara lui 1579, războiul reîncepuse, iar Farnese, care avea superioritatea militară, recucerise în folosul Spaniei toate provinciile sudice. Olanda și Zeelanda erau amenințate. La 15 martie 1580, Filip II a pus un premiu pe capul lui Wilhelm de Orania ; îi reproșa prințului că era nerecunoscător, că nu-și amintea binefacerile pe care le datora lui Carol Quintul și lui însuși ; îi reamintea titlurile și demnitățile cu care fusese investit ; îl acuza că a introdus erezia în Țările de Jos, îl compara cu Cain, cu Iuda, îl socotea un om nelegiuit, primejdios și sperjur. Promitea 25 000 scuzi celui care l-ar fi adus, viu sau mort, jurînd că viitorul asasin va beneficia de iertarea tuturor crimelor anterioare și că va fi înnobilat, dacă nu era un gentilom.

Deși știa că viața-i era în mare primejdie, Taciturnul și-a pregătit răspunsul, care a fost citit în fața Stărilor Generale și publicat în ianuarie 1581. Filip II n-a replicat niciodată acestei „Apologii", cum se intitula răspunsul lui Wilhelm, care, pe alocuri, avea accente de veritabil rechizitoriu la adresa regelui Spaniei. „Apologia" se termina cu deviza familiei de Orania : **Je maintiendray !** (Voi păstra !)

În lupta contra Spaniei, Wilhelm avea nevoie de un aliat puternic. Regele Henric III al Franței a acceptat să-i trimită trupe conduse de fratele său, ducele de Anjou. Acest ultim vlăstar al unei familii degenerate (Valois), frivol dar ambițios, a văzut în Țările de Jos o trambulină spre Anglia. În ianuarie 1581, Stările Generale l-au recunoscut pe duce ca prinț suveran și ereditar. Arhiducele Mathias de Habsburg, care, nominal, mai era încă guvernator general, a înțeles că nu-i rămînea decît să plece. La 22 iulie, stările au proclamat decăderea lui Filip II din drepturile de suveran al Țărilor de Jos. **Legă-**

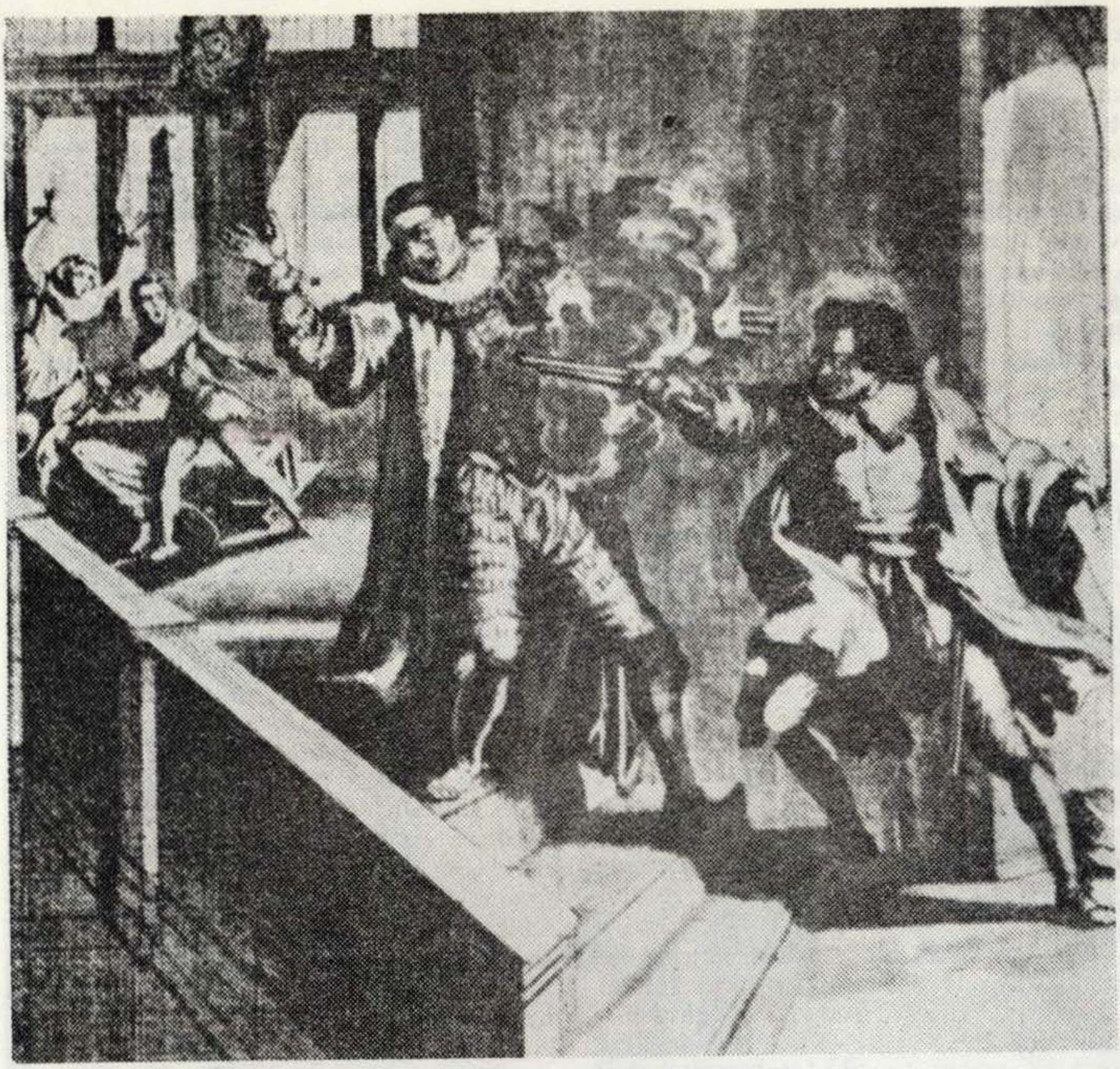

La 10 iulie 1584, un ucigaş plătit a pus capăt unei vieţi care a servit cu eroism cauza poporului olandez

tura cu Spania era definitiv ruptă. Ducele de Anjou şi-a autodecernat titlurile de duce de Brabant şi conte de Flandra, dar a devenit foarte repede nepopular. Dacă el avea puterea nominală, în schimb Wilhelm era adevăratul conducător al ţării, căci întrupa autoritatea. Ducele de Anjou a înţeles acest lucru şi, de mînie, a comis o faptă smintită, care i-a spulberat toate şansele. La 17 ianuarie 1583, cînd Wilhelm era la Anvers, trupele franceze s-au răspîndit pe străzile oraşului, strigînd : „Oraşul e cucerit ! Ucide ! Ucide !" Toată populaţia a luat armele şi s-a apărat cu furie.

Pe de altă parte, Alexandru Farnese făcea progrese neliniştitoare, cucerind oraşe şi cetăţi în regiunea portului Anvers. Olanda şi Zeelanda au stăruit ca prinţul de Orania să-şi extindă atribuţiile.

În aceste împrejurări, intrigile lui Filip II au rodit ; încă din 1582 Wilhelm de Orania fusese victima unui atentat, de pe urma căruia se restabilise cu greu : un funcţionar basc din Anvers trăsese asupra lui un glonte care îi găurise falca stîngă, pătrunzînd pînă în cerul gurii. În vara lui 1584, Taciturnul era la Delft, oraş care servea drept capitală şi sediu al Stărilor Generale. La 10 iulie, înaintea prînzului, a cerut audienţă un oarecare Balthazar Gérard, de 26 ani. Trăia la Delft şi-şi luase numele lui François Guyon, fiul unui hughenot condamnat la moarte în Franţa. După dejun, Wilhelm a ieşit din sufragerie şi s-a îndreptat spre scări. Asasinul a tras trei focuri asupra prinţului, care s-a prăbuşit şi a murit imediat. Vechiul său duşman reuşise prin trădare ceea ce nu izbutise nici prin diplomaţie, nici pe calea armelor.

...Un sfert de secol mai tîrziu, Spania era nevoită să recunoască independenţa Provinciilor Unite.

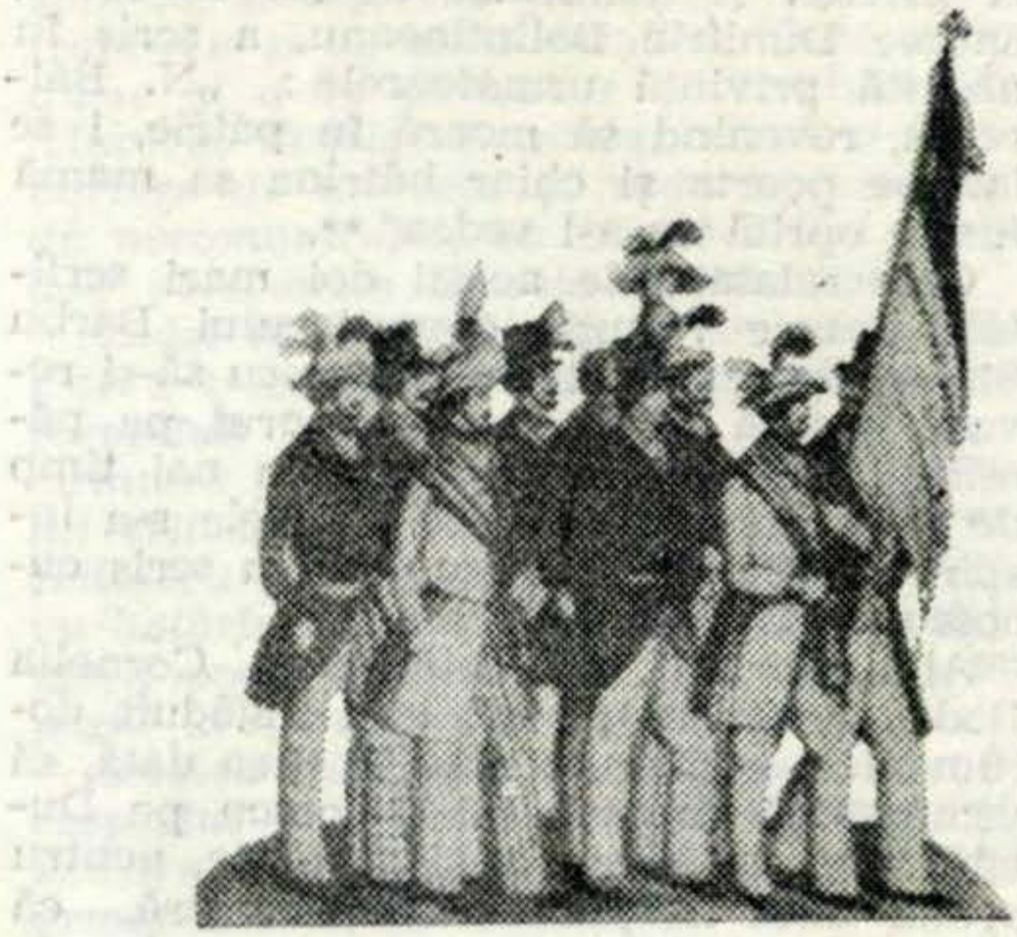

Și totuși BĂLCESCU a păşit în 1852 pe pământul ţării

ILIE CORFUS

Revoluția de la 1848, care adusese și pe meleagurile românești ceea ce ulterior s-a numit atît de poetic „Primăvara Popoarelor", adică deșteptarea lor violentă din iarna orînduirii feudale, a luat sfîrșit în Țara Românească după numai 3 luni de administrație a guvernului provizoriu, o dată cu intrarea, la 13/25 septembrie, a trupelor turcești în București, urmate la scurt interval de cele țariste. Conducătorii revoluției au fost siliți să ia drumul pribegiei, drumul acelui îndelungat exil prin țări străine, de unde cei mai mulți dintre ei se vor întoarce abia după 9 ani, adică în vara anului 1857.

În tot acest răstimp, cei care au fost puși în fruntea țării ca să restaureze vechea orînduială au vegheat cu strășnicie ca niciunul dintre emigrații de la 1848 să nu intre în țară.

Singur, bolnav, presimțindu-și sfîrșitul și mînat de dorul aprins după locurile natale, marele democrat revoluționar Nicolae Bălcescu, mintea cea mai luminată din conducerea revoluției de la 1848, a căutat cu tot dinadinsul să se întoarcă totuși acasă, ca să moară lîngă ai săi, pe pămîntul scump al patriei. La sfîrșitul verii anului 1852, el a pornit din Franța, unde se afla atunci, și a ajuns la Constantinopol, iar de acolo, pe un vapor austriac, a intrat pe Dunăre, în patrie.

„Atunci l-am mai zărit pentru ultima oară în carantina de la Galați, trist, abătut, suferind, disperat în suflet; căci întorcîndu-se din exil, i se refuzase intrarea în patria lui. Nenorocitul s-a întors amărît la Palermo, unde a murit pe mîini străine" — așa a scris despre încercarea lui Bălcescu de a intra în țară unul dintre

iluștrii săi contemporani, Vasile Alecsandri *.

Alt contemporan, tot atît de ilustru, și el prieten și admirator al lui Bălcescu, anume Dimitrie Bolintineanu, a scris în această privință următoarele : „N. Bălcescu, revenind să moară în patrie, i se închise poarta și chiar bătrîna sa mamă fusese oprită de a-l vedea" **.

Cele relatate de acești doi mari scriitori despre refuzul domnitorului Barbu Știrbei de a permite lui Bălcescu să-și revadă mama și să pună piciorul pe pămîntul țării au fost crezute la noi timp de mai bine de un veac. Din ele s-a inspirat și Camil Petrescu, cînd a scris cunoscuta sa piesă *Bălcescu*.

Abia în 1957, cercetătoarea Cornelia Bodea a reușit, pe cît i-au îngăduit documentele cunoscute pînă la acea dată, să urmărească drumul lui Bălcescu pe Dunăre pînă la Nicopole și să arate, pentru prima dată în publicistica noastră, că acolo, pe pămînt turcesc, a avut loc la 28 august/9 septembrie 1852 întîlnirea lui cu mama și cu surorile sale ***.

O descoperire pe cît de surprinzătoare, pe atît de importantă ne permite acum să luminăm ultima scenă din viața marelui emigrat român, desfășurată la capătul dramaticului său drum spre țară. Sosit la Nicopole în ziua de 21 august/2 septembrie 1852, Bălcescu a rămas acolo pînă miercuri, 27 august/8 septembrie, cînd a trecut Dunărea pe malul românesc. La orele 10 și jumătate înainte de amiază a ajuns la pichetul militar de la Turnu Măgurele, *pe pămîntul țării*, însoțit de sora sa, clucereasa Marghioala Geanolu, care trecuse la Nicopole, la 25 august/6 septembrie, după amiază, cu un pașaport eliberat pe termen de zece zile de soțul ei, cîrmuitorul județului Teleorman. În vorbitorul pichetului, Bălcescu a fost așteptat de mama sa, pităreasa Zinca, de sora sa Sevastița, de fratele său Barbu și de toată familia, inclusiv cumnatul său, clucerul Scarlat Geanolu. Revederea și discuțiile dintre ei au durat o oră și s-au desfășurat de la distanță, pentru a se păzi în felul acesta măsurile de carantină care, după cum se știe, interziceau orice comunicație fizică cu cei ce veneau din dreapta Dunării, înainte de a-și fi îndeplinit mai întîi stagiul de „curățenie" în carantină. Bălcescu, aflîndu-se în tratament medical, a dat să i se prepare medicamentele, după rețetele ce le avea la el, la farmacia din orașul Turnu.

Bălcescu în momentul pornirii spre Palermo

El s-a întors apoi, însoțit de sora sa Marghioala, înapoi la Nicopole.

Așa și-a petrecut Nicolae Bălcescu ultimul ceas din viața sa pe pămîntul drag al țării sale. A doua zi, adică la 28 august/9 septembrie, aveau să treacă de la Turnu la Nicopole, cu pașapoarte, eliberate de aceeași cîrmuire a județului, mama, sora și cumnata sa, ca să-i întoarcă vizita și să rămînă cu el pînă la sosirea vaporului austriac, care avea să-l ducă la Constantinopol, iar de acolo, pe alte vapoare, mai departe, tot mai departe, la Palermo, în mormînt.

Cele relatate mai sus sînt cuprinse în raportul din 28 august/9 septembrie 1852,

---

* În articolul intitulat *Nicolae Bălcescu în Moldova*, tipărit în *Opere complete, Partea* III-a, *Proză*, București, 1876, p. 562.

** *Viața lui Cuza-Vodă. Memoriu istoric*, ed. a V-a, București, 1873, p. 24.

*** Articolul *Călătoria lui Bălcescu pe Dunăre în 1852*, publicat în revista „Studii", X, nr. 1, 1957, pp. 161-171.

al locotenentului M. Clinceanu, comandantul garnizoanei din Turnu Măgurele, către C. Herescu, ministrul de Război. Pe raport nu se află nici un număr sau însemnare de intrare sau primire şi nici o rezoluţie a ministrului. Înseamnă că trecerea lui Bălcescu la Turnu şi întrevederea cu familia au fost ţinute în mare taină. Acest ultim pas al lui Bălcescu pe pămîntul ţării a avut loc datorită desigur bunăvoinţei cumnatului său, aflat în fruntea administraţiei judeţului în raza căruia a debarcat Bălcescu. Şi aceasta, în pofida severelor măsuri luate de Ştirbei pentru oprirea intrării în ţară a emigraţilor şi a publicaţiilor cu caracter revoluţionar.

Raportul se păstrează în Arhiva Istorică Centrală de la Arhivele Statului din Bucureşti. El este scris cu litere chirilice, amestecate cu caractere latine, aşa cum se prezintă scrierea de tranziţie din acel timp. Pentru noutatea şi valoarea sa documentară, îl redăm mai jos, transcris cu litere latine. Întregirile şi lămuririle din text au fost puse între paranteze drepte.

* * *

Ecselenţă !

Luni la 25 august corent după ameazi, cu pasportul no. 19 şi cu termen de zece zile, au trecut în decindea [dincolo] la Nicopol d-ei clucereasa Marghioala Geconolu pentru ca să vază şi să şază cu fratele d-ei Nicolae Bălcescu (despre care subtiscălitul am supus la cunoştinţa ecs. -voastre că să află venit de la 21 la Nicopol). Şi azi, miercuri la 27, la 10½ ceasuri înainte de ameazi, au venit la malul sting în perigavoru [vorbitorul] for-postului [pichetului], atît d-ei clucereasa, cît şi frate-său Nicolae Bălcescu, spre a să revedea cu maică-sa pităreasa Zinca, cu soru-sa, demoazela [Sevastiţa], cu Barbu frate-său şi cu toată familia. Unde, aflindu-se şi d-nu cîrmuitor al acestui judeţ [clucerul Scarlat Geanolu], după o întrevorbire de un ceas şi vedere, prin pază de necomunicaţie, au trecut iarăşi amindoă persoanele dincolo la Nicopoli.

Astăzi însă, după ştiinţa ce mi se dete, este a trece la Nicopoli iarăşi cu pasport formăluit [eliberat cu forme legale] de la cîrmuire şi d-ei pităreasa Bălcescu [mama lui Bălcescu] cu noru-sa madama Elenca Bălcescu şi fiica sa demoazela [Sevastiţa], cu hotărîre de a zăbovi toţi pînă cînd va pleca pomenitul Nicolae Bălcescu cu vaporul la Constandinopoli şi Paris.

Acestea după datorie grăbesc cu tot respectul a le supune la cunoştinţa ecs.-voastre, rugîndu-vă ca să-mi porunciţi urmarea celor de cuviinţă.

Să mai adaogă spre ştiinţa ecs.-voastre că pomenitul emigrat, fiind pătimaş [bolnav] şi în cură, voeşte ca doctoriile trebuincioase la boala sa să le lucreze după reţetele ce are la spiţăria [farmacia] acelui oraş Turnul.

Sînt cu cel mai profund şi supus respect al ecs-voastre prea plecat slugă

parucic [locotenent] M. Clinceanu

1852, august 28, or[aşul] Turnul

Palermo. Hotelul „Alla Trinacria", în care a murit Nicolae Bălcescu (După G. Călinescu, Istoria literaturii române, de la origini pînă în prezent, *Bucureşti, 1941)*

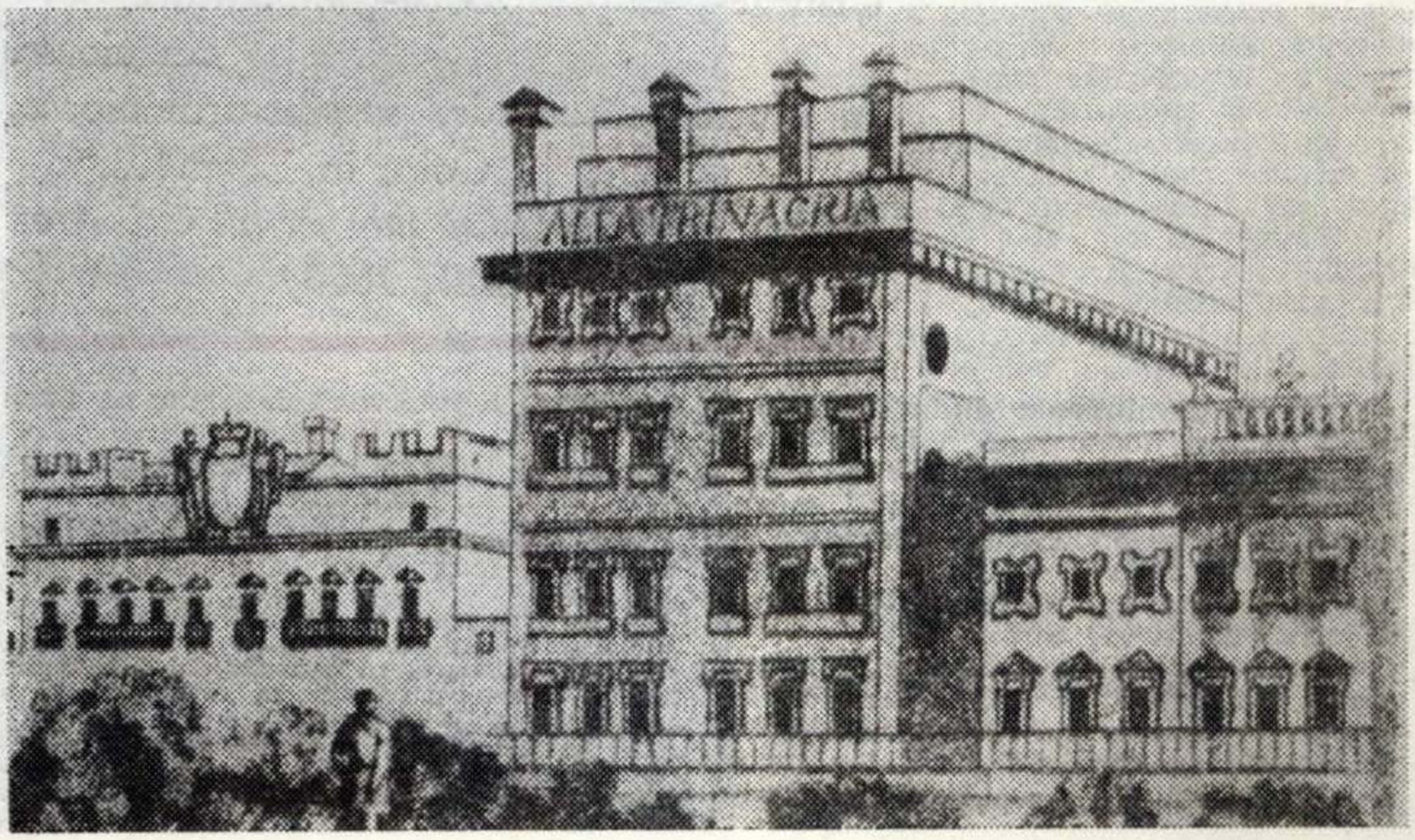

Înflăcăratul patriot ARON PUMNUL

IOAN N. VLAD

„Urmeze încă-n cale-ţi şi lacrima duioasă
Ce junii toţi o varsă pe trist mormîntul tău,
Urmeze-ţi ea prin zboru-ţi în cînturi
tînguioase,
În cînturi răsunînde, suspine-armonioase,
Colo, în Eliseu!..."
(Mihai Eminescu, *La mormîntul lui Aron Pumnul, 1866)*

Contactul revoluţionar dintre Transilvania şi Ţara Românească a fost permanent în perioada mai-septembrie 1848. Nicolae Bălcescu, organizînd corpul de comisari de propagandă, a numit printre ei şi un mare număr de profesori transilvăneni, care trecuseră în Ţara Românească şi lucrau în diverse şcoli.

O situaţie specială a avut Aron Pumnul, care *a fost solicitat* să vină în Ţara Românească. Transilvăneanul C. Roman (Vivu), profesor la pensionul Schewitz din Bucureşti, şi el comisar de propagandă în timpul revoluţiei, a intervenit insistent pe lîngă Bălcescu ca să mijlocească venirea a trei tineri transilvăneni dincoace de Carpaţi: *Aron Pumnul, Buteanu* ⋆ şi *Năme şiu.* ⋆⋆

Iată textul scrisorii lui C. Roman (Vivu) către Bălcescu: „*Frate Bălcescule, mă gră-*

⋆ Ioan Buteanu (1821-1849), avocat, a fost în cursul revoluţiei de la 1848 din Transilvania, unul din colaboratorii apropiaţi ai lui Avram Iancu. Pentru activitatea sa revoluţionară, a fost spînzurat la 23 mai 1849.

⋆⋆ Acest revoluţionar transilvănean este mai puţin cunoscut. Le revine cercetărilor ulterioare sarcina să-i pună în lumină activitatea.

besc să plec la plasă, ca să adun oameni pentru mîine. Acum expediez pe A. Puşcaru, Ionescu şi Maniu (Vasile) la Transilvania; te rog pe dumneata în numele naţiunii ca să le dai ceva cheltuieli de drum. Eu trebuie să aştept pe Pumnul şi Buteanu şi pe Nămeşiu; *pînă atunci nu voi să pierd vremea şi să plec la plasă; iar cit pentru secret să nu faci nimic pînă mă voi întoarce*, însă să mijlocești venirea celor trei tineri pomeniţi mai sus" (subl. autorului).

De la Odorhei la Viena

Aron Pumnul s-a născut la Cuciulata, un sat de lîngă Făgăraş, în anul 1818. Părinţii săi fiind ţărani lipsiţi de avere, şi-a făcut studiile cu mare greutate, cele primare la Odorhei (1831-1835), iar liceul la Blaj (1835-1841). Aici, la Blaj, i-a avut profesori pe George Bariţiu, I. Rusu şi — la filozofie — pe Simion Bărnuţiu, care a exercitat o puternică influenţă asupra sa. A plecat apoi cu o bursă la Viena, la Colegiul „Sfînta Barbara" (1843-1846), în această perioadă orientîndu-se cu precădere către studiile de filozofie şi istorie.

La Viena, Aron Pumnul a tradus lucrarea lui Félix Colson, *De l'état present et de l'avenir des principautés de Moldavie et Valachie* (Despre starea prezentă şi perspectivele principatelor Moldova şi Valahia) şi a înfiinţat societatea „România cea Tînără", al cărei scop era să contribuie la susţinerea şi dezvoltarea sentimentului naţional în Transilvania, prin elaborarea unor manuale româneşti şi pregătirea unor buni dascăli.

Reîntors de la studii, a fost numit profesor de filozofie la Blaj, unde a luat parte activă la acţiunea de pregătire a revoluţiei, desfăşurînd o susţinută propagandă printre studenţii săi. Aceştia au devenit, la rîndul lor, propagatori ai *„Prochiemăciunii"* (Proclamaţiei), redactate de Aron Pumnul în vederea primei adunări de la Blaj, din 18/30 aprilie 1848, la care au participat peste patru mii de români.

Excelent profesor şi pedagog, patriot înflăcărat şi „amic al omenirii", cum a fost caracterizat, Aron Pumnul a fost una din figurile cele mai însemnate ale revoluţiei din Transilvania. Încă de la 8 aprilie 1848, alături de alţi tineri — C. Roman, Iancu şi Ioan Buteanu — a participat la una din consfătuirile de la Sibiu ale Comitetului naţional român. Apoi a fost prezent la toate întîlnirile fruntaşilor revoluţionari transilvăneni.

În timpul marii Adunări naţionale de la Blaj, de pe Cîmpia Libertăţii (3/15-5/17 mai 1848) — care a reprezentat punctul culminant al revoluţiei din Transilvania — s-a alcătuit un comitet permanent, cu sediul tot la Sibiu, menit să aducă la îndeplinire hotărîrile Adunării. Din acest

comitet au făcut parte, printre alţii, Andrei Şaguna (preşedinte), Simion Bărnuţiu (vicepreşedinte), Aron Pumnul, Avram Iancu şi Al. Papiu Ilarian.

După înăbuşirea revoluţiei din Transilvania, Aron Pumnul s-a retras un timp la Făgăraş, iar apoi a trecut munţii şi s-a stabilit în Bucureşti.

Între revoluţionarii paşoptişti din ţinuturile româneşti a existat permanent o strînsă şi organizată legătură, deoarece pe un plan mai larg, lupta lor urmărea împlinirea unităţii statale a românilor. Ambianţa favorabilă acestor relaţii a fost pregătită prin rolul însemnat jucat în cultura principatelor dunărene de profesorii transilvăneni. Cărturari şi oameni de şcoală, cum au fost bunăoară Ioan Maiorescu la Craiova, Ion Codru Drăguşanu (Ghermanu) la Ploieşti, Aaron Florian, August Treboniu Laurian şi Vasile Maiorescu, primii doi profesori la Colegiul naţional Sf. Sava, cel de-al treilea la Seminarul din Bucureşti, au luptat pentru revoluţie atît la Blaj cît şi la Bucureşti.

S-a spus — atît cît s-a cunoscut — că Aron Pumnul a venit în Bucureşti. Cînd şi ce a făcut el aici, mai puţin se ştie. De pildă, cînd a venit la Bucureşti? Scrisoarea lui C. Roman (Vivu), de care am pomenit mai sus, este nedatată, dar se presupune a fi din iulie-august 1848. După cum se ştie, numirile de „propaganzi" s-au făcut în trei etape: 27 iunie, 19 iulie şi 5 august. Cel puţin aşa rezultă din documentele existente.

Aron Pumnul a fost numit comisar de propagandă la *Slam Rîmnic* (Rîmnicul Sărat) pe data de *5 august 1848* *. Cele trei etape de numire a comisarilor propagandişti ne orientează asupra momentului sosirii lui în Ţara Românească. Probabil că n-a ajuns la Bucureşti înainte de 19 iulie; altfel ar fi apărut printre comisarii numiţi în acea zi. Deoarece scrisoarea lui C. Roman (Vivu) se presupune a fi din iulie-august, credem că mai curînd ea datează din perioada de după 19 iulie, revoluţionarul transilvănean neputînd să vină în Bucureşti decît după 20 iulie, adică între 20 iulie-1 august 1848. Mai precis, în preajma lui 1 august, pentru că la 5 august avea făcută numirea.

* Arhivele Statului Bucureşti, *Arhiva istorică centrală*, Fond Comisia alcătuită pentru cercetarea celor amestecaţi în fapte revoluţionare, Dos. 1/1848, p. 98.

Guvernul m-a însărcinat să predic revoluţia

Pînă acum nu i se cunoştea activitatea pe care a desfăşurat-o în cadrul frămîntărilor revoluţionare din Ţara Românească. O mărturie a unui paşoptist moldovean aruncă, din fericire, un fascicul de lumină asupra momentului şi acţiunii lui în timpul revoluţiei muntene. Redăm descrierea întîlnirii dintre el şi *George Sion*, într-un oraş din nordul Moldovei, după „suvenirele" acestuia din urmă **. Întîlnirea a

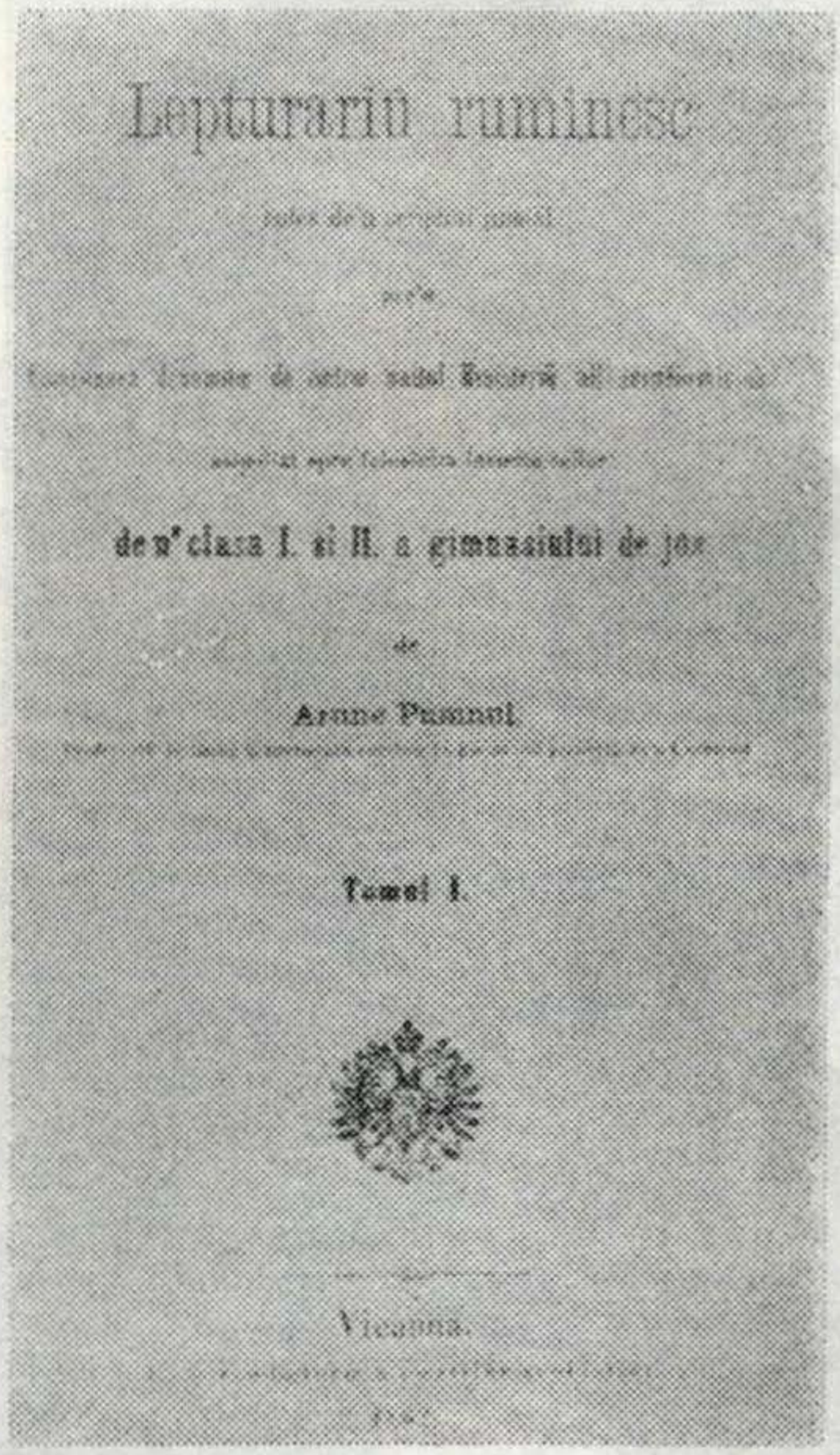
Lepturariu rumînesc

Arone Pumnul

Tomul I.

Viena.

„Lepturariul rumânesc" a fost opera culturală de căpetenie a lui Aron Pumnul

avut loc după terminarea revoluţiei din Ţara Românească:

„Într-una din zile, ieşind şi apucînd să mă duc la baia de aburi, cînd treceam

** George Sion, *Souvenires Contemporaines*, fragment publicat în vol. *Aron Pumnul, Voci asupra vieţii şi însemnătăţii lui*, 1889, p. 82.

peste un pod de piatră, văd un om îmbrăcat în sdrențe, negru la față, pletos, murdar, cu opinci în picioare și cu o pălărie mare mocănească în cap. Acel om se oprește în dreptul meu și-și scoate pălăria. Luîndu-l drept cerșetor scosei o monedă de aramă și-i oferii. El însă, în loc de a întinde mîna spre a o primi, zice :

— Mulțumesc, dar mai înainte aș întreba pe domnul dacă memoria nu mă înșeală : sînteți dl. Sion ?

— Da, domnule, nu te înșeli, dar de unde mă cunoști ?

— Ai dormit o noapte în casa mea.

— Unde ? Cînd ? Cine ești ? Adu-mi aminte, căci nu știu să te fi văzut undeva !

— La Blaj... Pumnul !

— A ! Ce ! D-ta Pumnul... Aron Pumnul ?

— Da domnule Sion. Iată în ce stare mă aflu.

— Cum se poate ? Pentru ce ?

— Ți-oi spune pe scurt. După izbucnirea revoluției din București am trecut în România *. *Guvernul provizoriu m-a însărcinat să predic, să explic poporului spiritul constituției și al principiilor liberale. Am fost în cele din urmă surprins la Focșani (de pătrunderea trupelor țariste, venite să înăbușe revoluția* — n.a.) [...] *abia am scăpat, și sub acest port, m-am strecurat pînă acilea* (subl. autorului)." Și George Sion narează în continuare cum s-a înapoiat acasă, a luat primeneli, l-a îmbăiat și îmbrăcat în straie noi, introducîndu-l apoi în societatea intelectuală a orașului.

Acum deci nu mai există nici un dubiu. Pumnul a funcționat efectiv în calitate de comisar de propagandă într-unul din județele periferice ale Țării Românești.

Se cunoaște destul de bine ultima parte a activității lui Aron Pumnul, închinată culturii românești. *Lepturariul* ** său este mai mult decît o antologie de texte vechi ; este, așa cum au dovedit criticii literari, prima istorie a literaturii românești.

* Este vorba de Țara Românească. Formularea aceasta reprezenta o modalitate de a sublinia ideea existenței nucleului unui stat român.

** Aron Pumnul, *Lepturariu rumânesc, cules den scriptori rumâni*, 4 vol., Viena, 1862-1865.

Dascălul ZAHARIA BOERESCU

GH. PÂRNUȚĂ

După abdicarea domnitorului Gheorghe Bibescu, în noaptea de 13 spre 14 iunie 1848, o parte din boierii Bucureștiului cuprins de flăcările revoluției s-au grăbit să-l urmeze în fuga lui prin Cîmpulung-Muscel, spre Brașov. Un alt grup de boieri, printre care și Alecu Villara, fostul ministru al Treburilor din Lăuntru, precum și Iancu Manu, fostul șef al poliției Capitalei, s-au îndreptat către Giurgiu, intenționînd să-și continue fuga prin Rusciuc spre Constantinopol.

Un raport din primele zile ale revoluției, provenind din orașul Giurgiu, informa Departamentul Treburilor din Lăuntru că „orașul se află sculat în picioare și în pericol". Totodată, era anunțată prezența lui Alecu Villara, despre care se spunea că uneltește împotriva libertății poporului. Raportul era semnat, între alții, de către profesorul revoluționar Zaharia Boerescu.

Cine a fost acest luptător pentru revoluție, despre care, într-un alt raport, se spunea că este „conducătorul poporului" din orașul Giurgiu ?

S-a născut în Banat, în anul 1809, fiind descendent al unei familii de moșneni din fostul județ Romanați. A desfășurat o susținută activitate didactică, începînd cu anul 1837, cînd a venit din Banat la București și a fost numit profesor de limba latină la Seminarul din capitala Țării Românești. Îl găsim în continuare atestat, în 1843, ca profesor și director la Seminarul din Curtea de Argeș. Încă în același an, 1843, a fost însă mutat ca profesor la Școala Normală din Caracal.

Doi ani mai tîrziu, a trecut de la Caracal la Giurgiu, unde a contribuit la îm-

bunătățirea activității școlii normale din acest oraș. În perioada respectivă el a adus un aport hotărîtor la formarea învățătorilor pentru școlile sătești din județul Vlașca. Pe drumuri desfundate, lipsite de orice mijloc de transport, Zaharia Boerescu mergea din sat în sat, spre a se convinge personal de felul cum erau aplicate îndrumările pe care le dăduse tinerilor săi ucenici în ale pedagogiei.

Nu o dată a putut, deci, să vadă la fața locului, situația precară a învățămîntului sătesc, dificultățile pe care le întîmpinau învățătorii, siliți să profeseze în localuri necorespunzătoare, lipsite de mobilier, de cărți, în fața unor copii îndurînd frigul și foamea.

La 14 iunie 1848, Zaharia Boerescu a fost delegat de către locuitorii orașului Giurgiu spre „a însoți la București pe șeful Gvardiei Naționale". Această delegație trebuia să „închine guvernului și la toți frații români steagul tricolor".

Documentele ne arată că Zaharia Boerescu a întreținut legături strînse de prietenie cu Popa Șapcă, figură legendară a revoluției din Țara Românească, pe care l-a cunoscut încă din anul 1845, pe cînd conducea Școala Normală din Caracal. Amîndoi aveau aceleași țeluri, pentru care au luptat cu dîrzenie în tot timpul evenimentelor revoluționare ale verii anului 1848. Ca profesor, Zaharia Boerescu dorea cu ardoare să vadă împlinite prevederile art. 16 din Constituția revoluționară, care decreta instrucția egală, gratuită și întreagă „pentru tot românul".

Înăbușirea revoluției, la 13 septembrie 1848, nu l-a împiedicat să primească mai departe, în propria-i casă" pe patrioții din orașul Giurgiu, în pofida prigoanei dezlănțuite contra participanților la revoluție.

În noiembrie 1848, aflîndu-se la București, a fost arestat, figurînd în fruntea „listei profesorilor transilvăneni scoși din învățămînt". Era învinuit că „luase parte la cauza revoluției și pentru întrebuințare de propagandă". Trebuie subliniat că pe aceeași listă mai erau trecuți, August Treboniu Laurian, Ioan Maiorescu, Aaron Florian, Al. Papiu Ilarian, Simion Bărnuțiu și Eftimie Murgu.

Proscris, rămas fără slujbă, în anul 1849 s-a exilat în Transilvania. Abia după doi ani, în 1851, a fost rechemat la București, fiind din nou numit profesor și director al Seminarului din Curtea de Argeș.

A murit în ziua de 11 iunie 1884. Ziarul „Românul", al lui C. A. Rosetti, publica aceste rînduri: „Zaharia Boerescu s-a sfîrșit ieri seară, 11 iuniu în ziua aniversării sărbătorite a renascerii Romaniei. Toată viața a lucrat [...] fără a părăsi o clipă credințele sale. El a trăit și a murit sărac [...]".

ÎMPOTRIVA TUTUROR PRIVILEGIILOR!

(Continuare din p. 57)

„Nu, eu n-am îndemnat la crimă și la jaf! Am îndemnat la folosirea forței. Departe de a o respinge, mă bizui pe ea, căci constituie un mijloc indispensabil al tuturor prefacerilor. Proclamînd-o, cerînd proletariatului să nu conteze decît pe ea și să fie pregătit, eu fac istorie și nu comit crime.

O revoluție ne-a dat egalitatea în fața legii; o alta — votul universal; o alta — regimul politic republican. Logica mă face să contez pe o nouă revoluție pentru a obține egalitatea în ce privește mijloacele de producție, sufragiul în atelier, republica în domeniul economic".

Guesde și Lafargue, absolviți de acuzarea de a fi îndemnat la crimă și jaf, sînt condamnați la șase luni închisoare pentru „incitare la război civil".

Veritabil apostol al principiilor marxismului în Franța, redactor la „Cri du peuple", el nu lasă să se consume nici un act de oprimare sau de reprimare împotriva clasei muncitoare fără să riposteze. În timpul marii greve de la Decazeville, în 1886, ia cuvîntul alături de Louise Michel și Lafargue. „Rotschild în închisoare!" cere el. Mulțimea răspunde: „Rotschild la zid!".

Din nou e acuzat de incitare la omor și jaf. La 24 septembrie, apare în fața juriului parizian. Încă un prilej de a transforma boxa acuzaților în tribună și de a expune public doctrina lui Marx, a cărei răspîndire acuzarea urmărea să o stăvilească.

„În afară de cazul că ați avea pretenția să monopolizați revoluția, așa cum ați monopolizat proprietatea, nu văd pe ce v-ați putea întemeia pentru a interzice eliberarea proletariatului".

Socialismul revoluționar nu cade sub sancțiunea legii. Pentru a-l atinge, ar trebui fabricate legi noi, în genul celor ale lui Bismarck. Însă în acest caz, vom avea de a face „fără ipocrizia libertăților presei și întrunirilor, cu lupta unei clase care atacă. Veți putea să ne loviți și nu ne vom plînge. Dar ne rezervăm dreptul la ripostă".

Sub presiunea maselor muncitoare și a opiniei publice democratice, juriul achită pe cei trei acuzați, în aplauzele asistenței.

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

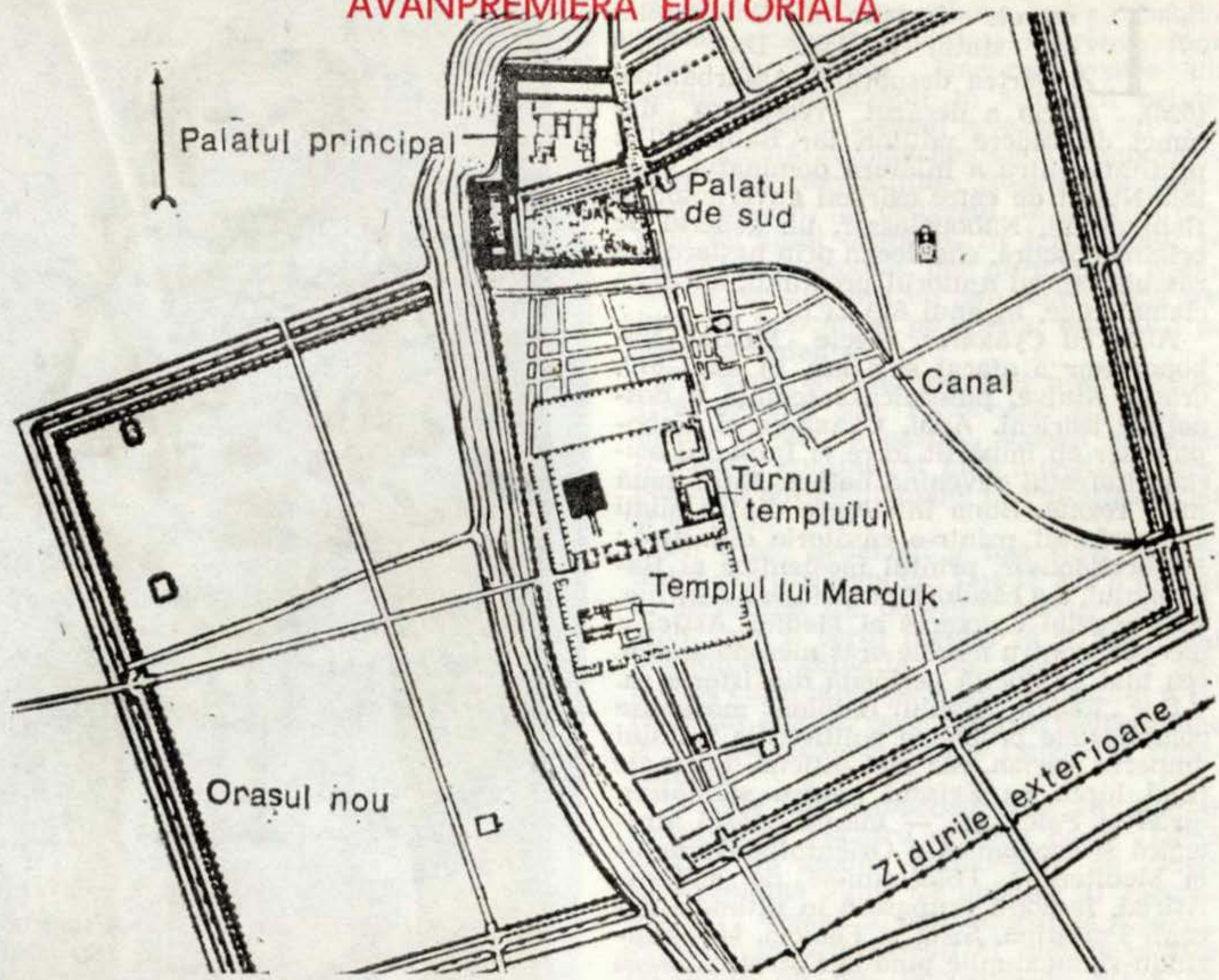

NABUCODONOSOR
și cea de-a doua strălucire a Babilonului

Prof. dr. doc. DUMITRU TUDOR

Babilonul, capitala Chaldeei și cel mai de seamă oraș ai Mesopotamiei antice, și-a început istoria în mileniul III î.e.n. În mileniul următor, „Regatul Vechiului Babilon", condus de regi remarcabili, de talia lui Hammurabi,* a cunoscut o primă perioadă de glorie, al cărei sfîrșit l-a adus stăpînirea asiriană.

* Vezi „Magazin istoric", nr. 7/1970.

La mijlocul mileniului I î.e.n., marele dușman al Babilonului era statul asirian. Dar, după moartea despotului Assurbanipal (626), Asiria a decăzut vertiginos din punct de vedere militar, iar Babilonul a profitat pentru a înlătura dominația străină. Numit de către asirieni guvernator al Babilonului, Nabopalassar, un general de origine obscură, chaldeean prin naștere, s-a răsculat și, cu ajutorul preoților, s-a proclamat rege, în anul 625 î.e.n.

Aliat cu Cyaxares, regele Mediei, Nabopalassar a atacat și a ars, în anul 612, orașul Ninive, puternica reședință a despoților asirieni. Apoi, Cyaxares și Nabopalassar au împărțit între ei Imperiul asirian, Eufratul devenind hotarul între două mari regate. Buna înțelegere dintre aliați s-a perfectat printr-o căsătorie dinastică: Nabucodonosor, prințul moștenitor al Babilonului, s-a căsătorit cu prințesa Amyhia, fiica regelui Cyaxares al Mediei. Astfel a început, pentru marele oraș mesopotamian, cea mai strălucită perioadă din istoria sa.

Dar „Regatul Noului Babilon" moștenise complicatele probleme politice ale fostului Imperiu asirian, cea mai dificilă dintre ele fiind lupta cu Egiptul pentru stăpînirea Siriei și Palestinei — marea poartă strategică și economică a Orientului Apropiat la Mediterana. Folosindu-se de slăbirea Asiriei, faraonii ocupaseră în ultimele decenii Palestina, Siria și Fenicia, și, extinzîndu-și anexiunile pînă la Eufrat, tăiaseră ieșirea Babilonului la Mediterana Orientală.

Fiul guvernatorului întemeiază o dinastie*

Prea bătrîn ca să mai plece în expediții războinice, Nabopalassar a încredințat comanda trupelor trimise împotriva egiptenilor, fiului și urmașului său, Nabucodonosor (al cărui nume — Nabu-Kudurri-usur, așa cum apare în inscripțiile cuneiforme de pe monumente — însemna „Nabo apără hotarul").

Faraonul Nechao (609-594 î.e.n.) s-a pomenit față în față cu un tînăr, dar priceput strateg: în patru ani „satrapul rebel Nechao", cum îi spunea prințul, a fost înfrînt. În cîteva luni, toate cuceririle egiptene de pe coasta orientală a Mării Mediterane au trecut sub controlul Babilonului Nabucodonosor l-a urmărit pe Nechao pînă în țara Nilului. Dar, pe cînd se pregătea să treacă granița Egiptului, vestea morții tatălui său la Babilon (605), l-a oprit din marșu-i triumfal. Temîndu-se ca nu cumva un uzurpator să-i ocupe tronul, a încheiat grabnic pace, mulțumindu-se cu Siria, Palestina și Fenicia, și însoțit doar de o mică escortă, s-a înapoiat la Babilon scurtînd drumul prin deșertul Arabiei.

Pe neașteptate, Nabucodonosor a apărut la poarta Babilonului. Văzîndu-l, mulțimea l-a aclamat cu înflăcărare. S-a bucurat, la rîndul său, aflînd că preoții marelui templu conduseseră treburile statului și-i păziseră tronul.

Ajuns stăpîn atotputernic pe tronul Babilonului, Nabucodonosor a fost, timp de patru decenii (605-562), cel mai mare cîr-

Zeiței Ișstar, una din protectoarele marelui oraș...

In p. 81: Eufratul împărțea Babilonul în două mari cartiere

* Fragmentul face parte din lucrarea *Mari căpitani ai lumii antice*, vol. III, în curs de apariție la Editura Enciclopedică Română.
Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

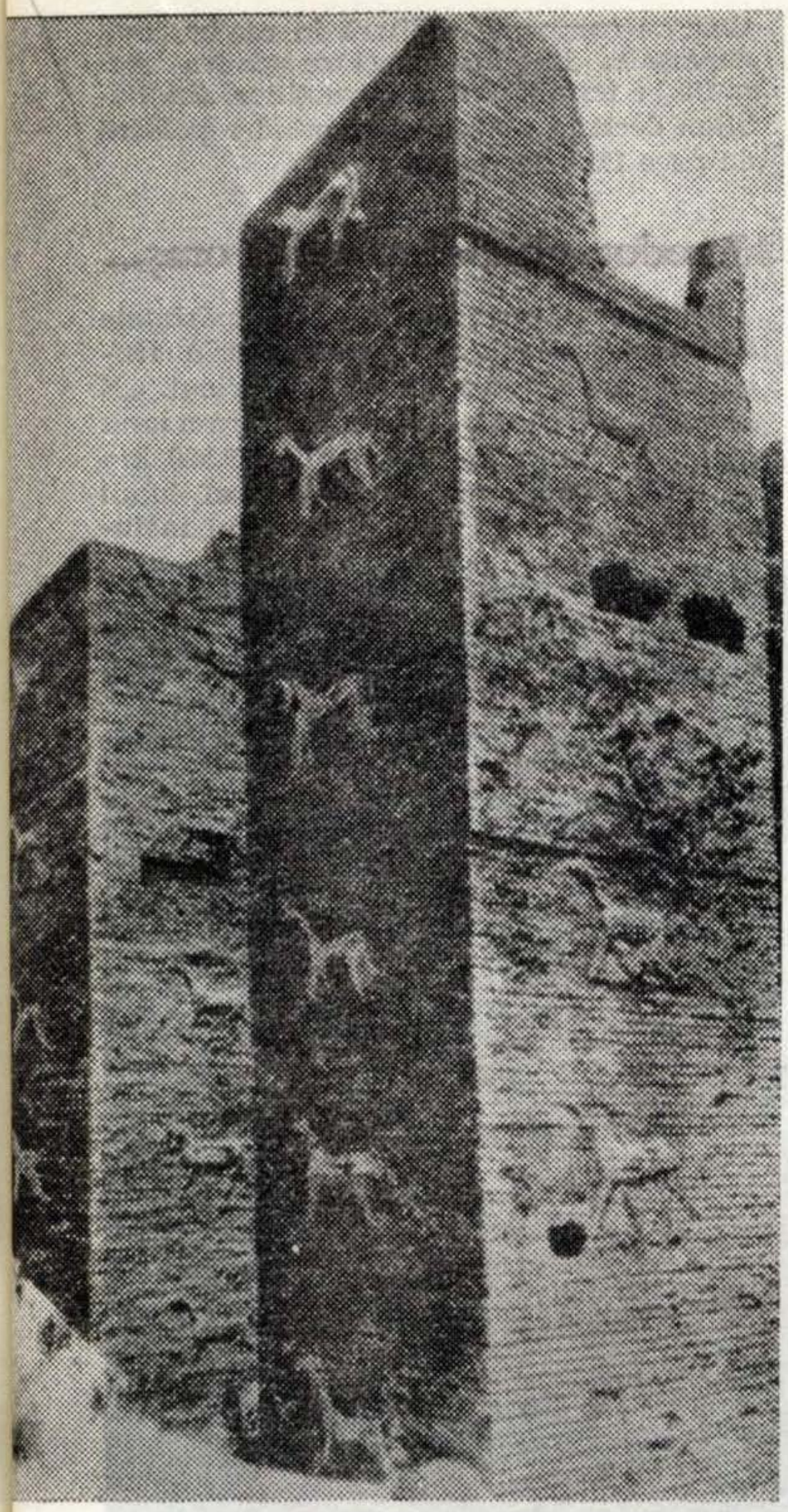

...îi fusese consacrată o monumentală poartă, decorată cu cărămizi emailate

muitor al epocii sale. Talentat conducător de oşti şi remarcabil organizator administrativ, el s-a evidenţiat mai ales prin măreţe construcţii, ridicate într-o ţară renăscută şi prosperă. Babilonul a înviat din cenuşă şi ruine şi a devenit unul din cele mai de seamă foçare de cultură ale antichităţii.

Au fost sau nu învinşi faraonii?

Cu toate gravele insuccese din Asia, faraonul Nechao nu s-a descurajat; dimpotrivă, şi-a refăcut flota cu concursul marinarilor fenicieni şi a căutat alianţe noi. A reuşit să înfiripe chiar o ligă antibabiloniană, alcătuită din statele siriene, feniciene şi ebraice. Ioachim, regele din Ierusalim, încrezător în sprijinul egiptenilor, a ridicat steagul revoltei în 597 î.e.n.

De îndată, Nabucodonosor a trimis trupe împotriva răzvrătiţilor. Regele Ioachim a fost asasinat, iar cadavrul lui aruncat dincolo de zidul oraşului. În Ierusalimul pe jumătate depopulat, dar nu distrus, Nabucodonosor a numit un nou rege; după trei luni l-a înlocuit şi pe acesta, urcîndu-l pe tron pe Sedekiah.

Faraonul Nechao n-a luat nici o iniţiativă, iar fiul său, Psammetic II, care i-a urmat în 594, a păstrat aceeaşi atitudine prudentă, continuînd însă intrigile şi propaganda antibabiloniană în Palestina, Siria şi Fenicia.

Un timp, Sedekiah a fost fidel suzeranului său din Babilon. Dar în 593 a apărut la Ierusalim un puternic partid filoegiptean, care a cerut regelui să frîngă jugul babilonian. Situaţia s-a agravat în 588, o dată cu urcarea pe tronul Egiptului a faraonului Apries, care susţinea îndeaproape pe partizanii unei revolte împotriva Babilonului.

Trupele lui Nabucodonosor au asediat Ierusalimul pentru a doua oară. După 18 luni de asediu, babilonienii au reuşit să străpungă zidul de apărare al Ierusalimului; oraşul a fost ocupat şi distrus. Soldaţii, preoţii, scribii şi nobilimea din Ierusalim au fost deportaţi în masă pe teritoriul Chaldeei, unde au fost împrăştiaţi în diferite oraşe şi sate.

După distrugerea oraşului, Nabucodonosor a organizat mai multe expediţii de jaf în deşerturile Arabiei, trimiţînd de acolo în Chaldeea sclavi folosiţi ca mînă de lucru la construcţiile sale.

Mai întîi a fost atras de străvechiul oraş fenician Tyr, construit pe o insulă stîncoasă, izolată la 2 km de ţărmul mării. Sub conducerea regelui Itobaal III, Tyrul — dispunînd de o flotă bine organizată, care-l aproviziona uşor pe calea mării — a rezistat 13 ani asediului organizat de babilonieni. Oraşul fenician a ştiut să evite înfrîngerea, ajungînd, în 574, la un compromis cu Babilonul care avea nevoie de flota lui pentru a ataca Egiptul. Merbaal, urmaşul lui Itobaal, a semnat cu Nabucodonosor un tratat, asigurîndu-şi coroana în schimbul unui tribut anual şi al unui ajutor naval imediat împotriva Egiptului.

Stăpîn al întregului ţărm al Mediteranei Orientale, regele din Babilon şi-a putut concentra toate forţele terestre şi navale împotriva Egiptului.

Dar primul atac în regiunea Deltei Nilului nu a reuşit. Flota lui Apries, construită cu ajutorul marinarilor greci, a distrus corăbiile feniciene din slujba lui Nabucodonosor. În 573, faraonul a ocupat chiar o parte din coasta Feniciei şi oraşul

Sidon. Mîndru de această victorie, Apries se considera „cel mai fericit dintre regii ce domniseră pînă atunci, căruia nici zeii nu erau în stare să-i facă vreun rău". Dar zeii nu i-au dat prea mult răgaz să se bucure de succes: în urma unei răscoale populare în 568, faraonul a fost spînzurat.

Amasis — noul faraon proclamat de către armată și popor — a trebuit să facă față unui puternic atac al lui Nabucodonosor. Mare protector al coloniștilor greci din Egipt, Amaris a fost sprijinit de grecii din Egipt, din Ionia, din Grecia europeană, putînd organiza o serioasă rezistență în fața agresiunii Babilonului.

Un fragment al unei cronici babiloniene ne informează că în cel de-al 37-lea an al domniei sale — adică în 568 î.e.n. — Nabucodonosor a pornit împotriva lui Amasis, și că acesta, deși avea mulți mercenari și cai, ar fi fost învins „prin bunăvoința zeului Marduk". Același izvor pretinde că Nabucodonosor ar fi ocupat orașul grec Daphne din Deltă și ar fi supus Egiptul.

Dar aceste știri sînt necontrolabile, iar după alte dovezi se pare că atacul lui Nabucodonosor n-a fost decît o simplă expediție, fără succese decisive, datorită energiei cu care i s-au împotrivit mercenarii greci în slujba faraonului. În cele din urmă, e posibil ca regele Babilonului să fi suferit un eșec în valea Nilului, trebuind să se mulțumească cu recuperarea coastei feniciene. Aceasta a fost, de altfel, și ultima sa campanie militară în regiuni mai depărtate. Îmbătrînise și se gîndea mai mult la terminarea construcțiilor din Babilon decît la războaie, adoptînd o politică de pace față de vecinii săi.

Herodot, ghid al marelui oraș...

După cum scrie Herodot, — „părintele istoriei" — Babilonul întrecea prin frumusețe orașele din Grecia și Orient. „E așezat într-o cîmpie întinsă, are forma unui pătrat cu latura de 120 stadii" (22,320 km — *n.r.*), afirmă marele călător al lumii antice. Așadar, după el, perimetrul incin-

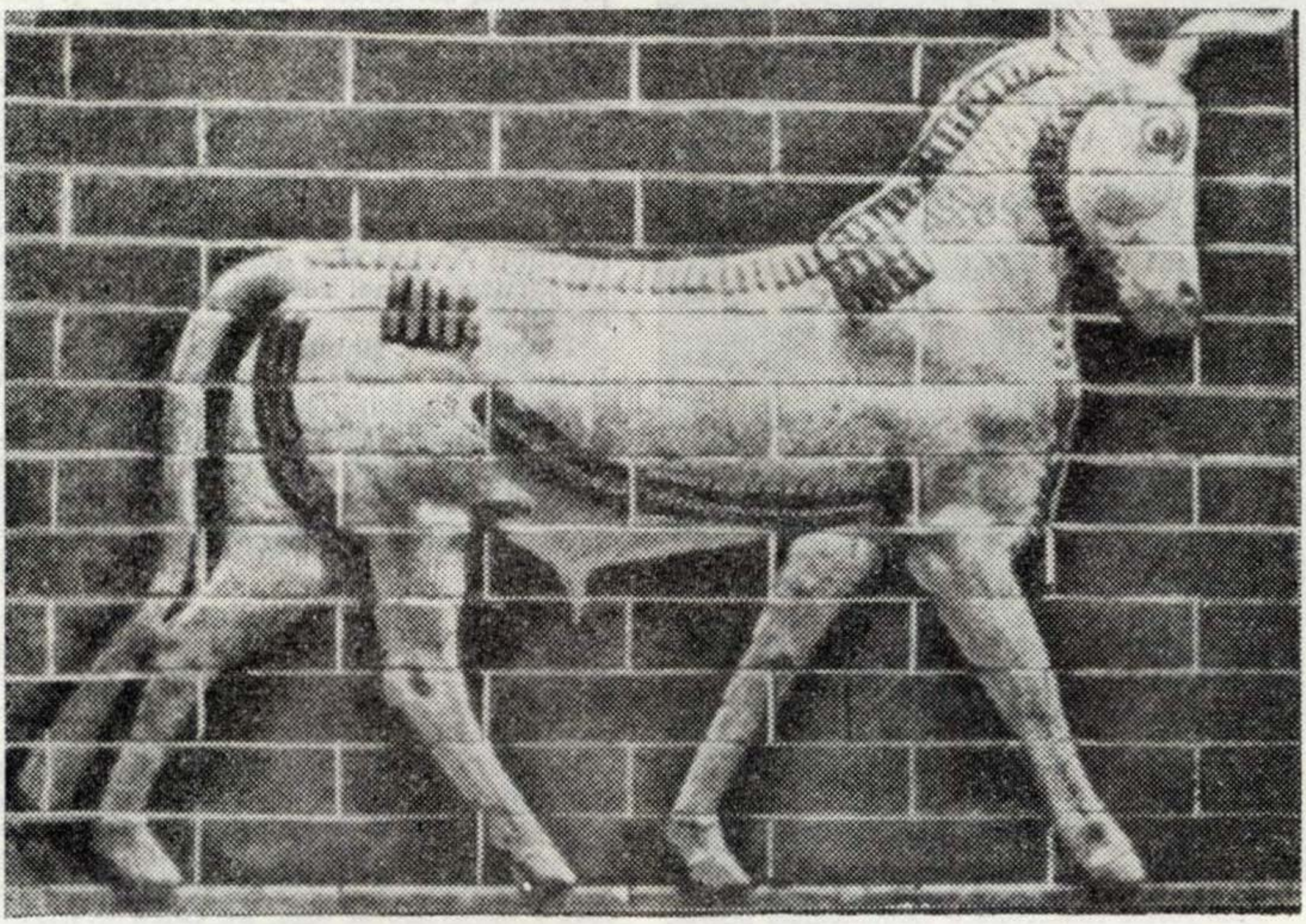

Detalii decorative ale porții închinate zeiței Ișter

tei măsura 480 stadii (89,28 km). Alt călător, grecul Pausanias (sec. II), considera Babilonul „cel mai mare oraș pe care soarele l-a văzut în drumul său".

Dar să revenim la informațiile lui Herodot. Babilonul era înconjurat de un șanț adînc și lat, umplut cu apă, dincolo de care se ridica, în interior, un zid de apărare cu o grosime de 50 coți regali (27 m). Pe coama zidului fuseseră înălțate turnuri de apărare, iar în corpul lui se deschideau „100 porți cu totul de aramă". Pe străzile drepte ale orașului, se înșirau case cu

cîte 3-4 etaje. Arterele principale, care duceau spre fluviu, erau închise în partea dinspre Eufrat cu mari porți, tot de aramă.

În centrul celor două părți ale așezării, separate de fluviu, se afla „cîte un mănunchi de clădiri întărite : într-o parte — palatele regești înconjurate cu un zid mare și puternic ; în cealaltă — un sanctuar cu porți de aramă, închinat zeului Belos. Sanctuarul are forma unui pătrat cu latura de 372 m, în mijlocul căruia se ridică un turn trainic, avînd și în lungime și în lățime cîte un stadiu (186 m) ; pe acest turn se înalță un altul, apoi pe acesta din urmă

zei Babilonului. Pe lîngă sistemul de fortificații cu ziduri puternice, veritabil scut de protecție a Capitalei, precautul despot mai construise, la apus de Babilon, o rețea de canale și mlaștini, unde apa putea pătrunde ușor în cazul unui atac venit din acea parte.

...și rectificările arheologilor

Cercetările arheologice întreprinse între anii 1889-1914 de către arheologul german Robert Koldewey au căutat să verifice datele lui Herodot și să obțină noi elemente topografice privitoare la

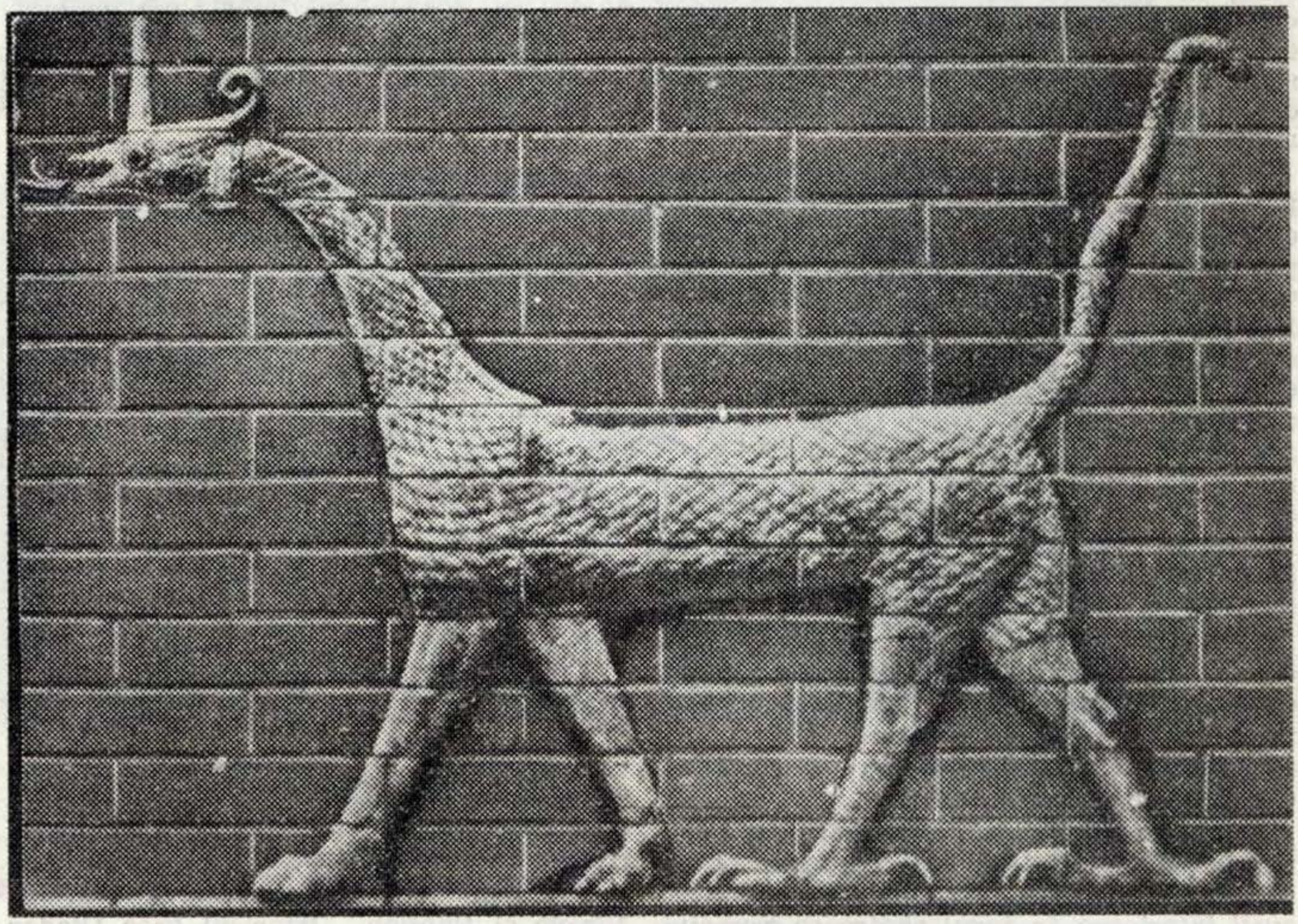

încă unul, și tot așa pînă la opt turnuri. Urcușul pînă la vîrf se face pe dinafară, pe o scară răsucită care înconjură toate turnurile ; cam pe la mijlocul urcușului, se află un popas și locuri unde se pot așeza cei ce urcă. În ultimul turn se află un mare templu, în care se găsește un pat larg, frumos așternut, lîngă care stă o masă de aur. Înăuntru nu-i așezată nici o statuie și nici o făptură omenească nu-și petrece aici nopțile, afară doar de cîte o femeie din împrejurimi, pe care zeul a ales-o dintre toate ; așa cel puțin spun chaldeenii, care sînt preoții acestui zeu".

Din descrierea lui Herodot reiese grija lui Nabucodonosor pentru asigurarea pa-

Babilon. S-a constatat că „părintele istoriei" este demn de încredere, chiar dacă a exagerat în privința cifrelor sau a omis să menționeze cîteva monumente de seamă, ca faimoasele „grădini suspendate", socotite una din cele șapte minuni ale lumii antice.

Koldewey a stabilit că Babilonul fusese fortificat cu mai multe rînduri de ziduri, dispuse în pătrate concentrice. Orașul propriu-zis era cuprins de incinta cea mai mică, a cărei latură nu depășea 1 700 m. Herodot a descris cu atenție numai incinta exterioară, acordîndu-i dimensiuni exagerate — 89 km. S-a putut stabili că aceasta avea lungimea totală de numai

16,5 km și că zidurile tuturor inelelor de fortificații erau groase cam de 7-9 m și înalte de 40 m.

După observațiile altor arheologi și așa cum reiese din cîteva texte cuneiforme, ar fi existat totuși un zid ce cuprindea la nord de Eufrat și așezări vecine. E așadar posibil ca Herodot să se fi referit la acesta.

Eufratul împărțea orașul în două mari cartiere ; unul — destinat palatului regal, altul — marelui sanctuar al zeului Bel (Belos). Arhitecții lui Nabucodonosor au legat aceste cartiere cu un pod de cărămizi, lung de 120 m, cu podele de lemn, demontabile în caz de pericol. Pe malul stîng al fluviului se aflau construcțiile cele mai de seamă, destinate suveranului, curtenilor și aristocrației. Pe malul drept, rezervat populației sărace, meșteșugarilor etc., s-a dezvoltat ulterior cartierul nou al metropolei.

Într-o buclă a Eufratului, sub haina de pămînt a colinei Babil, de lîngă incinta cea mare a cetății, arheologii au dezgropat un palat-fortăreață, și multă vreme au crezut că acesta ar fi fost cel ridicat de Nabucodonosor. Tot aici au presupus că s-ar fi aflat și celebrele grădini suspendate. Dar la 2,5 km se află o altă colină denumită azi El Kasr (în limba arabă : „castelul“ sau „citadela“), sub învelișul căreia s-au găsit ruinele adevăratului palat al lui Nabucodonosor. Lîngă construcția imensă — despre care tradiția pretinde că ar fi fost zidită în 15 zile ! — poarta zeiței Ișțar străjuia aleea procesiunilor — cea mai de seamă arteră a orașului — pe care în fiecare început de an era purtată cu alai imaginea zeului Marduk. Procesiunea se oprea în fața tuturor templelor din cale, conducînd zeul spre o corabie ce-l ducea dincolo de Eufrat.

Prin mărimea și complexitatea sa (322 × 190 m), palatul lui Nabucodonosor amintește de cele cretane ; avea cinci curți interioare, în jurul cărora se grupau complicate „insule“ de coridoare, săli și diferite încăperi, precum și faimoasele „grădini suspendate“.

Poarta zeiței Ișțar era flancată de patru mari turnuri, înalte de 12 m. Cărămizi emailate decorau pereții exteriori, reprezentînd, în culori strălucitoare (verde, albastru, galben-auriu) lei, tauri, dragoni fantastici — considerați animale sfinte ale celor trei mari zei protectori ai Babilonului : Marduk, Ișțar și Hadad.

Calea sacră care pornea de la această poartă avea o lungime de 135 m și o lățime de 22 m și era mărginită de ziduri placate cu cărămizi emailate, de culoare roșie sau albastră. Pe fiecare parte a pereților se distingeau, pictați în emailul cărămizilor, cîte 60 lei, avînd deasupra un fel de friză realizată din flori gălbui. Pavajul era alcătuit din mari dale de piatră, dintre care unele purtau următoarea inscripție : „Eu, Nabucodonosor, regele Babilonului, am pavat drumul din Babilon pentru procesiunile marelui stăpîn Marduk, cu plăci de piatră de sedu. Marduk, stăpîne, dăruiește-mi viață eternă !“

Pe lîngă calea sacră, se ridicau templele zeiței E-Mach (zeița-mamă), al zeiței E-Nin-Mach (zeița-bunică) și al zeiței Ișțar.

Marele Ziggurat, denumit E-Temenaki (adică „piatra de temelie a cerului și a pămîntului“) domina întregul complex de construcții de cult. Turnul piramidal, înalt de 50 m, avea o bază pătrată, cu latura de 480 m. „Turnul lui Babel“ era un monument obișnuit în toate orașele mesopotamiene și asiriene. Avea trei sau șapte etaje, după cum constructorii săi credeau în cele trei elemente fundamentale ale universului (cerul, pămîntul și apa), sau voiau să reprezinte cele șapte planete și divinități astrale. Cel din Babilon a avut șapte etaje, vopsite în culori diferite. În vîrf se înălța un templu care adăpostea statuia de aur a lui Marduk. Din acest loc, magii (preoții care aveau grija sanctuarului), făceau observații astronomice.

Arbori și flori pentru regine

Grădinile suspendate se aflau — așa cum au dovedit săpăturile arheologice, — în colțul de nord-vest al palatului regal, nu departe de poarta zeiței Ișțar.

O veche legendă babiloniană (reluată apoi de unii autori greci) spunea că grădinile suspendate existau cu mult înainte de domnia lui Nabucodonosor, de pe vremea legendarei, frumoasei și războinicei regine Semiramida, care venise din nord și era considerată fondatoarea orașelor Ninive și Babilon. Istoricul grec Diodor din Sicilia (sec. I î.e.n.), informîndu-se dintr-o lucrare, azi pierdută, a lui Ctesias (sec. V î.e.n.), afirmă că grădinile fuseseră construite la cererea soției lui Nabucodonosor ; în cîmpia monotonă, aridă și prăfuită a Mesopotamiei, regina născută la munte dorea un colț care să-i amintească vegetația din Munții Mediei.

Autorii greci numesc aceste grădini „suspendate“, pentru că ele au fost zidite pe mai multe planuri, susținute de coloane, bolți, terase și balcoane. După descrierea lui Diodor din Sicilia, construcția avea forma unui amfiteatru pătrat, cu latura de 123 m, compus din mai multe terase etajate, sprijinite pe ziduri de piatră groase de 6,80 m și unite prin bolți alcătuite din

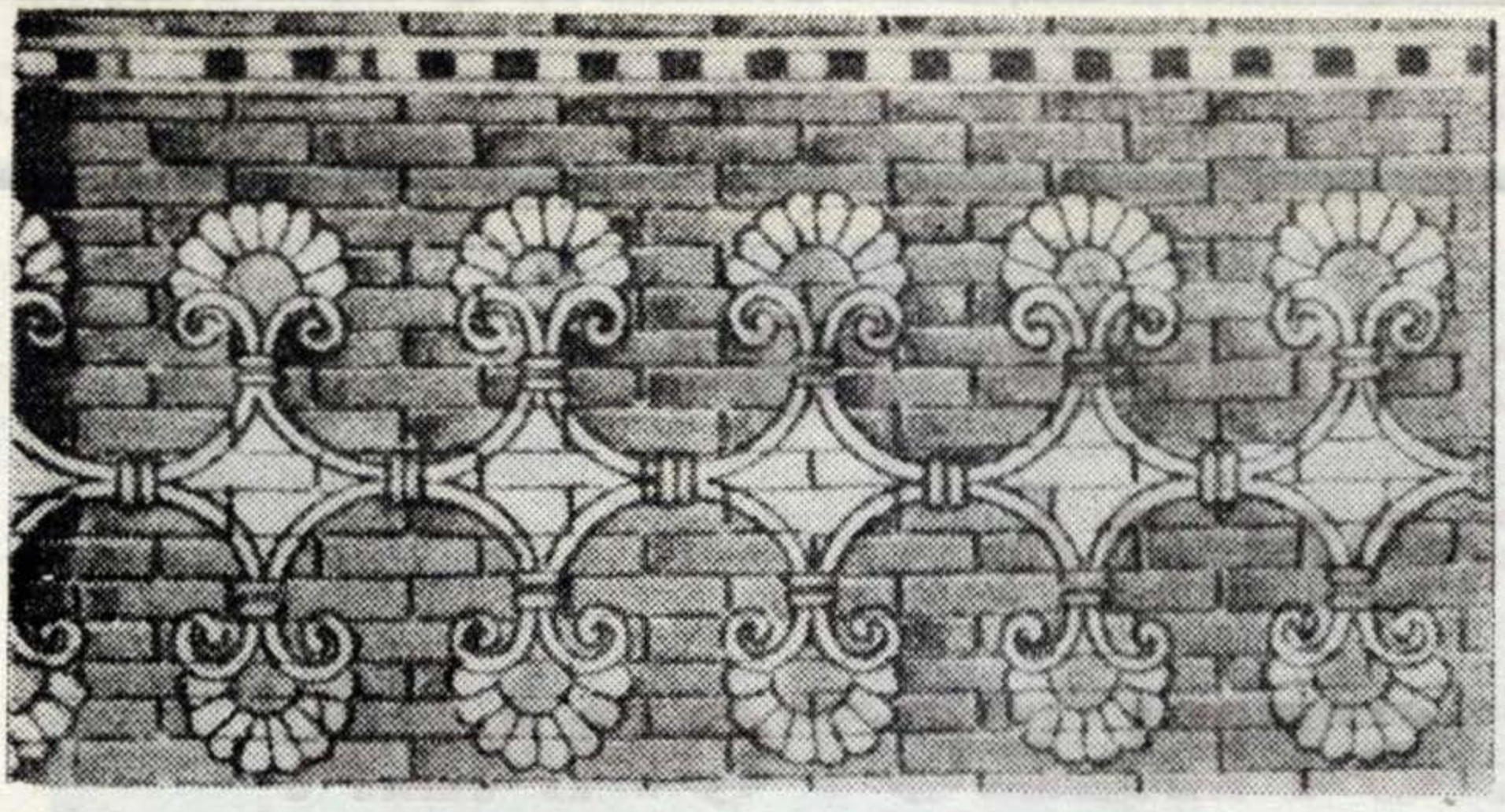

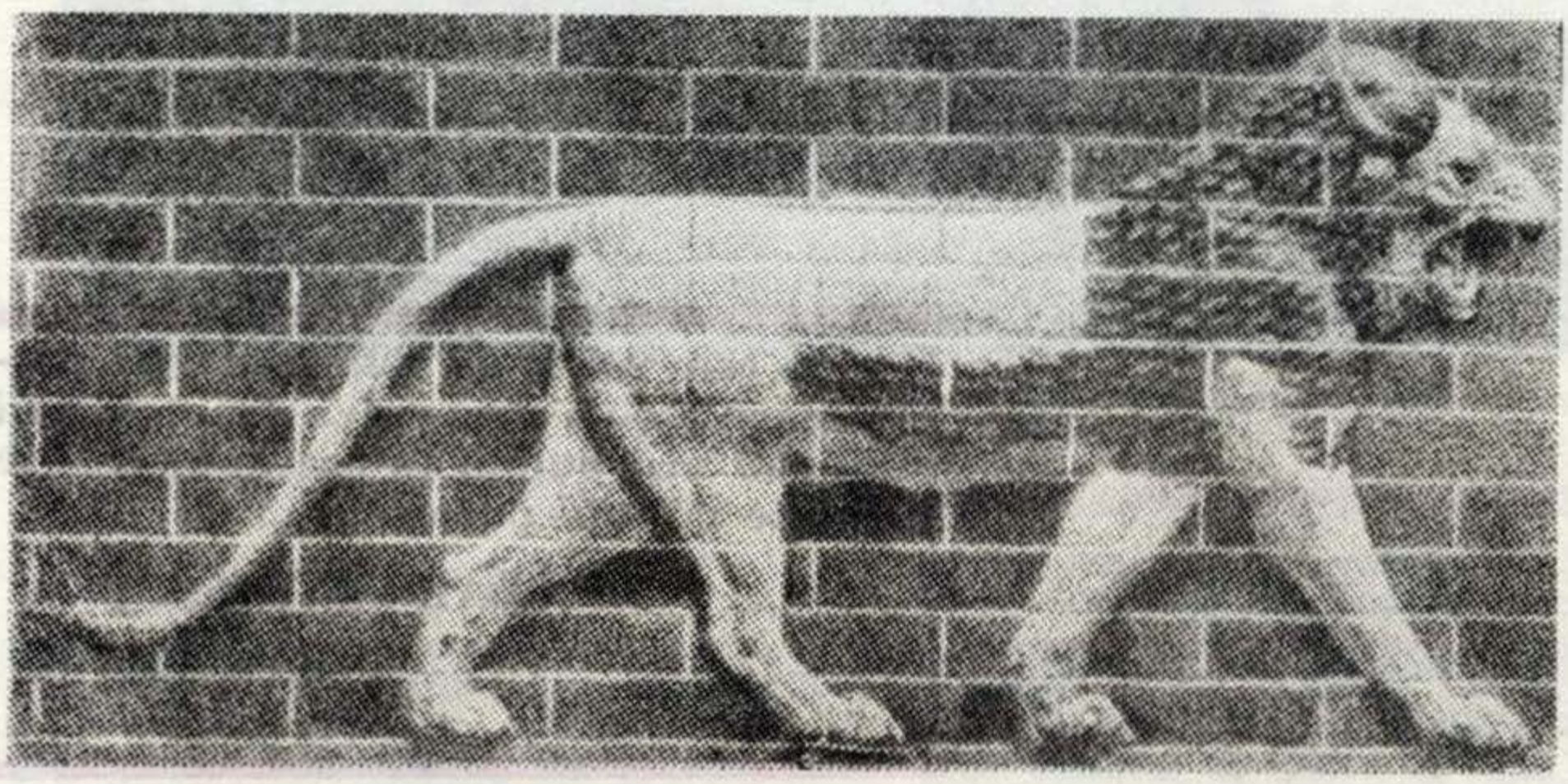

Pe fiecare parte a zidurilor care mărgineau aleea procesiunilor, avînd deasupra o friză realizată din flori gălbui, se disting cîte șaizeci de lei

mari blocuri de piatră. Pe o astfel de bază, se suprapuneau trei straturi: primul din trestie legată cu asfalt, al doilea din cărămizi prinse cu ipsos și cel de-al treilea din foi de plumb. Această triplă pătură hidrofugă păstra umezeala în stratul de pămînt așternut deasupra ei, în care erau plantate flori, arbuști și copaci „ce uimeau prin mărimea și frumusețea lor". După Quintus Curtius Rufus (sec. I e.n.), arborii „erau foarte înalți, ajungînd pînă la 24 m și avînd la bază o grosime de aproape 4 m".

În condițiile climei secetoase a Mesopotamiei, vegetația s-ar fi uscat repede fără o stropire abundentă. De la Diodor aflăm că se folosea apa Eufratului, urcată pe diferitele terase cu ajutorul unor mașini hidraulice instalate într-o galerie a ultimei terase de sus. Apa era ridicată printr-o conductă de piatră și se depozita, probabil, în mai multe cisterne, de unde era trimisă prin rețele de tuburi și canale, în straturile de pămînt. Se spune că întreaga rețea de aducție și de răspîndire a apei era invizibilă.

În 1903, misiunea arheologică germană condusă de Koldewey a reușit să identifice locul grădinilor suspendate, dar săpăturile n-au scos la iveală decît fundațiile. Din zidăria acestora, s-au păstrat masive grămezi de piatră, un material foarte rar și costisitor la Babilon, deoarece trebuia adus de la distanțe de sute de kilometri.

...Babilonul a dispărut. Pe locurile lui se mai văd azi doar cîteva ruine, în care se ascund fiarele deșertului, precum și coroanele cîtorva plantații de curmali.

Noiembrie 1946: CRONICĂ POSTELECTORALĂ

Conf. univ. dr. MIHAI FĂTU

„...nu este vorba de simple alegeri parlamentare și de a avea cîțiva deputați, mai mulți sau mai puțini. În aceste alegeri se hotărăște viitorul poporului".

NICOLAE CEAUȘESCU

iulie, 1946

19 noiembrie 1946. Moment de memorabilă confruntare politică din istoria României contemporane. Cu un sfert de veac în urmă, forțele patriotice reunite în Blocul Partidelor Democratice — larga coaliție politică — au obținut o impresionantă victorie în primele alegeri parlamentare de după 23 August 1944, care constituiseră totodată, primele alegeri cu adevărat libere din istoria României. Poporul român — muncitori, țărani, intelectuali, oameni de toate naționalitățile — au confirmat prin cele aproape cinci milioane și jumătate de voturi (din 6,93 milioane voturi exprimate) date forțelor democratice un răspuns limpede asupra destinului României. Drumul parcurs pînă la data marii confruntări electorale de masele populare, care, în frunte cu clasa muncitoare, sub conducerea partidului comunist, au impus, la 6 martie 1945, printr-o întinsă mișcare revoluționară, populară, instaurarea guvernului dr. Petru Groza, a deschis larg perspectiva înfăptuirii profundelor transformări cerute imperios de dezvoltarea societății românești. Vorbind despre semnificația acestor alegeri, în iulie 1946, tovarășul Nicolae Ceaușescu, adresîndu-se democraților și tuturor cetățenilor de bună credință, arăta că „Alegerile generale parlamentare care vor avea loc, au o importanță istorică în viața poporului român", că „nu este vorba de simple alegeri parlamentare și de a avea cîțiva deputați, mai mulți sau mai puțini. În aceste alegeri se hotărăște viitorul poporului".

victoria în alegeri a Blocului Partidelor Democratice

Nicolae Ceaușescu vorbind la un miting al tineretului în 1946

Tot ce este cinstit și patriot în România

Calea pe care s-au orientat partidul comunist și celelalte forțe din coaliția guvernului democratic dr. Petru Groza — a refacerii economice a țării, a reconstrucției, a dezvoltării forțelor de producție, a ameliorării condițiilor de viață ale populației, a consolidării regimului democratic — a demonstrat cît de luminos poate fi acest viitor în pofida marilor greutăți, a lipsurilor de tot felul agravate de secetă, a rănilor grele lăsate de război. La acestea adăugăm împotrivirea înverșunată a forțelor reacționare care căutau să saboteze refacerea țării, să dezorganizeze producția în fabrici și uzine, să lase terenurile agricole nelucrate, mergînd pînă la organizarea unor comploturi politice menite a răsturna guvernul, cum a fost așa-zisa „grevă regală" din august 1945-ianuarie 1946, prin care regele a refuzat să semneze decretele-legi, rupînd orice contact cu guvernul Groza, în speranța de a provoca demisia lui.

Trecerea la legiferarea și aplicarea reformei agrare, înfăptuită în condițiile unei ascuțite lupte de clasă a dus la dispariția moșierimii ca clasă, la subminarea vechiului regim în temeliile sale, la restrîngerea sferei de acțiune a forțelor ostile prefacerilor democratice, la închegarea alianței dintre clasa muncitoare și țărănime. Suita de reforme a continuat cu măsurile de democratizare a aparatului de stat, justiției, administrației locale, armatei, de lichidare a oricăror acte de discriminare națională și de șovinism, de pedepsire a criminalilor de război antonescieni.

Un moment de seamă în viața politică a României a fost Conferința națională a P.C.R. din octombrie 1945 care a apelat la „tot ce este cinstit și patriot" în țara românească pentru a se ralia amplului program de refacere și ridicare a țării, de înaintare pe calea progresului general, în directă și nemijlocită legătură cu industrializarea, de care depindea în cel mai înalt grad independența României.

Orientarea tot mai hotărîtă a țării spre încheierea procesului de desăvîrșire a revoluției burghezo-democratice a pus grupările politice reacționare — Partidul Național Țărănesc (Maniu) și Partidul Național Liberal (Brătianu) în ridicola postură de a contesta dreptul poporului român de a-și hotărî singur soarta Acționînd în strînsă legătură cu cercurile imperialiste care urmăreau amestecul în treburile interne ale țării, reacțiunea își punea mari speranțe într-o imixtiune de peste hotare în favoarea forțelor sociale și politice ostile regimului democratic. Cu ocazia Conferinței miniștrilor de Externe ai celor trei mari puteri din coaliția antihitleristă (Statele Unite, Marea Britanie

și U.R.S.S.), ce a avut loc la Moscova în decembrie 1945, la cererea puterilor occidentale, reprezentanții celor trei mari puteri au recomandat guvernului român, deci **guvernului existent în România** să coopteze cîte un reprezentant din partea celor două partide de opoziție — P.N.Ț. și P.N.L. — și să se purceadă la organizarea alegerilor generale în urma cărora să se constituie un cabinet corespunzător corpului electoral. Guvernul român a acceptat aceste recomandări, după care așa-zisa „grevă regală" a încetat, iar guvernul dr. Petru Groza în scurt timp a fost recunoscut și de către guvernul S.U.A. și Marii Britanii.

Conu' Dinu, înainte și după

Conu' Dinu, înainte și după...
— Doriți și perdaf, boierule?
(„Scînteia" 1946)

O bătălie politică fără precedent

La orizontul vieții politice românești au apărut alegerile, care se vor impune și transforma într-o luptă politică electorală fără precedent. Încă la Conferința națională din octombrie 1945, P.C.R. atrăgea atenția că „punctul de concentrare al reacțiunii îl constituie alegerile" și că „prin manevre murdare, reacționarii nădăjduiesc că vor putea să obțină un număr mai mare de voturi, decît forța lor electorală" Forțele democratice, în frunte cu partidul comunist, au respins încercarea reacțiunii de a impune ținerea alegerilor sub controlul extern, considerînd-o drept amestec străin în treburile interne ale țării. Concluzia partidului comunist că „alegerile care vor avea loc vor însemna o mare bătălie între forțele democratice și reacțiune și, în această bătălie, reacțiunea va trebui zdrobită" s-a confirmat pe deplin. Partidul atrăgea atenția că de rezultatul acestei confruntări cu reacțiunea depindea întărirea sau nu a regimului democratic, asigurarea, în continuare, sau nu a libertăților cucerite de mase și lărgirea acestora în viitor, dezvoltarea liberă, independentă, suverană pentru România, îndeplinirea marilor sarcini pe linia reconstrucției țării, asigurarea bunăstării poporului. „A cîștiga bătălia alegerilor, — se remarca la Plenara C.C. al P.C.R. din

P.N.L. și P.N.Ț. — în căutarea unei șanse

E. PETREANU,
G. URECHE

Am răsfoit presa vremii, am consultat arhive și am cercetat documente. Am putut afla astfel amănunte semnificative asupra stării de spirit a opoziției în confruntarea electorală cu un adversar nou și puternic: forțele democratice ale țării unite sub conducerea P.C.R. Nu am văzut o reconstituire, ci mai curînd o rememorare a degringoladei în care se afla opoziția — în principal P.N.Ț. (Maniu) și P.N.L. (Brătianu) — într-un moment hotărîtor pentru viitorul poporului nostru: alegerile din noiembrie 1946.

Aproape o jumătate de veac de cînd intrase în funcțiune „rotativa" guvernamentală — acest instrument al politicianismului burghez — grupările politice burghezo-moșierești din România încurajate de monarhie și încurajînd-o, își disputau nestingherite, sau își pasau, după împrejurări, puterea. Indiferent care va fi fost „sloganul", indiferent care vor fi fost „argumentele", lupta pentru putere avea un unic mobil, niciodată declarat, dar totdeauna denunțat: „ciolanul" guvernamental. Și, cum era o lege nescrisă că trebuiau să se înfrupte toți, se crease o tradiție: după conservatori, liberalii; după liberali (atunci cînd conservatorii au dispărut de pe arena politică, ca o grupare de sine stătătoare) național-țărăniștii; după aceștia din nou liberalii și iar de la capăt. Opoziția era „ochiul vigilent", seismograful, incoruptibilul! Ea urmărea toate mișcările „guvernamentalilor", dezvăluind afaceri copioase, legături dubioase, reamintind promisiuni neonorate, speculînd totul pînă la limită și făcîndu-și din orice o armă, pentru a-și compromite adversarul și a-i lua locul. Trecuți în opoziție, foștii „guver-

ianuarie 1946, consacrată elaborării tacticii forţelor democratice în alegeri, — înseamnă a hotărî definitiv cursul de dezvoltare democratică a ţării noastre". De aceea, se consemna în amintita plenară, „datoria comuniştilor este de a arăta că în apropiatele alegeri nu va fi vorba de o simplă numărătoare a voturilor diverselor grupări, ci de o măsurare a forţelor democratice de o parte şi a reacţiunii de altă parte, că aceste alegeri decid soarta democraţiei în ţara noastră" şi că „sarcina centrală a partidului nostru (P.C.R. — **n.a.**) este de a pregăti alegerile în aşa fel ca ele să ducă la o victorie zdrobitoare a regimului democratic şi la înfrîngerea decisivă a forţelor reacţionare în aceste alegeri".

Poporul român a înţeles marele sens al consultării electorale de care depindea desfăşurarea întregului proces revoluţionar, întreaga evoluţie social-politică a ţării. Pentru prima oară, întregul popor era chemat să-şi spună efectiv şi real cuvîntul în alegeri. Prin noul sistem electoral, elaborat de guvernul democrat, erau lichidate principalele obstacole din calea exprimării libere a votului, se acordau drepturi electorale militarilor, femeilor, unor categorii de funcţionari publici lipsiţi înainte de drepturi electorale, tuturor cetăţenilor majori, fără nici o deosebire de naţionalitate. Pentru prima dată în România, votul devenea realmente universal, egal, direct şi secret, iar reprezentarea proporţională, ve-

19 noiembrie

MANIU : „De data asta ni s-a înfundat deabinelea..."

(„Scînteia" 1946)

ridică, corespunzătoare voturilor exprimate, fără nici o falsificare a voinţei alegătorilor. Totodată se suprima Senatul, acest exponent al celor mai reacţionare vîrfuri ale

în contratimp cu istoria

namentali" deveneau, la rîndul lor, peste noapte, intransigenţi, incoruptibili etc., etc., uzînd de aceleaşi metode pentru vestejirea celor ce le luaseră iecul. Constituţionalismul burghez asigura rîndul la „ciolan".

Cine ar fi putut clinti această rînduială ce dura de aproape o jumătate de veac? Ce forţă ar fi putut înlătura acest sistem al cărui suport era nu numai instituţia monarhică? O asemenea forţă exista şi ea se afirmase prodigios, într-un scurt răstimp istoric. Ca atîtea alte racile ale societăţii burgheze, sistemul „rotativei" guvernamentale avea să fie desfiinţat în a treia toamnă de prefaceri revoluţionare — în toamna anului 1946, cu prilejul alegerilor parlamentare.

* * *

Împrejurările istorice noi, determinate de actul de la 23 August 1944 — insurecţia naţională armată antifascistă înfăptuită sub conducerea Partidului Comunist Român — dăduseră clasei muncitoare şi partidului său de avangardă nu numai o autoritate fără precedent, dar şi puteri şi atribuţii noi ce-i asigurau un loc primordial în viaţa politică a ţării, în dezvoltarea procesului revoluţionar. Devenită forţă politică determinantă în stat, ea îşi afirma dreptul legitim de a lua parte la conducerea ţării, potrivit rolului şi locului ce-l avea în societate în făurirea bunurilor materiale şi spirituale. Pentru prima dată într-o jumătate de veac, partidele politice reacţionare intrau în competiţie electorală cu un adversar atît de deosebit prin mijloacele şi scopurile sale. Acest „adversar" venea în alegeri nu cu promisiuni, ci cu împliniri (reforma agrară, democratizarea ţării, egalitatea în drepturi şi armonizarea convieţuirii naţionalităţilor conlocuitoare, orientări ferme pe drumul asigurării independenţei naţionale) ce garantau proiectele sale de viitor; el venea în alegeri nu pentru a cîştiga voturi, ci o etapă hotărîtoare pentru viitorul ţării.

Suficient de versată în luptele electorale, reacţiunea a intuit ascuţimea confruntării ce se anunţa. Liderii partidelor politice ale fostelor clase conducătoare nu ignorau aceste temeri şi erau conştienţi că în confruntarea cu clasa muncitoare şi aliaţii acesteia, cu partidul comunist şi aliaţii săi miza era extrem de mare.

La o adunare cu pretenţii de congres a organizaţiei P.N.Ţ., ţinută la Timişoara în ziua de 17 martie 1946, unul dintre fruntaşii P.N.Ţ., Leucuţia, trimis ca mandatar al şefului partidului,

Moment solemn în ziua alegerilor : votează primul ministru, dr. Petru Groza

capitalismului monopolist și al moșierimii statornicindu-se o singură reprezentanță națională : Adunarea Deputaților.

Cuprinzător program de înnoire a țării

Desfășurarea campaniei electorale a prilejuit o vastă acțiune politică, a determinat, ca urmare a activității de largi proporții a forțelor democratice, și, în primul rînd a comuniștilor, un adînc și întins proces de clarificare a maselor. Partidul comunist a stăruit pentru consolidarea unității forțelor democratice, pentru lărgirea coaliției acestora. În vederea alegerilor, partidele care au pus bazele guvernului dr. Petru Groza la 6 martie 1945 — Partidul Comunist, Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor, Partidul Liberal (Gh. Tătărăscu), Partidul Național Țărănesc (Anton Alexandrescu), Partidul Național Popular — au reînnoit la 17 mai 1946 acordul lor de colaborare, constituind Blocul Partidelor Democrate. O etapă importantă în alcătuirea acestei coaliții a constituit-o consolidarea unității de acțiune a P.C.R. și P.S.D. în cadrul Frontului Unic Muncitoresc și înfrîngerea aripei de dreapta din P.S.D., care preconiza prezentarea separată în alegeri a socialiștilor. Plenara C.C. al P.S.D. și Congresul extraordinar al P.S.D. din 10-11 martie 1946 au hotărît participarea în alegeri a acestui partid pe liste comune cu P.C.R. și cu celelalte forțe democratice, înfăptuindu-se astfel un pas hotărîtor înainte spre victoria democrației în alegeri.

În cursul campaniei electorale, P.C.R. s-a afirmat și mai mult ca forța politică principală din țară, ca organizator și conducă-

își amețea auditoriul cu declarații ce dezvăluiau o stare de spirit nu tocmai departe de panică. Transmițînd mesajul lui Maniu către „congresiști" („Spune-le să asculte de inimă și de instinctul lor") Leucuția încerca să-l tălmăcească pe șef, astfel : „Ce vrea să spună aceasta, ce înseamnă această instincție ? (sic !). Instinctul este acea forță care ne-a adus astăzi aici. Este simțul, este presimțul pericolului ; simțim ceva, nu știm ce, simțim un pericol, sînt semne de furtună"...

Intr-adevăr erau semne de furtună. De altfel cu mult mai înainte, încă în ianuarie 1946, Maniu presimțind pericolul determinat de forțele politice ce aveau să se înfrunte, aprecia că alegerile aveau să fie „o luptă politică și electorală de mai mare importanță, care va avea efect pe zeci de ani înainte". C.I.C. Brătianu constata, cu spaimă, că alegerile „vor fi hotărîtoare pentru viitorul democrației românești, (desigur democrația burgheză pe care o preconiza — n.r.) și pentru dezvoltarea însuși a statului nostru".

Pus pe confidențe, la aceeași adunare din Timișoara, Leucuția declara : „Alegerile acestea vor fi ceva hotărîtor. Acum nu mai este indiferent pe cine votez ; în trecut nu prea avea importanță dacă votam pe cutare sau cutare partid, unul mai bun sau altul mai puțin bun [...]. Acum însă este vorba de ceva hotărîtor. Nu este vorba de a alege un guvern pe un an, doi, sau trei, ci un regim social pe 1 000 de ani".

Deși contau pe sprijinul cercurilor reacționare din străinătate, cu care mențineau strînse legături, conducătorii partidelor istorice își dădeau oarecum seama de forța încleștării, de puterea adversarului lor politic : forțele democratice de sub conducerea P.C.R. Partide cu vechime în viața politică a țării, partidele „istorice" știuseră, prin promisiuni demagogice, să-și construiască și să-și mențină o efigie si o influență în mase. În conjunctura istorică nouă ele voiau ca măcar să-și păstreze efigia. Liderii de la centru începură lungi turnee în țară.

Constatările erau însă dezastruoase. Organizațiile numărau puțini membri, adunările convocate nu se țineau sau odată începute, luau o întorsătură neașteptată. La întrunirea organizației P.N.L. (Brătianu) din Brăila din 17 februarie 1946, atacurile permanente la adresa guvernului, a comuniștilor și a autorităților locale, au stîrnit nemulțumirea membrilor de rînd ai organizației. Cînd un vorbitor a afirmat că liberalii ar fi ...„apărătorii țărănimii și muncitorimii", un cetățean din sală i-a amintit acestuia de Grivița și 1907. În alte cazuri, ca, de pildă, în comuna Ususău (jud. Timișoara) la o adunare organizată de P.N.L. țăranii „au deschis ușile și au îmbrîncit afară pe orator" atunci cînd acesta a încercat să-i asigure că P.N.L. nu ar fi împotriva reformei agrare, cu condiția ca aceasta „să se facă după criterii cinstite și umanitare". Cît de „cinstite" și de „umanitare" erau acele criterii, țăranii știau prea bine. Intr-o situație similară, în comuna Chelmac din același județ, țăranii își

Mitingul victoriei în alegeri ţinut în ziua de 22 noiembrie 1946 cu participarea a peste 500 000 cetăţeni

tor al maselor. El a imprimat spiritul intransigent, mereu ofensiv, clarvăzător şi organizat, acţiunii tuturor partidelor democratice în această bătălie politică. Fiind cel mai puternic şi mai influent dintre partidele B.P.D., partidul comunist a dus greul muncii politice în campania electorală. Datorită prestigiului, marii sale influenţe, P.C.R. a exercitat o puternică înrîurire asupra activităţii celorlalte partide din B.P.D.

Orientată după prevederile generale stabilite de Conferinţa naţională a P.C.R. şi în concordanţă cu cerinţele claselor şi ale păturilor sociale interesate în progresul ţării pe calea democraţiei, platforma B.P.D. — dată publicităţii la 20 mai — sublinia necesitatea concentrării tuturor forţelor în vederea ridicării bunăstării materiale a populaţiei, în primul rînd prin mărirea producţiei atît în industrie, cît şi în agricultură. Punînd la temelia activităţii economice refacerea şi dezvoltarea industriei, platforma B.P.D. preconiza, de asemenea, etatizarea Băncii Naţionale a României, democratizarea sistemului fiscal, reforma justiţiei, asigurarea şi lărgirea drepturilor cetăţeneşti, a egalităţii în drepturi a tuturor cetăţenilor, stimularea dezvoltării culturii, a ştiinţei ş.a. Astfel se reda noţiunii de democraţie, sensul ei real, ţinîndu-se seama de rolul de frunte al muncitorimii manuale şi intelectuale, de toate categoriile în marea operă de refacere economică şi de reconstrucţie a ţării.

Elaborată în baza unei profunde analize a realităţilor româneşti, platforma B.P.D. cuprindea obiectivele economice şi social-politice fundamentale cerute de masele largi de oameni ai muncii, fără deosebire de naţionalitate. Acest fapt oferea garanţia participării unanime a oamenilor muncii la realizarea principalelor sarcini

făceau semne şi „apoi au început să părăsească sala unul cîte unul".

Fenomenul reflecta un adînc proces de emancipare a maselor care polarizate de cuceririle obţinute în transformarea revoluţionară a ţării, se orientau spre acea forţă politică nouă ce se anunţa capabilă să împlinească năzuinţele lor de veacuri, ieşind astfel tot mai mult de sub influenţa partidelor „istorice".

Derutaţi, dezarmaţi de lipsa de popularitate şi influenţă, trimişii de la centru, oratorii, făceau cale întoarsă, scriind rapoarte alarmante, semnalînd că sînt organizaţii unde nu sînt şefi, iar dacă sînt nu se văd nicăieri, fiindcă probabil sînt numai în registre.

Toate acestea se petreceau în organizaţiile de jos, în structura cea mai intimă a partidului, acolo de unde, cu preţul a trei vorbe goale, se culegeau de obicei voturile. Aparent mărunte, astfel de întîmplări arată cît de puternică era degringolada în care intraseră partidele „istorice". Declanşată public prin disidenţele lui Anton Alexandrescu (P.N.Ţ.) şi Gh. Tătărăscu (P.N.L.), descompunerea celor două partide a continuat vertiginos în tot cursul anului 1946, accentuîndu-se în plină campanie electorală. Organizaţii întregi, grupări sau membri izolaţi au părăsit partidele (îndeosebi P.N.Ţ.), explicînd sau nu, motivele care le determinau. Scrisorile pe care disidenţii obişnuiau să le înainteze sînt în acest sens revelatoare. Părăsind P.N.Ţ. dr. N. Lupu, una dintre personalităţile de prim plan ale vieţii politice româneşti interbelice, arăta că P.N.Ţ. „se zbate astăzi mai mult decît în trecut, într-o nesfîrşită serie de contradicţii, care-i macină fiinţa şi-i ameninţă însăşi existenţa. Partid de stînga (după părerea dr. N. Lupu firește — n.r) a ajuns la dreapta vieţii politice româneşti datorită domnilor I. Maniu şi I. Mihalache care s-au înconjurat de elemente reacţionare, străine de viaţa partidului [...] a fost împins de miopia politică a lui I. Maniu la remorca partidului bancar liberal".

Scrisoarea disidenţilor din organizaţia judeţeană Sibiu, considerată ca una dintre cele mai „sigure" organizaţii ale P.N.Ţ., este şi ea elocventă, apreciind că „programul partidului naţional ţărănesc [...] nu are un caracter general care să intereseze în prezent întreg poporul românesc, ci unul care a adus şi aduce în prezent avantagii materiale unor conducători lipsiţi de scrupule [...]. Membrii organizaţiei sînt la dispoziţia şi bunul plac al unei clici de intriganţi, colegi de breaslă şi felurite rubedenii care nu precupeţesc nimic pentru a-şi atinge ţelul lor. În afară de aceasta, biroul partidului şi-a rezumat activitatea politică la umplerea clubului cu fum, transformîndu-l în tripou, unde se bea, se bîrfeşte, se înjură guvernul (guvernul dr. Petru Groza — n.r.) şi pe cei ce nu strigă «Trăiască Iuliu Maniu». Însuşi faptul că preşedintele organizaţiei din Sibiu, pînă mai ieri prieten şi nărăvit vînător alături de zbirul ţării Kilinger, mai are îndrăzneala să

MANIU : „Caută bine coane Dinule vre-un cod de legi mai vechi, să mai găsim vre-un chițibuș electoral guvernului..."

(„Scînteia" 1946)

ale refacerii economiei naționale și consolidării regimului democrat-popular în scopul desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice și al pregătirii condițiilor trecerii la socialism. În timpul celor patru luni de activitate politică electorală, pe întregul teritoriu al țării au avut loc la orașe și sate peste 30 000 întruniri electorale organizate de forțele democratice, la care au participat peste 10 000 000 cetățeni, și în cursul cărora s-a manifestat hotărîrea covîrșitoarei majorități a poporului român de a-și da votul forțelor democratice, care aveau, ca semn electoral, soarele.

Desfășurarea campaniei electorale a marcat consolidarea regimului democrat și a legăturilor sale cu masele. Clasa muncitoare, care s-a afirmat cu tărie ca forță conducătoare a societății românești, și-a dezvoltat alianțele cu țărănimea, intelectualitatea și cu celelalte pături sociale muncitoare. Acțiunea ei unită a facilitat întărirea alianței muncitorești-țărănești și a dus la biruirea inconsecvențelor și șovăielilor unor aliați din rîndurile categoriilor mijlocii și ale burgheziei de la orașe și sate.

Adevărații reprezentanți ai poporului

Zdrobind manevrele reacțiunii, exprimîndu-și liber voința prin vot, oamenii muncii, masele de alegători au trimis în parlament pe adevărații lor reprezentanți.

Alegerile parlamentare din noiembrie 1946 s-au încheiat cu o strălucită victorie a forțelor democratice, care au obținut 78,86% din voturile exprimate și 378 mandate de deputați din totalul de 414. Cu toate acțiunile teroriste ale partidelor „istorice", alegerile de la 19 noiembrie 1946 s-au desfășurat în deplină

---

candideze în fruntea listei, este un fapt grăitor de la sine"...

Pînă și Ion Mihalache, liderul numărul doi al P.N.Ț. își exprima nemulțumirea. Într-o scrisoare adresată lui I. Maniu la 6 iulie 1946, prin care își dădea demisia din postul de președinte al organizației P.N.Ț. din București el aprecia că în acest partid „s-a cultivat și se cultivă sub ochii noștri un spirit de grup ce urmărește cîștigarea și consolidarea unor poziții dominante în conducerea de partid, fără preocupare de interesele partidului".

Sînt revelatorii, pentru dezvăluirea stării de dezagregare în care se aflau partidele istorice angrenate în confruntarea electorală cu forțele democratice unite în jurul P.C.R., aprecierile pe care Mihai Popovici, membru marcant al P.N.Ț., le făcea cu privire la situația partidului său în contextul vieții politice interne a anului 1946. Principiile programatice cu care P.N.Ț. venea în alegeri i se păreau lui Mihai Popovici anacronice, lipsite de „elementele [...] cerute de vremurile noastre". Sintetizînd o situație de fapt, rezultată din rapoartele primite de la organizațiile locale, cît și din relatările celor ce făceau „turnee" electorale, Mihai Popovici găsea că din punct de vedere organizatoric, P.N.Ț. era ... bolnav greu. „Partidul nostru, scria el, așa cum este astăzi merge cu pași repezi spre dezastru". Remarcînd „dezorganizarea, demoralizarea și depresiunea" din partid, liderul național-țărănist constata că ea se datorează faptului că în conducere „singura preocupare este vînătoarea după locuri".

*

* *

Reacțiunea încerca cu disperare să-și adune puterile. A fost reluată o veche formulă electorală : cartelul. În încheierea unui cartel era interesată în primul rînd conducerea P.N.L. (Brătianu). Concluziile alarmante și descurajatoare la care se ajungea după fiecare ședință cu șefii organizațiilor din provincie trebuiau, într-un fel, estompate, voalate. Cartelul cu național-țărăniștii era de aceea imperios necesar. Motive similare îl împingeau și pe Iuliu Maniu spre un asemenea pas.

Dar ideea înfăptuirii cartelului electoral a întîmpinat împotrivirea multor fruntași ai P.N.Ț. Într-o scrisoare pe care i-a înmînat-o lui Maniu la sfîrșitul lunii august 1946, I. Mihalache era împotriva acestei soluții, deoarece — motiva el — nu se putea uita trecutul. „În 26 de ani de existență în viața politică românească, P.N.Ț. nu a ajuns să întrunească decît trei ani și jumătate de guvernare, datorită obstacolelor și adversităților pe care le-au manifestat liberalii, dușmanii de moarte care au stingherit partidul în toate acțiunile sale".

Și tot Mihalache arăta într-o ședință a biroului P.N.Ț., că „nu este momentul [...] ca întreaga politică a partidelor istorice să fie dusă cu scopul de a se apăra interesele personale ale unor oameni și ale unor instituții (aluzie la finanța liberală — n.r.) ci că numai ținîn-

Aproape cinci milioane de cetățeni au ales la 19 noiembrie 1946 semnul soarelui, aducînd astfel victoria în alegeri a B.P.D.-ului

libertate. Pentru prima dată în istoria poporului român, masele cele mai largi de la orașe și sate au avut toate condițiile de a-și exprima nestingherite votul, transformînd ziua de 19 noiembrie într-o mare sărbătoare. Acest aspect a fost, de altfel, relevat și în Declarația ziariștilor și corespondenților de presă străini asupra alegerilor din România făcută la 20 noiembrie 1946 și semnată de 47 gazetari din Franța, U.R.S.S., S.U.A., Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, Turcia ș.a. În Declarație se arăta, printre altele: „Autoritățile române ne-au acordat toate înlesnirile pentru deplasările noastre în decursul alegerilor. Am putut să vorbim după plac cu alegătorii și să vizităm secțiile de vot așa cum am dorit. Am constatat că operațiunile de vot s-au desfășurat în ordine. De asemenea am constatat că participarea la vot a fost extraordinar de importantă, de dimineață pînă noaptea tîrziu; în fața tuturor secțiilor de vot șiruri lungi de bărbați și de femei au făcut coadă, așteptîndu-și rîndul pentru a-și exprima votul.

Cetățenii care s-au prezentat să-și exprime votul n-au fost supuși nici unei constrîngeri, atît de ordin fizic, cît și de ordin moral, nici un alegător nefiind împiedicat să-și exercite dreptul de vot.

În secțiile de votare, reprezentanții tuturor listelor depuse vegheau la regularitatea operațiunilor. Nici o plîngere nu ne-a fost adresată asupra desfășurării votării. Secretul votului a fost respectat cu strictețe. Ca o concluzie a acestor constatări, pe care le-am putut face fără să întîlnim vreo piedică din partea autorităților și înconjurați de simpatia alegătorilor, după ce am constatat într-o întreagă serie de secții de votare faptele relatate mai

---

du-se seama de realitățile sociale se poate porni la o luptă grea, cum este actualmente participarea P.N.Ț., în actualele alegeri legislative". Același Mihalache, însă, după ce se pronunțase hotărît împotriva cartelului, declara că, în calitate de membru credincios al partidului „înțelege să se supună deciziei majorității în privința cartelului electoral ce urmează să se încheie", convins fiind, spunea el, că „Dinu Brătianu nu este oportunist și vine (în cartel — n.r.) înțelegînd să sacrifice pentru moment, principiile programatice ale partidului și că dorește să asigure o mai bună participare a opoziției în alegeri". Adoptarea unei asemenea atitudini și, o dată cu ea, ralierea la punctul de vedere manist l-au „entuziasmat" atît de mult pe Maniu, încît în plină ședință s-a ridicat „îmbrățișîndu-se și sărutîndu-se cu Mihalache".

Cum se explică această surprinzătoare schimbare? Între timp lui Mihalache i se promisese de către Dinu Brătianu că va fi cooptat ca vicepreședinte al Consiliului de Administrație al Băncii Românești. În cercurile informate se spunea că șeful liberalilor i-ar fi fluturat și alte onoruri și avantagii materiale. Edificat, între timp, asupra adevăratelor mobiluri care schimbaseră brusc atitudinea lui Mihalache, ca unul care văzuse multe și care la rîndul lui, fusese amestecat în multe afaceri necurate, Maniu a găsit pe loc explicațiile acestei metamorfoze. „Ai văzut dragă, cum lucrează timpul... și liberalii"! Dar eforturile de ultimă oră ale lui Mihalache erau inutile. Liderii liberali, care trăiau cu amintirea a ceea ce fusese cîndva P.N.L., considerau că „prestigiul partidului liberal cere să se pună capăt îndată tratativelor care au ajuns un obiect de senzație pentru mahalaua politică a țării". În întîlnirea din 19 octombrie 1946, care a avut loc între I. Maniu și D. Brătianu, s-a hotărît încheierea nu a cartelului electoral, ci a unui pact de neagresiune și ajutor mutual în alegeri. Începute în ianuarie 1946, tratativele pentru stabilirea unui cartel electoral între cele două partide s-au încheiat cu un eșec. Compromisul intenționat nu se putuse realiza. Nereușita demonstra, odată mai mult, criza în care se aflau partidele burghezo-moșierești din România în anul 1946.

* * *

Pentru partidele istorice semnele înfrîngerii în apropiata confruntare electorală erau tot mai vizibile. Lipsa de popularitate a adunărilor organizate, transformarea lor, în cea mai mare parte, în adunări îndreptate împotriva inițiatorilor, dezinteresul față de toate manifestările politice organizate, demonstrau criza de încredere a membrilor de rînd față de liderii partidelor din care făceau parte. Din rapoartele primite de Maniu de la organizațiile P.N.Ț. din provincie, reieșea că 80% din numărul membrilor partidului nu erau înscriși în liste electorale pînă în ziua de 10 septembrie. În București, lucrurile stăteau și mai rău. Nu se înscriseseră în liste nici 10% din membri, ceea ce l-a făcut pe Maniu să declare, într-una din ședințele biroului, că „este inutil să se mai prezinte în alegeri, dacă pînă la data de 15 septembrie se va menține același procent infim"... Intuind insuccesul, Maniu sugera, la un

sus, declarăm că cetăţenii români au putut să-şi exprime în deplină libertate şi siguranţă preferinţele lor politice".

Victoria forţelor democratice în alegeri a fost primită cu un entuziasm deosebit de masele largi populare. In întreaga ţară au avut loc mari mitinguri şi manifestaţii ale maselor, care salutau victoria strălucită a B.P.D. asupra reacţiunii. În ziua de 22 noiembrie, la Bucureşti, peste 500 000 cetăţeni au participat la „marele miting al victoriei", în cadrul căruia participanţii s-au angajat să consolideze această victorie, ajutînd noul guvern şi parlamentul ales în îndeplinirea marilor sarcini ce le stăteau în faţă.

Exprimînd hotărîrea partidului comunist, a guvernului şi a tuturor forţelor democratice de a folosi această victorie pentru intensificarea procesului de dezvoltare democratică a României, Gh. Gheorghiu-Dej spunea la acest miting că „guvernul care va fi alcătuit, ajutat de primul parlament liber ales al ţării, legat strîns de masele alegătorilor, legat de întregul popor, va realiza în întregime prevederile platformei-program". La rîndul său, dr. Petru Groza declara: „Unirea tuturor forţelor democrate din această ţară ne-a dat această biruinţă, care ne face de aici încolo să ne prezentăm cu capul sus în faţa acelora care pînă acum ar pune la îndoială drepturile noastre. De acum încolo nimeni de pe glob nu va putea să nu ţină seama de noi". A fost deschis astfel drum larg unei înaintări vertiginoase pe calea revoluţiei populare, cuceririi întregii puteri politice de către poporul muncitor în frunte cu clasa muncitoare, şi trecerii la construcţia socialismului, creaţie încununată prin victoria deplină şi definitivă a noii orînduiri în ţara noastră.

---

dineu oferit de P.N.Ţ., cu cîteva zile înaintea alegerilor, că, după aflarea rezultatelor, să se declanşeze o campanie de denigrare a guvernului (dr. Petru Groza—n.r.) pentru închipuite falsuri şi abuzuri în înfăptuirea lor. Ca şi în povestea cu vulpea şi strugurii Maniu arăta, unui intim al său, pe la sfîrşitul lunii octombrie că P.N.Ţ. „nu este interesat pentru cîştigarea alegerilor", deoarece „o viitoare guvernare naţional-ţărănistă" ar trebui să rezolve problemele dificile ale situaţiei de după război căreia, declara ritos liderul P.N.Ţ., „nici un guvern nu ar putea să-i facă faţă". Iată de ce propunerile venite din partea şefilor de organizaţii de a nu participa la alegeri, soluţie la care se gîndise de altfel şi Maniu, au fost respinse. Neparticiparea la alegeri l-ar fi lipsit de posibilitatea de a transforma un insucces într-un instrument de manevră. Maniu, a ales, deci această cale, pentru că, potrivit calculelor sale, era singura prin care mai putea să lovească, să insinueze. Scontînd pe faptul că aveau doi reprezentanţi în guvern (ca urmare a recomandărilor conferinţei celor trei mari puteri ţinută la Moscova, la sfîrşitul anului 1945) ce fuseseră incluşi ca miniştri fără portofoliu, Em. Haţieganu (P.N.Ţ.) şi M. Romniceanu (F.N.L.), prin intermediul cărora să mai manevreze, pe sprijinul monarhiei şi al puterilor occidentale, grupările de opoziţie încercau să se folosească de orice mijloace — indiferent de natura lor — pentru a se opune procesului — obiectiv — de transformare revoluţionară a ţării.

Reacţiunea — a cărei putere economică nu era de ignorat, poziţiile deţinute fiind încă puternice, dar a cărei forţă politică era tot mai precară — nu a izbutit să influenţeze, în mod sensibil opinia publică românească. Încercările de a recîştiga, cu prilejul confruntării electorale, poziţiile pierdute — au eşuat. Acţiunile teroriste, împrumutate din arsenalul organizaţiilor fasciste, atragerea, chiar în sînul organizaţiilor locale a elementelor legionare „cu experienţă", indicaţiile transmise prin circulare şi note telefonice cu privire la „atitudinea" pe care „echipele de apărare" trebuiau s-o aibă faţă de „prieteni" şi „neprieteni" (adică cei ce aderaseră la programul Blocului Partidelor Democratice) n-au salvat situaţia lipsită de sprijin şi entuziasm în mase a opoziţiei. In ziua alegerilor, după datele vremii s-au comis 23 acţiuni teroriste împotriva birourilor electorale, 40 atacuri contra reprezentanţilor organelor de stat şi a unor persoane particulare, precum şi devastări de sedii ale partidelor democratice şi ale unor instituţii etc. Toate acestea nu erau însă decît semnele unei iminente dispariţii.

Ultima şansă era pierdută irevocabil. Rezultatele alegerilor au confirmat forţa, prestigiul şi influenţa forţelor democratice pe scena vieţii politice româneşti. Exprimîndu-şi în mod democratic şi pe deplin liber toată încrederea în partidul comunist şi forţele care colaborau cu el, majoritatea poporului şi-a dat votul pentru Blocul Partidelor Democratice. „Rotativa" guvernamentală a fost aruncată la lada de gunoi a istoriei.

CREANGA PUTREDĂ

(Continuare din p. 64)

Timpul trece. Boala regelui Ferdinand se mărturisește. Brătianu, bineînțeles, află. Situația e prea gravă ca să îngăduie șovăiri. Brătianu nu poate îngădui ca guvernul Averescu să fie la cîrmă în ceasul în care Regele va închide ochii pentru veșnicie. [...] De aceea, Brătianu face tot ce-i stă în putință ca să decidă pe Rege, istovit și demoralizat de boală, să înlăture guvernul Averescu. Atunci s-a produs ceea ce Averescu a numit „cărămida", — o lovitură de cărămidă în cap : i s-a cerut demisia. Ministrul de Interne Octavian Goga, în care începuseră să mijească veleități dictatoriale, cerea ca guvernul să reziste. Averescu, însă, e soldat și are simțul disciplinei. [...]

Generalul Nicoleanu, prefect de poliție atunci, vine în ziua de 5 iunie 1927 la Președinția Consiliului de Miniștri. El aduce decretul pentru numirea ca prim-ministru al lui Barbu Știrbey. Averescu trebuia să contrasemneze decretul. Localul Președinției e înconjurat de armată, fără prea multă discreție ; trecătorii pot vedea trupe... Dacă Averescu nu va contrasemna... Dar Averescu își pune iscălitura în josul decretului. Teoria rezistenței și a loviturii de stat, susținută impetuos și imprudent de Goga, căzuse.

Știrbey alcătuiește un așa-zis guvern de uniune națională.

Era știut că guvernul Știrbey este numai prefața unui guvern Brătianu. Brătianu, conștient că prin alungarea lui Averescu forțase nota, nu voia să ia puterea direct și socotise necesar să se treacă prin formula intermediară Știrbey.

Trei săptămîni mai tîrziu, în plină campanie electorală, reprezentanții partidului național-țărănesc sînt scoși din minister fără multe forme, ba chiar cu destulă brutalitate. Știrbey demisionează, Ion Brătianu își formează guvernul, menținînd pe Nicolae Titulescu, dr. Lupu, Const. Argetoianu și Stelian Popescu.

În aceeași vară, regele Ferdinand moare. Regența depune jurămîntul în fața noului parlament liberal. Brătianu își închipuie că e stăpîn pe situație.

El nesocotește doi factori : Partidul național-țărănesc, care a fost îndepărtat încă o dată de la putere și [pe] generalul Averescu [...]

(va urma)

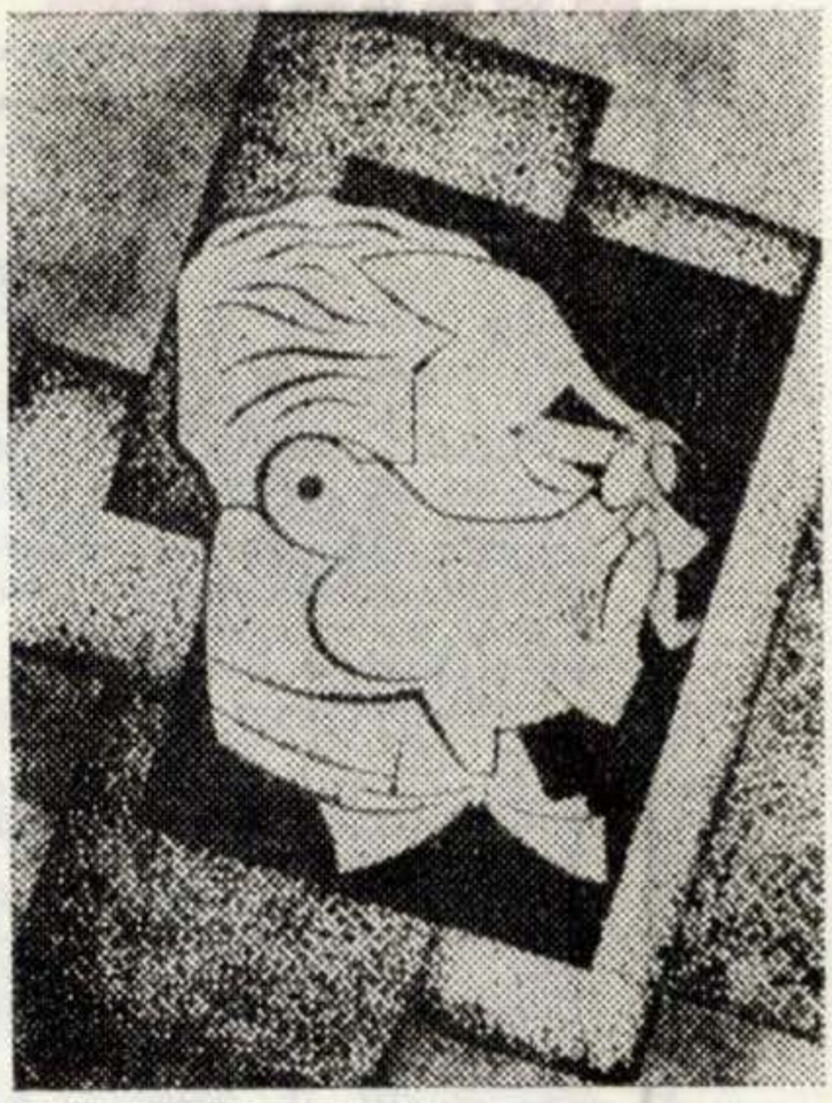

Al. Vaida Voievod (omul compromisurilor)

Caricaturile au fost reproduse după volumul : *Guvern și opoziție 1929*, tiparul Institutului de arte grafice, „Ramuri" Craiova

IMPORTANT

În atenția cititorilor revistei „Magazin istoric"

Noul nostru concurs va începe în luna ianuarie 1972. În bibliografia viitorului concurs vor figura articole apărute în NUMERELE 10, 11 și 12 ale revistei noastre. REȚINEȚI-LE DIN TIMP!

În 1972, cînd revista va intra în al 6-lea an de existență, colecția completă va însemna pentru Dv. o veritabilă enciclopedie a marilor probleme de istorie națională și universală. După cum știți, ABONAMENTELE se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin I.C.E. — LIBRI, Calea Victoriei nr. 126, P.O.B. 134-135, București, România.

Nu uitați ABONAMENTUL Dv. la „Magazin istoric" pe anul 1972 !

CĂRȚI ALE ISTORIEI ROMÂNEȘTI PESTE HOTARE

MIHAIL BREBU *din* Medgidia, *ne întreabă ce cărți de istorie românești au apărut peste hotare. Numărul lor este destul de mare, avînd în vedere aprecierea de care istoriografia noastră se bucură în străinătate. Unele dintre ele le-am semnalat în cuprinsul revistei noastre.*

Menționăm, ca răspuns la întrebarea dv., două apariții recente de o valoare deosebită : Histoire de la Roumanie des origines à nos jours *(Istoria României de la origini pînă în zilele noastre) de Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu și Ștefan Pascu, — Editions Horvath. In prefața semnată de profesorul Georges Castellan de la Universitatea din Paris-Vincennes se subliniază că este vorba de o importantă lucrare de sinteză, care pune în valoare cercetările cele mai recente și este menită să devină un instrument de lucru indispensabil pentru istoricii și studenții francezi. In Italia, a apărut acum cîteva luni* Storia del popolo romeno *(Istoria poporului român), sub îngrijirea acad. Andrei Oțetea din comitetul de redacție făcînd parte A. Oțetea, I. Popescu-Puțuri, I. Nestor, M. Berza, V. Maciu — Editori Riuniti, Roma. Lucrarea înfățișează procesul istoric unitar al dezvoltării poporului român, de la apariția primilor oameni pe teritoriul țării noastre pînă în anii construirii orînduirii socialiste multilateral dezvoltate.*

AL CÎTELEA CAROL?

MOISE HALMAGHI, Brașov. *Ne atrageți atenția că în articolul despre Habsburgi (nr. 8/1971)* „s-a strecurat o greșeală, și anume : în noiembrie 1918 ultimul reprezentant al dinastiei habsburgice a fost Carol IV și nu Carol I, cum din eroare s-a publicat". *Ați avea dreptate, dacă în noiembrie 1918 Carol de Habsburg ar fi fost doar rege al Ungariei, căci numai între suveranii acestei țări, el este cel de-al patrulea Carol. Cînd a abdicat însă, era împărat al Austriei și în această calitate se intitula Carol I. Vă reamintim că, în 1806, cînd Sfîntul Imperiu romano-german (primul Reich) s-a desființat în mod oficial, o dată cu schimbarea titulaturii imperiale (v. cronologia din același număr, p. 32), s-a reluat și „numerotarea" împăraților. De aceea, deși ultimul Habsburg e al optulea purtător al numelui Carol, ca împărat al Austriei el e socotit drept Carol I.*

SE CAUTĂ UN SOLOMON!

ION R. POPA *din* Vrancea, *ne aduce la cunoștință următoarele :* „În luna aprilie mi-au fost solicitate numerele 1, 2 și 3 pe lunile ianuarie, februarie și martie de un tovarăș spunînd că-l interesează unele materiale. În schimb, fără să ceară încuviințarea mea mi-a decupat din toate trei numere taloanele de participare la Concursul «Magazin istoric».

Pentru această comportare neîngăduită de mine și descompunerea revistei, vă rog să-mi comunicați dacă îl pot acționa în judecată și ce despăgubiri pot cere".

In ce privește aspectul juridic al problemei ne declinăm orice competență. Tov. Ion Popa, a cărui bună credință a fost înșelată în mod incalificabil, se bucură de toată simpatia noastră.

VOLUNTARĂ PE FRONTUL CĂRȚILOR

In numărul 7/1971, la rubrica Poșta M.I. *sesizam starea proastă în care se află fondul de cărți de la Mănăstirea Cașin.*

La semnalul nostru, tov. AURELIA IGNAT, str. Nicolae Bălcescu, nr. 26, Iași, *ne scrie :* „Sînt profesoară de istorie și în lunа octombrie 1971 voi ieși la pensie, pentru limită de vîrstă. De la 1 noiembrie a.c. mă ofer să lucrez pentru inventarierea acestui fond de cărți".

Publicăm aceasta în speranța că cei în drept vor ține seama de o generoasă ofertă, care merită a servi drept exemplu.

GH. MUSTEA *din* Suceava, *dorește să afle cînd și cu ce ocazie s-au schimbat datele calendaristice. Consultați articolele din revista „Magazin istoric", numerele 12/1969,* (Erele în trecutul omenirii) *și 8/1970* (Calendarul de-a lungul veacurilor), *precum și lucrarea* Documente privind istoria României, Introducere *vol. I și II, București, 1956.*

CĂUTĂTORII DE COMORI

Prof. GH. SURDU *din* Brezoi, jud. Vîlcea, *ne trimite un fragment dintr-o țeavă de lut, însoțit de următoarele rînduri :* „Pionierii și școlarii de la Liceul Brezoi-Vîlcea, constituiți în «Cercul căutătorilor de comori» ne-au prezentat spre a fi expusă o bucată de conductă de apă, a cărei vechime nu sîntem în măsură să o determinăm. Vă trimitem piesa cu rugămintea ca specialiștii dv. să ne ajute să-i dezlegăm taina".

Ne-am adresat arheologului G. Popilian care ne-a răspuns următoarele :

Pentru a se face o datare precisă a conductei de lut este necesar de știut contextul arheologic în care a fost descoperită. Este sigur că este o conductă de apă, dar este greu de precizat cărei epoci aparține. Pe teritoriul comunei Brezoi-Vîlcea a existat o stațiune romană în punctul Văratec la vărsarea Lotrului în Olt. Dacă fragmentul de conductă s-a descoperit în acest punct el poate fi de construcție romană.

Redacția noastră felicită pe tinerii căutători de comori arheologice, pentru sîrguința lor.

ÎN GARĂ, LA GHERTENIȘ

Prof. ION ALBU *din* Gherteniș, jud. Caraș-Severin, *ne scrie :* „Am urmărit revista «Magazin istoric» de la primul număr. Pentru cine iubește istoria poporului său revista mi se pare o hrană sufletească necesară. După cîțiva ani de documentare, am reușit să alcătuiesc *Monografia satului natal,* din care vă rog să publicați cîteva rînduri referitoare la anul 1918.

«La începutul lunii noiembrie a anului 1918, (deci înainte de încetarea primului război mondial — *n.r.*) soldații s-au întors de pe front pătrunși de idei revoluționare. Impreună cu întreaga populație săracă a satului au deschis conacele moșierilor din localitate, au împărțit între ei produsele aflate în hambare și magazii. Mișcarea țărănească luase o amploare atît de mare, încît trupele de intervenție habsburgice staționate la Timișoara au venit în gara Gherteniș cu un tren blindat. In timpul confruntării dintre soldați și țărani au fost împușcați patru localnici : trei bărbați și o femeie. Doi soldați originari din Gherteniș au dezertat atunci din armata austro-ungară și, trecînd Carpații, au continuat să lupte alături de frații lor din România.

Cu mare însuflețire a petrecut la gară populația satului pe cei doi delegați din localitate care au plecat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.»

Acestea sînt numai cîteva fapte din frămîntata istorie a satului meu".

„CALDE ȘI RECI"

ENE ȚURCANU, Suceava, str. Samoil Isopescu, nr. 28-A : „Materialele publicate de revista «Magazin istoric» constituie pentru cititori o lectură agreabilă și instructivă. Apreciem eforturile ce le depuneți pentru a asigura calitatea și diversitatea acestor materiale. Nu același lucru putem spune despre condițiile grafice.

Să luăm de exemplu numărul 6 (51) din iunie a.c. Cele mai multe fotografii sînt șterse încît nici cu lupa nu poți distinge chipul personajului sau obiectului înfățișat. Harta de la p. 92 nu a fost de nici un folos deoarece n-am putut deslușI nici semnele din legendă și nici pe cele din cuprinsul hărții."

Vă mulțumim pentru sesizare și vă comunicăm că le-am transmis și tovarășilor de la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București.

Nicolae MINEI

NUMERE DIN REVISTA „MAGAZIN ISTORIC" SOLICITĂ :

IONEL DOBROTA — municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej, str. Perchiului nr. 12/23 ; VLADIMIR I. NISTOR, Buzău, str. Karl Marx, nr. 20 ; CONSTANTIN SCHIAN, București șos. Mihai Bravu, nr. 64-88, bl. P-7, sc. 3, et. 9, ap. 126, sect. 3 ; ION APARASCHIVEI, Urziceni, str. Școlii, bl. M-1, ap. 10; TEOCTIST GALINESCU, Neamț, com. Hangu, sat. Chirițeni ; PETRE MARCONE, Timiș, com. Periam, sat. Pesac, nr. 429 ; ION și TIBERIU PECURARU, București, B-dul Ion Șulea, nr. 1-3, bl. 55, sc. 4, et. 3, ap. 147, sect. 4 ; DUMITRU TEODORESCU, Dorohoi, str. Republicii, nr. 121, jud. Botoșani.

OFERĂ :

DUMITRU TEODORESCU, Dorohoi, str. Republicii nr. 121, jud. Botoșani ; ION și TIBERIU PECURARU, București, B-dul Ion Șulea nr. 1-3, bl. 55, sc. 4, et. 3, ap. 147, sect. 4 ; P. ANDRIȚOIU, com. Cîlnic, jud. Gorj ; VASILE D. DRAGOMIR, București, str. Theodor Speranția, nr. 14 A, sect. 4 ; DUMITRU POPESCU, București, str. Dealul Cernei nr. 43, bl. M-1, et. 1, ap. 7, sect. 5 ; NICOLAE CROITORU, București, str. Gabriel Peri, nr. 6, sect. 1 ; FLOREA IONESCU, București, str. I. L. Caragiale, nr. 28, sect. 2, of. poșt. 13 ; DRAGOȘ NICOLAE, Maramureș, str. Narciselor, nr. 3/31, Baia Mare.

CONTENTS

DAN PLEȘIA and G.D. FLORESCU: The Early Foundations of the Rommanian Country.. 2

ALBERT RHYS WILLIAMS: Ten months with Lenin.....10

* The life of the Romanian Revolutionary Militant M. Gh. Bujor 20

STEFAN ZWEIG: History Focussed on Waterloo.....38

V. BORONEANȚ: Mileniums of History at the Iron Gates....47

I.M. ȘTEFAN: The Miracle of Lepenski Vir 52

MARCEL WILLARD: Against all Privileges 54

TUDOR TEODORESCU-BRANIȘTE: 1930 — Background Maneuvres for the return of Carol II to the throne.....58

MICHEL RICHARD: Wilhelm the Taciturn 65

* From the History of the Revolutionary Year 1848 in the Romanian Countries 73

DUMITRU TUDOR: Nabuchednazar and the Second Glory of Babylon 81

* 25 Years since the Electoral victory of the Block of Democratic Parties 88

SOMMAIRE

DAN PLEȘIA et **G.D. FLORESCU** Les anciens fondements de la Valachie (documents confirmatifs du XIIIe siècle).... 2

A.R. WILLIAMS Dix mois avec Lénine 10

* La vie du militant révolutionnaire roumain Mihail Gheorghe Bujor 20

STEFAN ZWEIG „La minute du monde" à Waterloo.....38

V. BORONEANȚ Une histoire millénaire à Porțile de Fier..47

I.M. ȘTEFAN Le miracle de Lepenski Vir 52

MARCEL WILLARD Contre tous les privilèges 54

TUDOR TEODORESCU-BRANIȘTE 1930: Les menées visant la restauration de Carol II....58

MICHEL RICHARD Guillaume le Taciturne 65

* Pages d'histoire de l'année révolutionnaire 1848 dans les Principautés Roumaines.....73

DUMITRU TUDOR Nabuchodonosor et le nouvel éclat de Babylone 81

* 25 ans depuis la victoire électorale du Bloc des Partis Démocratiques. 88

СОДЕРЖАНИЕ

ДАН ПЛЕСИЯ и Г.Д. ФЛОРЕСКУ Древние основы Валахии (документальные подтверждения XIII-го в.)..... 2

А.Р. УЙЛЬЯМС Десять месяцев с Лениным.....10

* Жизнь румынского революционера Михаила Георге Бужора 20

СТЕФАН ЦВЕЙГ «Мировая минута» в Ватерлоо.....38

В. БОРОНЕАНЦ Тысячелетняя история Железных Ворот..47

И.М. ШТЕФАН Чудо в Лепенском Вире 52

МАРСЕЛЬ ВИЛЬАР Против всех привилегий 54

ТУДОР ТЕОДОРЕСКУ-БРАНИШТЕ 1930: закулисные маневры для возврата на трон Карла II-го 58

МИШЕЛЬ РИШАР Вильгельм Молчаливый 65

* Страницы истории 1848-го революционного года в Румынских Княжествах 73

ДУМИТРУ ТУДОР Навуходоносор и новый блеск Вавилона 81

* 25-летие победы в выборах Блока Демократических Партий. 88

INHALT

DAN PLEȘIA und **G.D. FLORESCU:** Die uralten Grundlagen der Walachei (dokumentarischer Beweis aus dem XIII. Jahrhundert) 2

A.R. WILLIAMS: Zehn Monate mit Lenin 10

* Das Leben des rumänischen revolutionären Kämpfers Mihail Gheorghe-Bujor 20

STEFAN ZWEIG: „Der Weltaugenblick" bei Waterloo....38

V. BORONEANȚ: Jahrhunderte Geschichte bei den Eisernen Toren 47

I.M. ȘTEFAN: Das Wunder von Lepenski Vir 52

MARCEL WILLARD: Gegen alle Privilegien 54

TUDOR TEODORESCU-BRANIȘTE: 1930: Kulissenmanöver um Karl den II. auf den Tron zu bringen 58

MICHEL RICHARD: Wilhelm der Taziturn 65

* Aus der Geschichte des Revolutionsjahres 1848 in den rumänischen Fürstentümern 73

DUMITRU TUDOR: Nabucodonosor und die zweite Blüte Babylons 81

* 25 Jahre vom Wahlsieg des Blocks der demokratischen Parteien..... 88

ABONNEMENTS: I.E.—LIRI Bucarest, Roumanie: Calea Victoriei 126, P.O.B. 134—135 Telex: 226

magazin istoric

București, str. Onești, nr. 5 — Sectorul 1. Oficiul poștal Nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI : Ștefan Andreescu, Geta Apreotesei, Ștefan Sorin Gorovei, Elisabeta Petreanu, Vasile Șimandan, I.M. Ștefan, Marian Ștefan, Valentin Urum

SECRETAR DE REDACȚIE : Valeriu Buduru

PREZENTAREA GRAFICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar. se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.
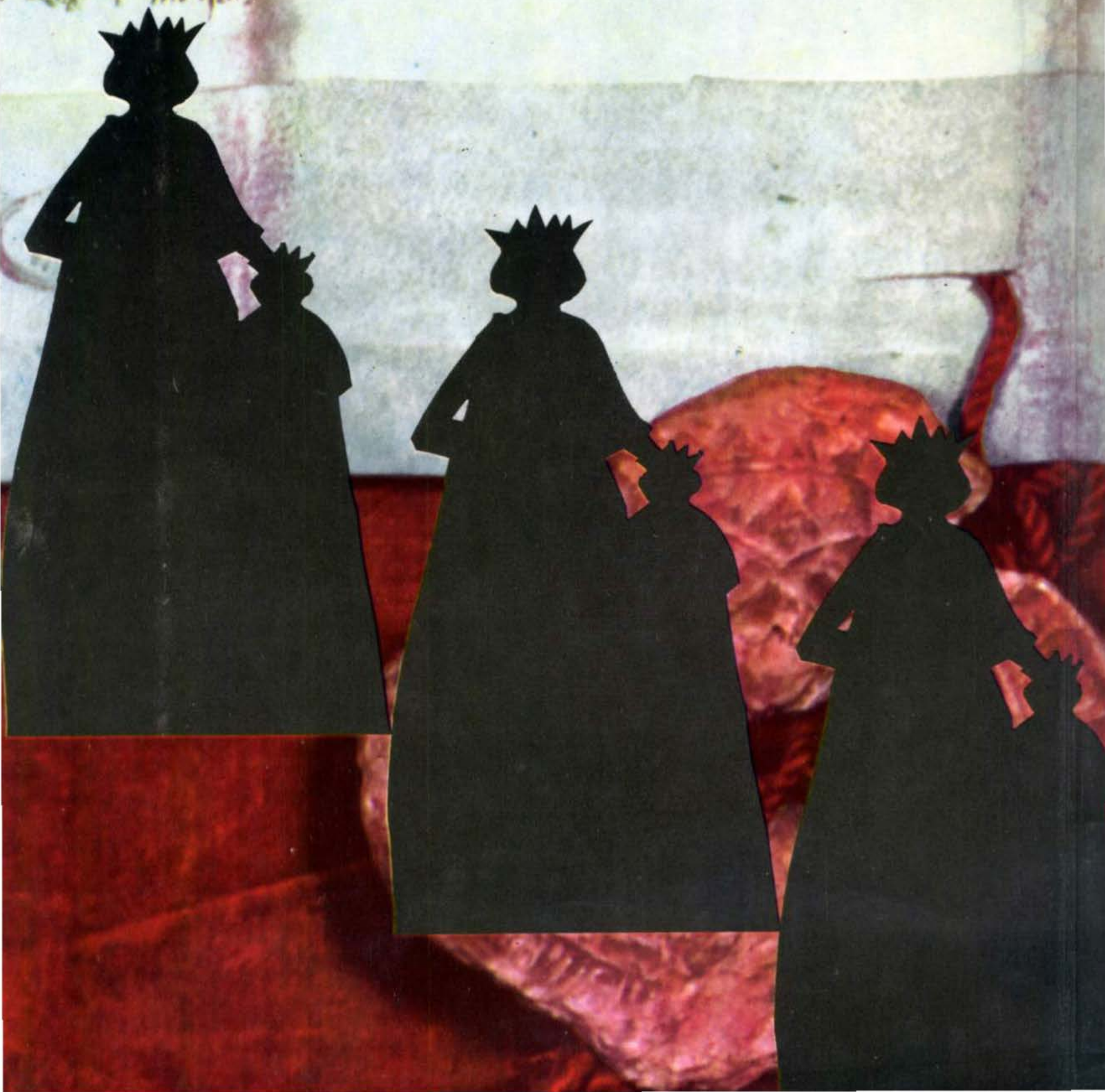
Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București